

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 3

МАРТ 1953

ГОДИНА V

Генерал-мајор **ПЕТАР ТОМАЦ***)

СТРАТЕГИСКЕ ДОКТРИНЕ

Под стратегиским доктринама подразумевамо овде само опште мисли о ратној вештини које су сведене и систематизоване у широке оквири, тако да могу послужити као идеје водиље у изградњи и употреби оружане силе. Оне се називају и правцима, школама, а понегде и идеологијама. Њих треба начелно размотрити пре но што се приступи изучавању стратегиских проблема.

Овако схваћене, стратегиске доктрине јављају се у пракси одавно, као на пример Периклова дефанзивна стратегија у Пелопонеском рату или стратегија избегавања решавајућег тактичког судара коју је против Ханибала спроводио Фабије Максим Кунктатор (Оклевало). Логично и доследно решавање стратегиских проблема пред којима су се они налазили одаје неку теориску позадину, али тек у најновије време, после Француске револуције, када је стратегија заузела своје одређено место у теорији ратне вештине, можемо поузданије формулисати њихове идеје и оценити њихов рад. Стратегиске доктрине могу се заиста подврћи ближој студији само у светлости теорије стратегије, као што се и друштвене појаве Старог века могу правилније схватити тек кроз новије тековине друштвених наука.

У самом почетку се у теорији стратегије појављују две школе које се суштински разликују једна од друге. Њихове присталице узајамно су се називали „идеолозима“ и „доктринарима“. Први пребацују другима да су искуства Наполеонове епохе свели у уску и коначну доктрину; да су дошли до закључка да се ратна вештина не може више усавршавати, пошто се, тобоже, сви њени елементи налазе у операцијама које су се одиграле почетком 19 века; да су рат претворили у једначине; да по њима победа или пораз зависе од величине неких углова које стварају маршевски правци армија према географским линијама, као што су планински ланци и реке. Доктринари узвраћају идеолозима — задржимо засада оба ова назива — да су се толико задубили у филозофију ратне вештине да су смели с ума

*) У сарадњи са пуковницима Радованом Соколом и Томиславом Чуљатом.

стварне стратегиске проблеме, да толико лебде изнад конкретне проблематике да су се изгубили у облацима.

Прво се појавила школа доктринара са својим првим претставником Биловом. Његово дело „*Дух новог ратног система*“ је изишло 1799, али у њему готово нема ни трага о искуствима револуционарних и Наполеонових ратова. Довољно је рећи да основу његовог стратегиског система претстављају магацини, иако их је у пракси већ великим делом била заменила реквизиција, којом су се армије храниле на терену где су се затекле. Магацин је Биловљев субјект операције; више субјектата повезаних у линију чине операциску базу или основу; коначан циљ операције је објект, тј. противнички субјект, а линија која га спаја са сопственим субјектом је операциски правац.¹⁾ У Биловљевом систему објекти и субјекти имају неку апсолутну, готово мистичну вредност; када се њима влада непосредно или посредно (претњом), онда су тактички судари (бојеви и битке) излишни, па чак и немогући. Билон је заиста свео стратегију у неколико десетина геометриских цртежа.²⁾

Жомини је одбацио Биловљеву геометриску стратегију која добија ратове без битака, али он сам, у основи, припада истој школи. У Наполеоновим ратовима он види претежно рационалну страну, па настоји да из њих извуче општа начела која ће важити увек и на сваком месту. Он је главни творац сложене терминологије коју налазимо у научном арсеналу доктринара, као што су: општа и посебна војишта; сталне и случајне операциске основице и међуосновице; операциски стратегиски фронт; зоне операциских праваца; стални и привремени операциски и комуникациски правци; стратегиски и маневарски правци; унутрашњи, спољни, дивергентни, конвергентни, ексцентрични и концентрични операциски правци; стратегиске, територијалне и географске тачке; одлучујуће, споредне и стратегиске маневарске тачке; стратегиски, маневарски и географски објекти; операциски и стратегиски фронтови; одбранбене линије и стратегиски положаји — и врло много других таквих стратегиско-географских појмова који, тобоже, сами по себи имају одређену вредност, без обзира на остале елементе који чине стратегиску ситуацију.

Жоминијев стратегиски систем је местимично врло духовит. И данас нас понегде задивљује његова пронициљивост. Многе његове поставке су одговарале епохи као релативно — апсолутне истине. Зар Наполеон није једном узвикнуо да је овај Швајцарац открио најдубље тајне његове стратегије? Неке његове поставке су успешно преживеле читав последњи, најбурнији век у војној историји. Али, он својим механичким рационализмом ипак није могао да објасни еруптивну снагу револуционарних и Наполеонових ратова.

¹⁾ Лојд је раније (1783) слично дефинисао операциски правац као линију која спаја магацине хране и муниције, а дуж које оперише армија. Видети: *Mémoires militaires et politiques du Général Lloyd* (превод са енглеског, Лондон, 1784).

²⁾ Биловљево оригинално дело „*Geist des neueren Kriegssystems*“ је врло тешко набавити. Његове идеје је врло добро изложио Ристов: „*Die Feldherrnkunst des neunzehnten Jahrhunderts*“, Цирих, 1867, стр. 187—209.

Аустриски надвојвода Карло је један од ретких теоретичара стратегије који је претходно био стекао лично искуство на положају врховног команданта у врло значајним операцијама Наполеонове епохе. Но, није чудо да је као царски принц више нагињао старом него новом времену. То се јасно осећа у његовим делима. Претерани значај који придаје базама (основицама), земљишту, стратегиским тачкама, линијама и кључевима положаја, сврставају га међу доктринаре. Није га узалуд Жомини много ценио тврдећи да је заједно са Лојдом и Биловом поставио основе стратегији. Надвојвода Карло је тврдио чак и то да се у стратегиским плановима може тачно предвидети цео ток операције и тренутак када ће се тући битка, па чак и њени резултати, а да их могу демантовати само тактичке грешке, што ће се, по његовом мишљењу, ипак дешавати ретко, јер ће стратегија исправљати тактику.³⁾ У школу доктринара можемо ставити и маршала Мармона, без обзира што је побијао стратегиске термине ове школе које је називао „техничким шарлатанизмом“, јер га одају многа његова геометријска разматрања.⁴⁾ Од Немаца ћемо још поменути Вилизена, познатог највише по својој теорији о комуникацијским линијама, којима је придавао толико важности да је и стратегију називао „теоријом комуникација“.⁵⁾

У Русији су Жоминијеве идеје имале снагу јеванђеља, тако да се нико није усудио да устане против њих, пошто је Жомини уживао велико поверење цара. У Жоминијевом духу писана је и стратегија чувеног Лера⁶⁾ која је имала много утицаја у Русији све до Првог светског рата, а посредно и у Србији. И он је сматрао да се ратна вештина заснива на извесним коначним правилима које нам даје студија операција великих војсковођа.

Школа доктринара има своје корене у претходној епохи малих стајањих армија, линиске тактике, магацина и сложених операција са много покрета и мало битака. Но, ако зађемо дубље, наилазимо на француски механички материјализам 18 века који статички посматра појаве и идеје. Конкретно, доктринари су из праксе Наполеонових ратова извукли и уопштили извесне идеје, па су их прогласили вечитим и ставили изнад будуће праксе.

Као што се види, међу доктринарима је било Француза, Немаца и Руса, такорећи припадника свих народа, јер је француски духовни утицај продирао далеко и дубоко. Међутим, значајнији идеолози су били искључиво Немци. Код њих се у војној књижевности најпре јавља реакција на француски рационализам и код њих се она најснажније изражава. То је несумњиво одјек *Sturm und Drang*-а који у немачкој литератури значи период борбе против претераности Просвећености и против апсолутне владавине разума, а за уметничка, душевна и друштвена права осећања. У делима идеолога такође се

³⁾ Erzherzog Carl „Ausgewählten Schriften I“, стр. 257.

⁴⁾ Vieusse de Marmont (војвода од Дубровника), „Mémoires“, Париз, 1856—1857.

⁵⁾ W. Willisen, „Theorie des grossen Krieges“, Лајпциг, 1868.

⁶⁾ Heinrich Antonovich Leer, „Vorträge über Strategie“, Беч, 1868 (превод са руског).

осећа утицај Кантове филозофије, нарочито оног дела где говори о границама сазнања.

Кантова „Критика чистог ума“ је, управо, надахнула Беренхорста,⁷⁾ првог писца ове школе. Он у својој чудној књизи настоји да докаже да је у Старом веку, па и касније до појаве ватреног оружја, могло бити речи о ратној вештини и ратној науци са њиховим правилима и начелима, али је пушка, пошто је случају отворила сувише велико поље рада, учинила томе крај; да пушчано зрно, дим барута и изненадна смрт која одасвуд вреба, онемогућавају расуђивање на бојишту; да су многи покушали да се ослободе случаја, али то никоме није успело. Он тврди да је у периоду ватреног оружја највећи генерал онај који је најсрећнији. Према Беренхорсту, Фридрих II није ничим обогатио теорију; он је просто увео у рат своју личност, своју срећу, своју судбину. Другим речима, Беренхорст је побијао концепцију објективне ратне вештине и њој наспрот стављао субјективне особине војсковође и његову срећу. Док су доктринари узимали идеју само као афирмацију, посматрали је изоловано и сматрали је разумљивом без везе са њеном супротношћу, што их је доводило до догматизма, Беренхорста је једнострано и изоловано посматрање њене негације одвело у скептицизам.

Беренхорстов радикалан скептицизам стоји усамљен у теорији ратне вештине, али субјективну страну ратне вештине наглашавају и други немачки писци оног времена. По хронолошком реду долази Шарнхорст.⁸⁾ Полазећи са гледишта да свака ратна ситуација има своју индивидуалност која захтева посебно решење, он је своје слушаоце на Ратној школи у Берлину потстицао на стваралачки рад, одвраћајући их од крутих правила која су се дотле неумитно примењивала као силогизми. Он је одбацио рецепте 18 века, али је и сам дао низ принципа; но, ипак, и код њега је геније војсковође решавајући чинилац у рату. Његов савременик Лосау,⁹⁾ такође пруски официр, писао је 1815 године да ратна вештина није скуп логичких правила и да у рату главну улогу играју јаке личности, формиране војном историјом и (Кантовом) критичком филозофијом, а личности је посматрао у синтези физичких, интелектуалних и моралних снага. И за њега је духовна надмоћност војсковође решавајућа у рату.

Шарнхорстов ученик Клаузевиц је најјасније и најпотпуније изразио идеје ове школе. За њега се рат одвија у средини коју чине четири елемента: опасност, телесни напор, неизвесност и случајност; отуда је потребна велика душевна и умна снага да би се у тој средини могло сналазити. Моралне снаге, које Клаузевиц схвата као скуп свих духовних моћи, дакле и интелектуалних, прожимају стихију рата. Главне моралне снаге су талент војсковође, ратничке врлине војске и њен (народни) дух. Талент војсковође је на првом месту. Талент

⁷⁾ Беренхорстово дело „*Betrachtungen über die Kriegskunst*“ је приказао Ристов на истом месту, стр. 181—187.

⁸⁾ G. Scharnhorst, „*Militärische Schriften*“, у издању „*Militärische Klassiker*“, Дрезден, 1885 године.

⁹⁾ Лосауова гледишта приказао је R. Roques, „*Le Général de Clausewitz*“, Париз. 1912.

или геније је за Клаузевица врло јака духовна способност за извесне послове, а ратни геније је „хармонично усмеравање душевних снага у правцу ратног делања уопште“ или „хармоничан збир душевних сила, у ком једна или друга може преовладати, али ниједна не сме бити супротна другој“.¹⁰⁾ Отуда, по његовом мишљењу, не може успети покушај да се постави позитивна теорија ратне вештине, јер они који су то покушавали губили су из вида да се ратовање пружа готово у све стране до неодређених граница, док свака теорија, сваки систем, ради са ограниченим синтезама, што доводи до неизгладиве противречности између такве (позитивне) теорије и праксе. Ипак, Клаузевиц не одбацује сасвим теорију, али под претпоставком да се она не усуди да даје позитивне прописе или упутства како треба радити у рату. За њега је геније изнад правила; теорија је могућна само у етимолошком смислу расправе; то је уствари аналитичко проучавање војне историје које води правом сазнању стварности; тим путем се иде из објективног облика сазнања у субјективан облик умења; теорија осветљава ствари „по себи“ (an sich) — што треба да схватимо да она произиђе у њихову суштину и доводи их у међусобне односе. Ипак, из свега тога — признаје Клаузевиц — произилази нешто мало начела и правила; таква начела ће теорија много лакше формулисати у тактици него у стратегији; теорија стратегије — нарочито када разматра највише области — задовољиће се да војсковођи помогне да схвати „ствари“ (Dinge) и да их саобрази целокупном свом менталитету, што ће му омогућити да се у тој области лакше и сигурније креће, не натерујући га никад да се одрекне самог себе да би се покорио некој објективној истини.

Ове идеје биле су у основи рада пруског Генералштаба идућих неколико деценија, мада овај није одбацио теориска начела у толикој мери као Клаузевиц. Гролман, начелник Генералштаба од 1814 до 1819, ставља му у темеље студију војне историје, а при разради ратних планова не иде даље од првих диспозиција, док се раније пројектовао читав ратни поход. Његов други наследник Мифлинг (1820 — 1829) уводи генералштабна путовања, на којима су обрађиване ратне ситуације што приближније стварности и при којима су учесници слободно доносили своје одлуке. Краузенек (1829 — 1848) је тежиште свога рада пренео на веће трупне вежбе, које се тада први пут изводе, на којима су команданти страна уводили једновременно у борбу разне родове војске, такође на основу својих одлука. Он је боље повезао рад Генералштаба са трупом. Његов наследник Рајер (1848 — 1857) је знатно проширио обим генералштабних путовања, залазећи у област стратегије у нашем смислу речи.¹¹⁾

Школа идеолога је очигледно надахнута немачком идеалистичком филозофијом, а Клаузевиц је био под посебним утицајем Хегела.

¹⁰⁾ Дословни цитати су из његовог дела „О рату“, издање „Војног дела“, 1861, стр. 67.

¹¹⁾ Историја пруског Генералштаба приказана је у делу немачког генерала Кохенхаузена „Од Шарнхорста до Шлифена“, Београд, 1936, али са јаким призвучком пропаганде. Објективније је послератно дело W. Görlltza „Der deutsche Generalstab 1867—1945“.

Исте године (1818), када је Клаузевиц дошао на чело Опште ратне школе у Берлину, Хегел је почео своја врло запажена предавања са катедре Берлинског универзитета. Хегелов утицај на Клаузевица види се јасно у дијалектичком посматрању ствари, што се допало Енгелсу и Лењину.¹²⁾ То се осећа кроз сва његова разматрања, а можда највише у одељку *Критика*.¹³⁾ Али, код Клаузевица се уједно огледа и Хегелов идеализам, нарочито у истицању улоге команданата и војсковођа, који се толико издижу да се нужно пењу изнад материје. Ту се идеолози додирују са доктринарима, код којих је статичка идеја такође примарна, али је практична разлика између њих ипак велика. Клаузевиц настоји да продре што дубље у суштину рата и да из њега извуче законе¹⁴⁾ од којих „зависимо и ми и ствари ван нас“, као, на пример, закон о крајњој употреби силе или о подређености рата политици. Ти закони се не носе на бојиште; он их не даје пракси, они су потребни само теорији. Код њега теорија (расправа) има задатак само да формира дух и карактер будућих команданата да би их оспособила за стваралачки рад, од којих, према њему, претежно зависе догађаји. Све остало је мањевише у области случаја који добија готово мистично значење. Додуше, код Клаузевица и његових претходника има и начела, као „духовни смисао закона“, али је дејство субјекта ипак главно. Због тога њихов правац сада можемо назвати правим именом — *субјективном школом*, одбацујући етикету „идеолога“, која им је натурена. Насупрот томе, Жомини, главни претставник супротне школе, настоји да да позитивну теорију рата, да из одређеног искуства извуче законе који се *морају* примењивати у ратководству ако се жели постићи успех. На крају свог главног дела он самоуверљиво узвикује: ако после свега тога има још упорних војника који поричу да постоје правила за рат, онда их треба сажаљевати, јер личе на оног мазгова о коме говори Фридрих Велики, који је учествовао у двадесет похода Принца Евгенија Савојског, али није зато постао бољи тактичар. Зато ћемо Жоминија и његове једномишљенике правилније назвати присталицама *позитивне школе*, уместо „доктринарима“. Жомини је сматрао да просечан генерал може постати сваки онај који је проучио и усвојио теорију, тј. његову књигу „*Преглед ратне вештине*“, а у Пруској, под утицајем Клаузевицевих идеја, настојали су да генерале *извежбају* за њихову дужност у рату.

Осим заједничког идеалистичког обележја, субјективна и позитивна школа имају и других додирних тачака. Присталице прве школе, као што смо видели, не одбацују сасвим начела, а припадници друге признају и субјективне моменте. Ристов¹⁵⁾ је на тим подударностима покушао да помири оба гледишта, послуживши се паралелом

¹²⁾ Лењиново мишљење о Клаузевицу види се најбоље из књиге „*Изводи и примедбе*“ на књигу Клаузевица „*О рату и вођењу ратова*“, Зборник XII, Москва, 1931. Неке оцене налазе се и у његовим „*Делима*“, том XVIII, стр. 197 и 249, том XXII, стр. 511 (оба из 1929) и том XXX, стр. 333—336 (1935). Види и „*Велику совјетску енциклопедију*“, том XXXIII, стр. 48—50.

¹³⁾ „*О рату*“, стр. 118—132, издање „Војног дела“, од 1951 године.

¹⁴⁾ Видети његову „*логичку хијерархију*“, исто, стр. 114.

¹⁵⁾ W. Rüstow, исто, стр. 534—541.

између Клаузевица и Вилизена, управо између Клаузевицевог дела „О рату“ и Вилизенове „Теорије о рату“. Паралела је врло угодно повучена: обојица су били пруски официри који су прошли кроз исте школе и кроз исте (Наполеонове) ратове, обојица су били наставници на највишој пруској војној школи, а њихова дела су се појавила приближно у исто време. Али, Ристов, ипак, није могао да докаже оно што је хтео. Разлика је ипак била сувише велика, а осећала се свакодневно и у мирно доба, јер је имала пресудног утицаја на методе којима се спремао виши официрски састав.

Поред ових главних струја до рата 1870 било је и других. Четрдесетих година прошлог века у Француској се јављају *инеисти*¹⁶⁾ који су највише полагали на интуицију, па би било правилније да их назовемо *интуитивистима*. Они су одбацивали војну науку и говорили да у рату решава инспирација тренутка, управо талент команданта који је урођен или није. Инеизам се напајао ауторитетом из лаких француских победа у Африци, Италији и на Криму, тако да је у великој мери парализовао француску војну мисао у времену које је претходило поразима од 1870 и 1871, можда више него Жоминијева крута теориска зграда. Друге школе, као (*pseudo*) *материјалистичка* (све зависи од броја људи и количине материјала), *интелектуалистичка* (само рационално командовање може осигурати победу) и *спиритуалистичка* (моралне снаге су све у рату) једва заслужују да буду поменуте.¹⁷⁾

Но, у то време, непосредно пред Молткеовим ратовима 1866 и 1870/71, у теорији стратегије јавља се и Енгелс, који не даје синтетичка дела као Биров, Жомини или Клаузевиц, већ низ расправа (неке и полемичне) о конкретним проблемима стратегије, расутим по дневним листовима и часописима.*) Неке од њих су читаве монографије, које сасвим захватају одређена питања. Критичка оцена тих расправа, због њихове конкретне проблематике, може се дати касније при разматрању проблема којима се баве. Али се већ сада мора рећи да оне чине нов скок унапред. Дијалектичко-материјалистички метод, којим су анализирани обрађени проблеми, дао је резултате који нису могли остати незапажени. Неки Енгелсови непотписани радови на томе пољу били су толико уверљиви да су погрешно приписивани најпознатијим војним ауторитетима оног времена. Нема никакве сумње да отада материјалистичка филозофија даје нов импулс и војној мисли. Ни војна књижевност се не може отети њеном утицају. Сигурно је да се војни писци друге половине 19 века не могу убрајати међу оне који су били склони да прихвате марксистичке мисли, али је истина била јача од класних ограда. Молткеови ратови су знатно допринели овом развоју.

*

Блештавим Молткеовим победама од 1866 и 1870 тријумфовала је и Клаузевицева субјективна школа или, конкретније, победила су

¹⁶⁾ Од француске речи *inné* (урођен).

¹⁷⁾ Н. Mordacq, „*La Stratégie*“, Париз, 1921, стр. 56, 183—186, 198—200.

*) Види *Изабрана војна дела* од Енгелса која ускоро излазе из штампе у издању „Војног дела“. — Прим. ред.

не само у Немачкој него и у многим другим земљама она схватања ратне вештине на којима се темељио процес стварања пруског старешинског кадра. При томе је, свакако, било и претеривања, — пруске победе код Садове и Седана објашњавају се и многим другим узроцима, — али је добро уочено да се спрема виших пруских команданата и генералштабних официра показала као врло целисходна (мада се заснивала искључиво на мирнодопском раду), и то много целисходнија него код Аустријанаца и Француза који су имали велико ратно искуство. Зато пруску доктрину сада прихватају и Французи код којих је дотле Жомини водио прву реч. Они се сада сећају да је и Ардан ди Пик¹⁸⁾ обрадио психолошку и субјективну страну борбе, истичући квалитет над квантитетом. По његовом мишљењу, квалитет се може постићи добром обуком, дугим роковима службе и аристократским духом официрског кадра; по њему, војска треба да постане вештачко друштво одвојено од народних маса. Ардан ди Пик није прелазео у област стратегије, већ је обрађивао само тактику, управо једну њену страну, али се из његових гледишта намећу стратегијски закључци: дуги рокови дају мале професионалне војске, које ће — мислио је ди Пик — срећном комбинацијом здравог разума (или генија) и моралних квалитета, ипак тући велике војске. Питање малих или великих војски не спада овамо — довољно је засада рећи да је такво схватање било сасвим супротно развоју друштва, па је разумљиво да се нико није могао враћати у 18 век, али су Пикове основне идеје о борби оплодиле француску војну мисао и олакшале да се ослободи крутих теорија позитивиста.

Клаузевица нигде нису прихватили у целини, па га чак ни Немци нису узимали дословно, јер је стварност увек јача од идеја. Према томе, Клаузевиц није ни у Француску ушао без критике, већ су се сада у судару обеју школа стварала нова гледишта која ће најречитије формулисати Фош, дугогодишњи наставник и управник Ратне школе.¹⁹⁾ Побивши најпре гледиште да се рат може учити само на бојишту, на пракси, које је у Француској било узело маха, он је себи поставио задатак да „интелектуалном гимнастиком, на основу студија војне историје, оспособи духове за решавање стално променљивих проблема рата“. Као што видимо овим се много приближио Клаузевићу и немачкој наставној пракси. Као и Клаузевиц, он одбацује позитивне теорије ратне вештине, али само оне које не воде рачуна „о живом елементу рата“ (човеку), кога негде назива „божанственом страном ратне вештине“. Ипак, синтеза оба ова елемента, позитивног и моралног, није му могла послужити као основа за формирање теорије ратне вештине, јер је — каже он, први непотпун, а други несталан. Он одустаје од стварања комплетне теорије ратне вештине „чистим радом духа“ или „обичним размишљањем“, него тражи чињенице (faits) у војној историји, коју посматра кроз лупу

¹⁸⁾ Ch. Ardant du Picq, „Etudes sur le combat“, Париз, 1904 (треће издање, прво издање је из 1868).

¹⁹⁾ F. Foch, „Des principes de la guerre“, Париз, 1926 (прво издање је из 1903) и „De la conduite de la guerre“, Париз, 1918 (прво издање је из 1904).

по примеру микробиолога, да би из ње извукао утврђене (fix) принципе ратне вештине — принцип економије снага, принцип слободе акције, принцип о слободном располагању снага, принцип сигурности, итд. . . — о којима се, по његовом мишљењу, не може дискутовати (то су, дакле, аксиоми!), али који се у пракси могу применити на разне начине. Отуда код њега налазимо *теорију рата* и *доктрину рата*. Прва изналази принципе, а друга их примењује слободно и стваралачки, имајући у виду само објективан циљ.

Не може се спорити да је Фош својом теоријом и праксом много допринео стратегији (и оперативи, према нашем данашњем схватању) и да је учинио можда више него ико други у правцу правилног духовног формирања француског вишег командног састава, који је у целини положио тежак испит у Првом светском рату. Вредност његовог рада се може боље уочити када се приступа одређенијим питањима стратегије и оператике. Треба му посебно одати признање што је енергично одбацио могућност да се теорија ратне вештине извлачи из главе као откровење апсолута и што се толико удубио у праксу (историју). Па ипак, донекле, имају право и они који тврде да у рату Фош није примењивао своје сопствене принципе и да је побеђивао упркос њима. У сваком случају, принципи не могу имати двојаку вредност, једну у теорији а другу у пракси, нити могу постојати две теорије, једна „чиста“, а друга „примењена“. Фошова доктрина није ништа друго него ублажење његових фикс принципа, тј. доктрина која заједно са тим принципима спада у јединствену теорију ратне вештине. Не могу се бранити ни његови принципи аксиоматске вредности који се морају примењивати у рату. Фош је поставио врло мало принципа,²⁰⁾ а један његов земљак и савременик констатовао је да их има све мање уколико рат постаје сложенији, и да су све простији, да се свде на нека општа места или баналности која се могу применити готово на све људске активности. Истина, ово спада у друго поглавље, у метод стратегије, али се већ овде мора рећи да овај привидан парадокс, наиме, да усложавањем рата нестају његова начела, може се објаснити само ако се обори фикција о вечитим или свемирским принципима који, тобоже, важе за сва времена и за сва места, фикција која се и данас одржава на свима странама. Уколико је рат сложенији, утолико има више начела, јер је материја све већа, али се ниједно не мора примењивати у свакој ратној ситуацији. Фошови принципи нису, дакле, сасвим раскрестили са Жоминијевом позитивном школом. Но, у свему, после 1870, гледишта Француза по овим основним питањима ратне вештине знатно су се приближила немачким схватањима. Тада се почело говорити о општој европској школи, која се назива *школом здравог разума*. Њене основне карактеристике треба да буду ширина погледа и дискусија, бежање од догматизма, апликативан рад и пуно признање индивидуалности ратних ситуација. Она се у суштини темељи на Клаузевицу,

²⁰⁾ Свега она четири наведена — за „итд“ не даје ближа објашњења, а још није објаснио разлику између принципа о слободи акције и принципа о слободном располагању снага.

али је прихватила и многе резултате позитивиста. Сам Молтке старији је, на пример, придавао релативну вредност Жоминијевим унутрашњим оперативским правцима, које је Клаузевиц одбацивао као геометриски принцип стран стварном животу. Дејство по унутрашњим или спољним правцима има доиста своје посебне карактеристике које се лепо уочавају и у најновијим операцијама — у Церској бици 1914, у Африци 1943, а нарочито код нас у бици на Неретви, у Петој офанзиви и у многим другим операцијама Народноослободилачког рата, па их се теорија не може још одрећи.

И поред имена ове нове школе, било би погрешно закључити да је у најновије доба — после рата 1870/71 — здрав разум увек доминирао теоријом и праксом ратне вештине. У тој тобожњој школи здравог разума има свачега, од догматизма до потпуног скептицизма. Већ смо поменули Фошове аксиоме и божанску страну ратне вештине. На француској страни можемо додати још и круту теорију ватре и утврђених линија која је постављена после Првог светског рата. Немци су се мање бавили принципима, а више конкретним случајевима. Шлифен²¹⁾ је на генералштабним путовањима и ратним играма решавао конкретне стратегиске ситуације са којима је немачка војска могла бити суочена. Тврди се да је немачки Главни генералштаб више пута „проиграо“ битку код Таненберга, коју су касније Хинденбург и Лудендорф тукли у збиљи. Такве методе су могле бити врло корисне, али су криле у себи опасност да се унапред наметну крута решења којих се доцније било тешко ослободити. Шлифенов план за рат на два фронта је одговарао условима од 1906, али 1914 је ситуација била сасвим друкчија. Молтке млађи није умео да јој прилагоди план свога претходника, а опчињен њиме није могао ни да нађе неко друго решење. Лудендорф је 1918 немилосрдно трошио последње немачке резерве у тврдоглавом настојању да спроведе у дело свој сопствени план пробоја савезничког фронта у Француској, иако је већ после првих покушаја било прилично јасно да се стратегиски пробој не може постићи, па је допустио да га преокрет у односу снага и савезничка противофанзива потпуно изненаде. И у Народноослободилачком рату смо често имали прилике да утврдимо како се Немци круто држе оперативних планова које су унапред смислили, без обзира на развој ситуације. У Петој офанзиви, на пример, они су нам допустили да створимо скоро релативну надмоћност на правцу пробоја, мада су имали неупоредиву апсолутну надмоћност и располагали погодним аутомобилским путевима дуж своје кружне основице и задовољавајућим аутомобилским парком. Али, немачки планови, нарочито у вишој оперативној и у стратегиској сфери, нису били увек плод реалних прорачуна, него резултат магловите интуиције. После пораза пред Москвом, децембра 1941 године, Хитлер је службено објавио немачкој сувоzemној војсци да ће је отсада водити управо његова интуиција. На другој страни, Црвена армија се све више ука-

²¹⁾ Alfred Schlieffen, „*Dienstschriften, Die taktisch — strategischen — Aufgaben aus den Jahren 1891—1905*“, Берлин, 1937. Од интереса је и његово „*Санае*“, Берлин, 1936 (треће издање).

лупљавала у врло крута начела. Генерал Гингенд,²²⁾ начелник штаба 8 британске армије, тврди да је совјетска мисија код њих упорно настојала да сазна стандардна решења, колико цеви, например, ангажују Британци на сваки одређени вид напада или колико је код њих тачна сразмера између ловаца и бомбардера — и да се није задовољавала са одговором „према ситуацији или расположивим средствима“. Ми му можемо веровати, јер смо имали прилике да ближе упознамо совјетски догматизам. Ето, иако се каже да живимо у епохи здравог разума ратне вештине, ипак, морамо отворити четворе очи при разматрању њене теорије и праксе. Још данас се тврди на Западу да су неки принципи стратегије независни од материје!²³⁾

Стратегиске доктрине које смо овде упознали, а и све друге, струје само површином теорије. У суштини, када се дубље загледа у предмет, могу се уочити два основна става, идеалистички и материјалистички, око којих се поларизују сва гледишта, од почетка до данас, али се у исто време види јасно и тенденција у правцу дијалектичког схватања војне историје и теорије ратне вештине, па дакле и стратегије. Жоминијева разматрања чине велики корак напред од механичке стратегије претходног времена; он је у доброј мери материјалистички интерпретирао Наполеонове ратове, али се задржао само на афирмацији изведених начела не водећи довољно рачуна о њиховим ограничењима. Беренхорст је видео само њихову негацију. Клаузевиц чини огроман скок напред, спојивши једно и друго у смислу Хегеловог дијалектичког сукоба, али не иде до краја, јер се задржава на субјекту који у пракси решава готово све. Још даље иде Енгелс, касније и Меринг, уносећи дијалектички материјализам у теорију ратне вештине. Дијалектички материјализам се више или мање пробија и кроз дела модерних буржоаских војних писаца, а нека су управо заснована на томе схватању. Најзначајнији пример даје свакако Делбрик.²⁴⁾ Али се још увек појављују нова дела која су сасвим или добрим делом инспирисана идеализмом. Циљ је материјалистичке критике да то уочи и да на то укаже.

У рату, у јединој истинској пракси ратне вештине, опажа се материјалистичко прилажење проблемима још у дубокој прошлости. Генијалне војсковође су примењивали материјалистичку дијалектику на стварност која је управо таква, а нису — како се и данас то често објашњава — несвесно примењивали апстрактне и вечите принципе које је теорија тек касније формулисала. Епаминонда није тукао Спартанце код Леуктре благодарећи голој идеји о тежишту битке, него је на стварним могућностима Тебе створио погодан инструмент за такву тактику. Друштвене прилике и географски положај Тебе омогућили су стварање војске новог квалитета која се могла ослободити стега класичне грчке тактике. Тебански ученик, Филип II, ра-

²²⁾ F. de Guingand, „Operation Victory“, Лондон, 1947, стр. 334.

²³⁾ R. Castex, „Revue de défense nationale“, јули 1946, стр. 5.

²⁴⁾ Према Меринговом мишљењу Делбриково дело „Die Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte“ је најозбиљније дело историске мисли буржоаске Немачке, а Делбрик је ближи материјалистичком методу но што признаје (Neue Zeit за 1908 — 1909).

звио је Епаминондине идеје на виши степен на бази материјалне основе Македоније. Таквих позитивних примера било је много све до данашњег дана, а негативних још и више, везаних и за врло крупна имена. Сам Епаминонда је при покушају да наметне Грчкој превласт Тебе потценио отпор грчких држава против сваке хегемоније, Ханибал је поред све своје генијалности потценио снагу Рима која се крила у великој маси римских слободних грађана, а Наполеон, упркос искуствима Дарија I и Карла XII, није водио рачуна о простору, па ни о отпору руског народа.

*

Осим ових доктрина које задиру у језгро стратегије, има много других које се ближе односе на њена посебна питања, као што су доктрине о апсолутном и тоталном рату, о рату обарања и изнуривања, о муњевитом, офанзивном и дефанзивном рату и многе друге. Ипак, има још једна општа ствар коју треба расправити и овде у главним линијама. То је питање примата војске, морнарице или ваздухопловства.

У прошлом веку се теорија стратегије бавила готово искључиво употребом војске на копну. Из поморске стратегије није било ни приближно таквих синтетичких дела као што је Жоминијево, а између једне и друге стратегије није створена никаква теориска веза. Одједном је Американац Махан²⁵⁾ крајем прошлог века снажно осветлио утицај поморске силе на историју и, пошто ју је размотрио у свима њеним аспектима — војним, националним, територијалним и трговачким — извео је закључак о њеној одлучујућој улози на моћ, богатство и експанзију држава. По Махану, поморска сила, схваћена као снажна прекоморска флота, чију кичму треба да чине моћни бојни бродови, манифестује се контролом поморских комуникација са којих отстрањује своје противнике; за острвске државе, као што су Енглеска и Америка, она има првенство над копненом силом; Енглеска, најјача поморска сила Махановог времена, и Америка, која је по њему требало да постане друга по реду, у међусобном савезу могу да осигурају светски мир, што ми, разуме се, треба да схватимо као англосаксонску доминацију. Иначе, Маханова стратегија иде стопама Жоминија, Наполеона и Нелсона. Уз потребна ограничења и модификације, он преноси на море многа Жоминијева гледишта, као на пример теорију о унутрашњим правцима, сматрајући да се битке на мору или копну добијају или губе према томе да ли су тучене према принципима или не.

Маханова доктрина јавља се у тренутку када је капитализам почео да улази у фазу империјализма,²⁶⁾ када су се производне снаге

²⁵⁾ А. Т. Mahan: „*The Influence of Sea Power upon History 1660 — 1783*“ (1890); „*The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire 1793 — 1812*“ (1897); „*The Interest of America in Sea Power*“ (1897).

²⁶⁾ Упореди: Лењин, „*Империјализам као највиши стадиј капитализма*“, Материјал за идеолошко-политичко васпитање, свеска IV, Београд, 1946.

великих капиталистичких држава већ толико развиле да су тражиле одушке широм целе земљине кугле и када су уједно могле и оружјем да остваре такву експанзију. Маханова доктрина је само директан плод нових производних снага, али је знатно убрзала развој у новом правцу, повезавши поморску силу са империјализмом у име националне величине. Конкретно, она је извршила јак утицај на поморску политику великих сила. У Енглеској, где се и дотле практично спроводила, Маханова доктрина је одушевљено прихваћена, а у Америци је дала непосредан потстрек за грађење велике прекоморске флоте и стицање прекоморских база. У обема овим земљама интегрално је усвојена у облику апсолутног примата над копненом војском. У Јапану је Махан прихваћен само делимично, јер је Јапан имао јаких претензија и у дубини азиског копна. Јапанска поморска доктрина није ишла за доминацијом океана, већ је тражила превласт над ограниченом просторијом ради стварања слободе акције својој војсци. Уосталом, Јапанци су се мање бавили општим доктринама, а више конкретним агресивним проблемима, којима, наравно, нису давали велики публицитет. У Немачкој, при изради велике флоте, није вођено довољно рачуна о ограничењима која су Махановој доктрини давала само релативну вредност, као што су неповољан географски положај и присуство јаких копнених снага потенцијалних противника у непосредном суседству. Тирпицова²⁷⁾ идеја о „потенцијалној флоти“, тј. о флоти која, истина, неће бити довољно јака да се огледа са енглеском флотом у великим поморским биткама, али ће ипак бити толико снажна да за њу буде сталан извор опасности, морала је пропасти када је Енглеска пред том потенцијалном опасности изгладила своје колонијалне несугласице са Француском и Русијом уочи Првог светског рата. У Француској је у доба појаве Маханове доктрине владала тзв. „млада школа“, чија се теорија сводила на гусарски рат (*guerre de course*) и одбрану обале. Историску позадину ове поморске доктрине чинили су ранији неуспели покушаји француске морнарице да савлада енглеску флоту и немоћ надмоћније француске флоте да у рату са Пруском 1870/71 спречи француски пораз. Маханова доктрина је дошла као коректив те једностране поморско-континенталне школе. Теориску синтезу оба схватања дао је француски адмирал Кастекс.²⁸⁾

Маханова доктрина је довела поморску и копнену стратегију у непосреднију везу, проширивши њихово заједничко подручје на целу површину земљине кугле. Та се веза сасвим јасно види у Првом светском рату. Решавајући догађаји су се додуше одигравали на копну. Савезници су морали да сломе немачку војску да би могли да тријумфују, али је утицај превласти на мору био ванредно јак, а за бескомпромисне Маханове присталице чак и пресудан.

²⁷⁾ Alfred Tirpitz: „Erinnerungen“ (1918); „Politische Dokumente; der Aufbau der deutschen Weltmacht“ (1924).

²⁸⁾ Raoul Castex, „Théories stratégiques“, код нас преведено под називом „Море против копна“, Београд, 1938. Видети: О. Warner, „The Influence of Admiral Mahan („The Navy“, фебруар 1951).

Али се још за Маханова живота јавља нов елемент стратегије који се увлачи у питање равнотеже између мора и копна. Тек што је полетела прва машина тежа од ваздуха, јављају се пророци њеног примата над старијим видовима оружане силе. У почетку, то су били претежно књижевници који дају маха својој машти дочаравајући нам ваздушне армије које по вољи уништавају градове у најдубљој позадини — да поменемо само Х. Ц. Велса — али после Првог светског рата ову тему прихватају и стручни војни писци.

Американац Мичел²⁹⁾ је још 1906 године устврдио да ће се будући сукоби одиграти у ваздуху, али тек после Првог светског рата почиње његова страствена и неуморна борба за афирмацију ваздухопловства као самосталног вида оружане силе и за његов примат над војском и морнарицом — управо над морнарицом, јер је војска у САД имала само подређену улогу. Главно његово доказно средство била је осетљивост великих бродова од ваздушних напада, што је доказао експериментима над запленим немачким бојним бродовима. Он није посматрао ваздухопловство само као средство одбране САД, него у светским размерама уз најнужнију подршку површинских снага. На Арктик је гледао као на спону континентата, залажући се за трансатлантски ваздушни пут преко Грендланда и Исланда и за транспацифички пут преко Аљаске и Сибира, односно преко Алеута и Курила. Аљаску је сматрао кључем војничке превласти на Пацифику.

У исто време у Италији се јавља Дуе (Duhet³⁰⁾) као врло активан поборник првенства ваздухопловства над осталим видовима оружане силе. И он је почео врло рано, јер је већ 1909 писао о ваздушном војишту. Али је, као и Мичел, тек после Првог светског рата развио своје идеје о ваздухопловству. Но, док је Мичел, с обзиром на географски положај Америке, мислио о глобусним размерама, Дуе је више имао у виду континенталну Европу. Његова теорија почива на претпоставкама да ваздухопловство има неупоредиву офанзивну надмоћност против које се не може предвидети ефикасна одбрана и да морал цивилног становништва може бити сломљен бомбардовањем насељених центара. Отуда изводи закључке да је за победу потребно, и довољно, да се у рату постигне превласт у ваздуху и да се ваздухопловни напади управе на индустриске и насељене центре далеко од фронта, а не на војне објекте. Једном речи, његова теорија препоручује да се на површини земље заузме дефанзивни став, да би се могла предузети офанзива у ваздуху.

Поред Мичела и Дуета било је и других писаца који су заступали иста или слична гледишта — поменућемо само Северског³¹⁾ али њихове идеје у Другом светском рату није применила ниједна сила. Мичел, а нарочито Дуе, знатно су преценили рушилачко дејство

²⁹⁾ William Mitchell је писао много о овој теми. Најважнији радови су му: „Our air force“ (1921), „Winged defense“ (1925), „America, Air Power and the Pacific“ (1928), „Skyways“ (1930). О његовим, као и о Махановим идејама, има сажет преглед у Ерловој књизи „Творци модерне стратегије“, издање „Војног дела“, 1952 године.

³⁰⁾ Giulio Douhet, Интергални пат, Београд, 1938.

³¹⁾ Alexander Seversky, „Victory Through Air Power“, Њујорк, 1942.

ваздухопловства и његов утицај на морал становништва, а потценили могућност одбране. Немачка, Русија, Француска и Италија ушле су у Други светски рат са тежиштем на копну, јапанске оружане снаге биле су некако у равнотежи између мора и копна, а Енглеска и Америка имале су тежиште на мору. Ваздухопловство је код свих ових сила било помоћно, мање или више. Не знајући како иначе да погоди Немачку, Енглеска је у току рата изградила јако бомбардерско ваздухопловство и почела да руши немачке градове, баш у Дуетовом смислу.³²⁾ За њом је пошла и Америка, али су и једна и друга морале да изграде јаке копнене војске да би коначно савладале своје непријатеље. Искуство Другог светског рата није могло да потврди ниједну искључиву доктрину о превласти једног вида оружане силе над другим. За ваздухопловство се може само рећи да је последњим ратом извојевало равноправност са осталим видовима оружане силе, проширивши рат у трећу димензију.

Но, и поред тога, после Другог светског рата поново се истиче Дуетова теорија, схваћена интегрално, и то не само у Америци и Енглеској, које су мањевише ван дохвата непријатељских сувоземних снага, него и у Француској, која очигледно није. Њихов главни аргумент је вртоглав развој ваздухопловства у квалитету и квантитету и све већа моћ рушилачког оружја. Али има и противних мишљења.³³⁾ Оно што се данас зна о изградњи оружаних снага у свету, указује више на разумну равнотежу неголи на првенство појединих видова. Проблем је у дозирању, а овај се не може решити општим формулама „чистих доктрина“,³⁴⁾ него конкретно студијом свих чинилаца међу којима треба првенствено навести друштвено уређење, политичке циљеве, производне снаге, географски положај, традиције. Ово питање се детаљније разматра и добија своје коначно решење приликом изградње оружаних снага. У вези са стварношћу, доктрине губе своју неумољивост и нетрпељивост.

Теорија ратне вештине или војна наука, као и свака друга наука, је светска целина. Да се не бави толико суровим и крвавим предметом, могли бисмо рећи да је заједничко добро човечанства. Нема разних теорија ратне вештине према географском или политичком мерилу. Њене тековине, ма где настале, могу се пренети свуда. Сципион старији је победио Ханибала код Заме тактиком инспирисаном Ханибаловом победом над Теренцијем Вароном и Павлом Емилијем код Кане. Наполеонови корпуси се и данас налазе у свима армијама. Групе армија, које су Руси први применили у Првом светском рату под именом фронтова, преузеле су све војске великих сила, а Брусилов је пробијао аустриски фронт код Луцка и према искуствима стеченим на Западном фронту. Таквих примера има безброј. Строго ограничена национална војна наука заснована само на сопственим

³²⁾ Упореди: А. Harris, „*Bomber offensive*“, Лондон, 1947 (приказано у „Војном делу“, 1951/1).

³³⁾ Упореди: G. Dickens, „*Bombing and strategy*“, Лондон, 1946 (приказано у „Војном делу“, 1951/3).

³⁴⁾ Види: R. Castex, „*La pure doctrine, Forces aeriennes françaises*“, децембар 1948, бр. 27.

искуствима и на сопственим теориским тековинама не може се замислити, исто тако као што се не може замислити посебна, строго национално ограничена медицина или хемија.

Ипак, има врло много објективних и субјективних узрока који дају посебан печат националним теоријама, у првом реду на подручју стратегије. Из искуства Првог светског рата Французи су извукли закључак да фронтове треба само јаче утврдити па да постану непробојни, а Немци су закључили да се сваки фронт може пробити, само је потребно да се брзим јединицама искористи успех. Није ту било у питању само погрешно схваћено искуство Првог светског рата или његова дефектна теориска обрада, него много других објективних услова. Не треба наглашавати да данас Немачка, Француска, Енглеска и Америка заузимају различите стратемске ставове према совјетској агресији, да су различите и њихове улоге у заједничкој одбрани, а да не говоримо о малим периферијалним државама под непосредном совјетском претњом.

Стратемске концепције врше јак утицај на оперативку и тактику. Тако се у свакој земљи ствара скуп посебних националних гледишта по свим питањима ратне вештине, које укупно можемо назвати *националном доктрином*. Националне доктрине се не могу обухватити и исцрпсти једном расправом. Оне се манифестују конкретно при решавању сваког питања организације и употребе војске. Ма колико се међусобно разликовале, ипак све националне доктрине припадају јединственој теорији ратне вештине. Иначе се не би могле утврдити, а ни критички оценити.

Из штампе је изашла

БИТОЉСКА ОПЕРАЦИЈА 1912

ОД

Ж. СТАНИСАВЉЕВИЋА

стр. 359, 8 скица и 1 прегледна карта

Цена: броширано 200 дин.

Генерал-мајор **БЛАЖО ЈАНКОВИЋ**

САВРЕМЕНА ГЛЕДИШТА О ФОРТИФИКАЦИЈИ СТАЛНОГ ТИПА

О фортификацији уопште

Фортификација као наука проучава начела и теориске поставке, развој утврђивања у појединим периодима и разна техничка рјешења ојачавања земљишта за што повољније извођење битке, боја или борбе, а као вештина огледа се у умешности оних који је примјењују. Према своме задатку и улози, фортификација је средство стратегије, оператике и тактике, са којим се упоредо развијала, тј. упоредо са развојем осталих њихових елемената: живе силе, наоружања, технике и начина дејстава.

Иако се фортификација раније дијелила на сталну и пољску, уствари постоји само једна фортификација, с тим што се фортификациски објекти могу изграђивати у сталном и пољском типу, што зависи од употребе материјала.¹⁾

Истина, некада су постојала изразито стална утврђења, као што су биле старе тврђаве, код којих су сви елементи били изграђени у сталном типу. Међутим, данас се стални објекти изграђују у појединим важним рејонима или ослонцима, а допуњују се пољским објектима, као што се и положаји утврђени у пољском типу ојачавају објектима сталног типа (нарочито они положаји који се припремају за дуже вријеме). Но, и поред тога што се данас на појединим положајима могу видјети фортификациски објекти оба типа, ипак су у пракси још увијек задржани стари термини „стална фортификација“ и „пољска фортификација“, иако би било боље да се измене у „фортификација сталног“ односно „фортификација пољског типа“. Понекад је фортификација ишла испред осталих елемената, а понекад је и заостајала за њима, нарочито за техником и наоружањем. Та неравномјерност њеног развоја настајала је као посљедица различитих

¹⁾ Стални објекти, који означавају сталност и трајност, израђују се од бетона, челика и камена; с тим што се тај материјал обично транспортује до места изградње и што се при њиховом грађењу користе стручна радна снага и специјалне машине. Пољски објекти, који означавају привременост трајања, израђују се од дрвета, земље и камена, тј. од материјала који се налази на месту, с тим што те објекте може израђивати свака јединица алатом којим је опремљена.

гледања на њен значај и улогу у појединим временским периодима. Разумљиво је да је она одговарала својој сврси и одигравала своју улогу у ратоводству ако је правовремено усклађивана са дејством војске и да је у противном заостајала и имала незнатнију улогу. Међутим, иако се по завршетку скоро сваког рата много дискутовало о опстанку и потреби фортификације, нарочито услед наглог развоја технике и наоружања, у првом реду нападних средстава, она је ипак узимала све већи замах, тако да је трошено све више снаге и средстава за њено подизање. Фортификација се може занемарити само ако се ствари изоловано посматрају, што би, свакако, било штетно, јер бисмо се тиме лишили једног од веома корисних средстава рата. Но, при томе треба имати у виду да фортификација мора бити савремена, исто тако као и остала борбена средства, ако се жели да она буде корисна и напредна. Уосталом, и све велике војсковође, у току историје ратова правилно су користили фортификацију и давали јој оно мјесто које јој је припадало у односу на остале елементе у склопу припреме и употребе оружане силе у рату.

У даљем излагању говорићемо о фортификациским објектима сталног типа, којима је и раније поклањана нарочита пажња, а који су и данас актуелни. О њима ћемо говорити нарочито због тога што по том питању постоји највише различитих па и опречних схватања, док су гледишта о корисности фортификациских објеката у пољском типу мање-више уједначена.

Пошто подизање сталних фортификациских објеката зависи од низа питања која су се у разним временима и у разним државама решавала на различите начине, као на примјер: схватање задатка и улоге сталних објеката, њихова намјена, систем и начин утврђивања, техничка рјешења, материјална средства и питање посаде сталних објеката, то ћемо најприје бацити поглед на досадашња искуства и замјерке које се чине сталним објектима, а затим изнијети своје гледиште о томе.

Досадашња пракса је доказала корисност подизања сталних објеката, јер они замјењују и штите живу силу, али и то да много коштају и брзо застарјевају, што доводи у питање њихову сврсисходност. Већ сама та супротност, која на први поглед пада у очи, приморава нас на размишљање о улози и задацима фортификациских објеката сталног типа, о њиховом систему, техничким рјешењима и њиховој посади. С друге стране, у односу на стратегију, стални фортификациски објекти имали су помоћну улогу, као средство за заштиту мобилизације, концентрације, стратегиског развоја или као пиво, односно наслон за крила и бокове цјелокупне оперативне војске за извршење маневра стратегиског значаја (као на примјер француска утврђења: Белфор, Епинал, Тул и Верден 1914 године). У односу на оперативку, они су служили као пиво, односно као наслон крила и бокова оперативне војске при извршењу маневра оперативног значаја, док су у тактичком погледу претстављали веома јаке ослоне тачке, линије, положаје и др., што је зависило од тога како су изграђивани.

Фортификациски објекти сталног типа добијали су већу или мању улогу, према томе какво је било схватање у појединим временским раздобљима. Напримјер, у Француској прије Наполеона тврђаве су имале велики значај и сматране су као главни елеменат на основу кога се ствара ратни план. Овакво схватање, које је постојало у периоду „златног вијека фортификације“, у коме је земљишту придаван већи значај него живој сили, претставља декаденцију стратегије, јер је тиме њен главни елеменат — жива сила — био подређен помоћном средству стратегије — фортификацији.

Степен утврђивања појединих држава зависио је и од њиховог географског положаја и од њихових намјера. Америка и Енглеска нијесу утврђивале своју територију зато што су сматрале да их море довољно обезбјеђује, али су Енглези зато утврдили Гибралтар, Сингапур, Малту, итд., а Американци Перл Харбор, Панамски Мореуз, итд. Природно је да су се јаче утврђивале оне државе које су жељеле да бране своју независност него земље које су се припремале за агресију. Такве земље утврђивале су се само да би обезбиједиле полазне основице за напад, прихват у случају неуспјеха, као и одбрану на једном или ограниченом броју праваца (пошто су на другим правцима предвиђале офанзиву).

Досада је примјењивано неколико система утврђивања, као што су: групно утврђивање, утврђивање линија (баријера) и положаја, појасева, региона, итд., итд., што је, свакако, зависило од начина вођења рата у појединим временским раздобљима. „Кинески зид“ је типичан претставник линиског система, који у исто вријеме претставља један од најстаријих трагова утврђивања. Иако се групни систем (од утврђених замкова до појасних утврђења) све до 1914 године чешће примјењивао, ипак је Први свјетски рат оживио идеју линиског утврђивања зато што су фронтони били непрекидни и што се борба водила у рововима и у мјесту.

На избор система и степена утврђивања утицали су и економска моћ државе и развој њихових војски уопште, што се одражавало и на техничким рјешењима.

У току Другог свјетског рата све зараћене стране користиле су фортификацију, а посебно објекте сталног типа у много ширим размјерама. Не само што се фортификација у то вријеме развијала по ширини, већ се знатно усавршавао и начин конструкције и израде објеката. Из анализе стечених искустава у току Другог свјетског рата, можемо доћи до низа веома корисних закључака, који нам могу послужити да што правилније схватимо питање фортификациских објеката сталног типа. Тако, напримјер, можемо доћи до закључка: да је линиски систем утврђивања (баријере) већ преживио и да би утврђивање убудуће требало усклађивати са принципима савременог вођења рата; да стални објекти са пасивном улогом нијесу давали задовољавајуће резултате; да се свако утврђење могло освојити, али и да је пружало велике услуге у одређеном времену само ако је било на савременој висини и ако је његово дејство координирано са дејством оперативних јединица; да је због тога потребно да посаде сталних објеката још више него раније садејствују са оперативним трупима и да стварно

буду уклопљене у њихово дејство; да су утврђења већином заузимања из позадине, тако да их убудуће треба оспособљавати за одбрану са свих страна; да су нападачеве јуришне трупе успјешно дејствовале зато што утврђења нијесу имала довољно излаза за испаде, тако да су уствари претстављала клопку за браниоца и да се тај недостатак може отклонити подесним распоредом објеката унутар самог утврђења и остављањем довољно излаза за испаде посада, тако да се утврђења претворе у клопку за нападача; да су оруђа са положеном путањом била много опаснија за фортификациске објекте сталног типа него оруђа са убацним путањама и бомбардовање из ваздуха, тако да би техничка рјешења требало усмјерити у том правцу и, најзад, да стални објекти имају много ширу намјену и да могу послужити и за друге задатке а не само за заштиту мобилизације, концентрације и стратеског развоја.

Главне замјерке на рачун фортификације сталног типа

Поред ранијих слабости и недостатака утврђивања у сталном типу, које су критичари наводили послје прошлих ратова, у савременој страној, а и у нашој војној литератури, појављују се и нова мишљења и нови аргументи, који се углавном базирају на великој ефикасности нападних средстава и новом начину вођења савременог рата и операција. Тако, на примјер, износе се и ови приговори:

1) Јединице утврђења сталног типа не знају од куда ће бити нападнуте, а пошто су везане за своје објекте, често могу остати и неактивне и морају чекати на унапријед припремљеном положају, без обзира да ли ће се непријатељ према њима појавити или не. На тај начин, одбрана у сталним објектима претвара се у статичку, иако би се њихова посада, у зависности од ситуације, могла много ефикасније искористити на другом мјесту.

2) Модерна ратна средства омогућавају много повољније продирање кроз бетонске отпорне тачке, него кроз покретну одбрану.

3) У будућим ратовима нападач ће настојати да ваздушним путем изманеврише стална утврђења на тај начин што ће пребацивати пјешадију, артиљерију, оклопне и моторизоване јединице у дубину браниоца.

4) Дејство из сталних објеката замара и утиче на нерве и дух посаде, а нарочито код артиљериске послуге.

5) Дејством ПТ оруђа из сталних објеката тешко се може одбранили одређена територија од продора нападачевих тенкова, зато што су топови у њима имобилни. Ако би се читав територија хтјела тако заштитити од продора нападачевих тенкова, онда би се велики број ПТ оруђа морао ставити у сталне објекте, чиме би се ангажовао велики број посаде. Према томе, много је подеснија покретна против-тенковска одбрана.

6) За изградњу фортификациских објеката сталног типа потребне су огромне снаге и средства, а њих би било корисније употребити за набавку или израду других борбених средстава, те, према

томе, фортификациски објекти сталног типа штетно се одражавају на општу припрему земље за рат.

7) Да су објекти сталног типа већ преживјели због тога што више нијесу у стању да издрже утакмицу са све већим развојем савремених нападаћих средстава.

Да бисмо правилно оцијенили изнијете замјерке, потребно је да најприје добијемо приближну слику о начину дејстава у будућности и о томе каква ће бити улога и задатак сталних објеката у позициској и маневарској одбрани и какав ће утицај на њих испољавати савремена нападна средства.

О начину дејстава у будућности

На основу већ стечених искустава из ранијих ратова можемо извући и користити неке закључке за добијање јасније претставе о задатку, улози, намјени и систему фортификације сталног типа у савременим условима. Али за доношење што реалнијег закључка и постављања правилних начела за изградњу савремених објеката сталног типа потребно је размотрити и сагледати како ће отприлике изгледати ратови и операције у будућности, као и у ком ће се правцу развијати нападна средства.

Уочи Другог свјетског рата поједини војни писци предвиђали су да ће се сва ратна средства механизовати и моторизовати. Они су претпостављали да се човјек у бици неће моћи појавити откривен због убиственог дејства оружја. Савремени борац биће у оклопу, аналогно средњевјековном витезу. На бојишту ће се појавити мали тенкови у којима ће бити поједини стрелци у лежећем ставу, наоружани аутоматским оружјем. На невидљивим положајима бранилац ће сачекати нападача укопан под земљом из које ће вирити само цијеви ватрених оруђа и перископи. Ватра ће бити реперисана, а сви уређаји механизовани и аутоматизовани. Притиском на дугме отвараће се убијателна баражна ватра која ће уништавати сву живу силу и наоружање које се буде појавило. У томе се ишло још даље и писало се да ће роботи употребљени из даљине (у таласима) моћи замијенити људе. Авиони управљани таласима сручиће велике количине експлозива у браничевој позадини. По њима, рат ће се претворити у рат материјала и машина, а не у рат људи.

Овако су могли предвиђати само људи који не схватају суштину ствари и који прецењују значај и улогу појединих борбених средстава. То су људи који не виде све елементе стратегије и тактике, који не рачунају на њих, не само на човјека — живу силу, као најважнији међу њима, већ ни на сва борбена средства — сопствена и непријатељска — нити узимају у обзир утицај земљишта и времена. Другим ријечима, они не гледају цјелину, већ поједине детаље и њихов развој. Због тога је природно што је последњи рат негирао многе од ових претпоставки и предвиђања, тако да су оне и даље остале само у сфери фантазије, гдје ће вјероватно и наћи свој крај. Човјек је био, остао је и убудуће ће бити главни елемент рата и стратегије, а не робот; људи су рјешавали битке и борбе, а не машине. Међутим,

Други свјетски рат показао је и много нових елемената у погледу вођења рата, којих није било у Првом свјетском рату, а неоспорно је да ће се и у будућим ратовима појавити нова дејства, нове методе и нова средства. Но, при предвиђањима тога новог не смијемо се заносити нечим нереалним, као на примјер, пуковник Мандару, који каже: „Послије појаве атомске бомбе могла би се исконструисати предоцба будућег рата. Умјесто градова окружених бедемима као у доба Нормана, можемо замислити цијеле земље окружене морем радиолокаторских станица, које напето прислушкују прве звуке који ће наговјестити катастрофу. У близини тих станица прикривено ће се налазити двије тактичке формације офанзивна и дефанзивна — а које ће располагати ракетним бомбама са атомским пуњењем и погоном. Прва ће имати задатак да туче сваки велики град у свијету; друга ће бити гоњена помоћу радара и биће лансирана у ону област стратосфере гдје су радиолокаторске станице утврдиле да непријатељске летеће бомбе треба да стигну у одређеном тренутку. Тада ће се на стотине километара над земљом, експлозијом против експлозије, одвијати битке које људи никада неће ни чути“.²⁾

Предвиђања и припреме за будући рат морају базирати на реалним чињеницама, како на искуствима протеклих ратова, тако и на савременим достигнућима. У тим припремама мора се тежити да се створе савршенија средства помоћу којих ће се ускладити, односно усавршити и дејства, чиме ће се и рат у цјелини разликовати од последњих. Према томе, морају се проучавати начини и методе који су се примењивали за остварење маневра, морају се припремати људи, средства и земљиште за што боље обезбјеђење у циљу што ефикаснијег уништења непријатеља. Што се тиче начина извођења маневара, наше четворогодишње богато искуство у том смислу претставља драгоцен материјал за будућу припрему. На основу наших искустава, као и искустава других армија у свијету, треба подизати и прилагођавати сталне фортификациске објекте у смислу што повољнијег извођења маневра. При томе не треба унапријед предвиђати неки шаблон и прецизирати маневар, јер би то било штетно, већ поставити само основни принцип будућег дејства и предвиђати општи ток операција на појединим правцима, тј. основну концепцију маневра. Све остало зависиће од конкретне ситуације, као и од умјешности командовања и јединица које ће изводити операције. Према томе, по нашем мишљењу, и изградњу фортификациских објеката сталног типа и њихово коришћење у рату треба изводити једино у овоме смислу. А што се тиче питања какви треба да буду наши будући маневри, сматрамо да се одговор може наћи у депеши Врховног команданта коју је навео генерал Дапчевић у свом чланку „Значај и снага маневра“, која је упућена „Делегату ВШ другу Ђиди (М, Ђилас)“, а у којој се каже: „Не дај старјешинама да примају фронталне борбе. На фронту треба да се налази једна десетина, а све остале снаге да изврше маневар и ударе из позадине“. (Ј. Б. Тито, Стварање и развој ЈА, стр. 141, Војно

²⁾ Будућност фортификације (Revue du Génie Militaire, јули-август, 1948 године).

дело, бр. 4/52, стр. 16). У овој директиви садржано је наше искуство и наше начело за извођење маневра како са малим тако и са оперативним и стратегиским јединицама. Према томе, и фортификациски објекти сталног типа треба да се подижу и служе у духу овог начела, и искључиво овом начелу.

*Улога и задатак сталних фортификациских објеката
у позициској и маневарској одбрани*

Улога фортификациских објеката сталног типа у отсудној (позициској) одбрани, у којој се коришћењем и ојачањем земљишта стварају повољни услови за слабљење нападача и прелаз у противдејство, сасвим је јасна. Међутим, у маневарској одбрани, која би се изводила по унапријед припремљеним линијама на које се браничеве јединице повлаче испред нападача редом од предњег краја па у дубину — како то предвиђају наша правила — стални објекти не би били потребни. У том случају пропустиле би се и многе повољне прилике за наносење удара нападачу, јер бранилац не би морао упорно да држи многа повољна мјеста за одбрану. Међутим, пошто нападач може лакше да продире у поредак браниоца који изводи маневарску одбрану, нарочито онда када располаже механизованим јединицама, то, по нашем мишљењу, бранилац не би смио да пропусти такву ситуацију и да се повлачи с линије на линију, већ, напротив, треба да тежи да маневром и ударом у бок и позадину, макар и малим снагама, наноси нападачу губитке и онемогући му даље продирање. А пошто и у маневарској одбрани долази до окружења браничевих снага, поставља се питање: да ли их и у том случају треба повлачити уназад или је боље изводити маневар? По нашем мишљењу, без обзира на вид одбране, тактичке јединице треба да теже извођењу маневра у складу са општом концепцијом више јединице у чијем се саставу налазе. Јасно је да и тактичке и оперативне јединице у маневарској одбрани дејствују самосталније (често и на самосталним правцима) и на ширем фронту. Због тога би начин извођења маневарске одбране морао још више да обилује извођењем маневара. Она не треба да значи напуштање територије по унапријед утврђеном плану, већ најупорније држање земљишта ако то ситуација захтијева. То се може постићи смјелијим и одлучнијим маневровањем, ако се при томе буде ослањало на фортификациске објекте сталног типа, који би се изграђивали у изабраном рејону у зависности од процјене ситуације и предвиђених маневара. То би било просторно ограничење објеката, док би се њихово временско ограничење огледало у томе што би се објекти посиједали тек тада када треба извести маневар. То значи да тако посматрани фортификациски објекти сталног типа не захтијевају непотребне снаге и ватрена средства, без обзира на то да ли су нападнути или не. Истина, поједини ослонци, који ће доћи до изражаја у првом моменту сукоба између зараћених страна, иако не морају бити у непосредној близини границе, могу имати своју сталну посаду, пошто се са сигурношћу могу много раније предвидјети, тим прије што се ту ради о изузетно рјетким случајевима.

И нападач ће тежити да оствари маневар својим моћним нападним средствима: артиљеријом, мотомеханизованим јединицама, авијацијом, итд. Он ће тежити да мотомеханизованим јединицама оствари брзе и дубоке продоре, слично операцијама у последњем рату, као што се то показало и у Кореји. Авијација ће му служити за подршку тих продора или за бомбардовање браниоцеве позадине и уништавање његовог ратног потенцијала. Исто тако, нападач ће вршити десанте из ваздуха који су досада махом коришћени за садејство са сувоземним снагама. А пошто ће њихова примјена, судећи по искуствима у Кореји, бити још чешћа, зато што омогућавају лакше извођење маневра у бок и позадину и из позадине, то и фортификација мора да води рачуна и о томе новом ратном средству и новом начину извођења његових маневара.

За извођење маневара потребне су снаге чија јачина зависи од циља који се маневром жели постићи. Иако је јасно да се успјех може сигурније постићи уколико се употребе јаче снаге за извођење маневра, ипак се тиме слабе снаге за извршење осталих задатака. А да би се и остали задаци могли остварити слабијим снагама, треба примјенити фортификациске објекте сталног типа, чији је основни циљ економија снага и средстава. Тако, на примјер, ако би за успјешну одбрану једног правца за извјесно вријеме било потребно два пука, а један пук за извођење маневра — противнапада, онда би се коришћењем фортификациских објеката сталног типа могло постићи да се тај исти фронт држи са једним пуком, а можда и са још мање снага, исто тако успјешно и за исто вријеме као и са два пука, тако да би све остале снаге биле слободне за извршење маневра. Очигледно је да тако изграђени објекти оправдавају своје постојање.

Пошто маневре треба изводити са ослоном на извјестан дио земљишта — рејон, то фортификација има задатак да ојачава такве рејоне, а које би рејоне требало ојачати објектима сталног типа зависи од њихове стратешке и оперативне важности. Зато би се процјеном у стратешком смислу морало установити на којим правцима и до које дубине треба вршити утврђивање, а процјеном у оперативном смислу одредити поједине рејоне на појединим правцима. Оваквим утврђивањем омогућило би се вођење еластичне и активне одбране на читавој утврђеној територији, а у исто вријеме ослободиле би се знатне снаге за извођење маневра, противнапада и противудара.

За успјешно остварење маневра, поред осталог, потребно је и изненађење, које омогућавају ослонци сталног типа својом разноликошћу, не само по задатку, већ и по свом облику и мјесту на земљишту. Фортификација проистиче из плана маневра, који при пројектовању ослонаца сталног типа мора служити искључиво као основа.

Утицај савремених нападних средстава на фортификациске објекте сталног типа

У прошлости је постојала стална утакмица између фортификациских средстава сталног типа и нападних средстава. Та утакмица и данас постоји и она ће и даље трајати. Међутим, због тога што се

нападна средства све више развијају, неки војни писци — као што смо то раније напоменули — сматрају да су објекти сталног типа већ преживјели и да неће моћи издржати ту утакмицу. Пошто смо досада изнијели довољно података да бисмо могли дати своје мишљење у погледу свих цитираних замјерки, то ћемо прво почети баш са овом замјерком, тј. са питањем преживјелости и цјелисходности објеката сталног типа. Прије свега, они који сматрају да су фортификациски објекти илузорни, заборављају да та нова нападна средства изазивају нове мјере одбране и да ће се одбрана увијек прилагођавати нападним средствима, тежећи да им се успјешно супротстави, па чак и да их превазиђе својом отпорношћу. Видјели смо да су при савременим условима извођења операција отпале тврђаве у облику линија и баријера због тога што су се показале слабе и да се у појединим рејонима прешло на утврђивање по дубини. То значи да се при пројектовању и извођењу фортификациских објеката сталног типа стварно мора водити рачуна о нападним средствима да би се избјегле све евентуалне слабости. Прије свега, треба имати у виду да артиљерија, због свога рушећег и пробојног дејства, захтијева повећање отпорности објеката, смањивање њихове величине, укопавање у земљу и брижљиво маскирање. Самим тим далекометна тешка артиљерија са својом убацном ватром губи од значаја, јер се са великих даљина не могу успјешно осматрати погоди, нити се може вршити успјешна коректура ватре, па према томе ни порушити објекти, који су израђени по савременим техничким начелима. Због тога се у савлађивању сталних објеката све више истиче артиљерија са разантном путањом и великом почетном брзином, која данас достиже преко 1000 м/сек. Ово намеће изналажење нових техничких рјешења, а истовремено утиче и на тактичка рјешења при пројектовању појединих ослонаца, с циљем да се онемогући дејство калибра са великом пробојном моћи.

Слично артиљерији и тенкови утичу на развој фортификације својим наоружањем и дејством. Они су главно средство за остварење брзих, изненадних и дубоких продора. Зато се фортификациским објектима сталног типа може створити сигурна ПТ одбрана, ако би се изградили противтенковски ослонци у земљишним рејонима на појединим правцима по дубини, тј. када би се противтенковска оруђа поставила у сигурне, сталне објекте који су обезбијеђени од непосредног јуриша системом пјешадиске ватре (укопане у земљу) и противтенковским препрекама. Осим тога, могло би се на погодним мјестима припремити и запречавање (рушење или препреке), које тенкови не могу да савладају, с тим што би се тенкови тукли ватром из пјешадиског наоружања тако да нападач не би могао прићи и савладати препреке.

Рушећим дејством својих бомби, ваздухопловство је у стању да поруши фортификациске објекте и да ваздушним путем преноси веће снаге и средства на велике даљине и да их као ваздушни десант баца у позадину утврђења. Заштита против дејства авиобомби може се постићи довољном дебелином натслоја земљишта или дебљом покривком бетона, растреситим распоредом објеката, маскирањем и ма-

лим димензијама. А да бисмо се обезбиједили и од ваздушног десанта, објекте сталног типа треба подесити и организовати за кружну самоодбрану и поставити поједине ослонце на великим дубинама, тако да их ваздушни десант мора нападати послје искрцавања. Осим тога, могла би се изградити и извесна постројења или вршити пошумљавање у рејонима подесним за извршење ваздушног десанта, у циљу спречавања слетања једрилица и спуштања падобранаца.

Што се тиче бомби (типа V_1 и V_2) по свему изгледа да се неће употребљавати за тучење фортификациских објеката, кад се има у виду да су намијењене за тучење великих циљева (градова, саобраћајних и индустријских центара), и да непрецизно дејствују са великих даљина.

Атомска, водонична бомба и друго слично нуклеарно оружје још је у испитивању. Ово најстрашније оружје данашњице налаже још интензивнији рад на пољу фортификације. Њихово досадашње дејство показало је да подземна склоништа могу пружити ефикасну заштиту. Међутим, због јаког површинског разорног дејства и дуго-трајног зрачења послје експлозије, ово средство ће се, бар како сада изгледа, користити више у позадини него на фронту, јер у противном ни нападач не би за дуже времена могао да користи оно мјесто гдје га је употребио, иако се у неким државама врше опити са кретањем трупа преко земљишта непосредно послје експлозије. Другим ријечима, нападач начелно неће употребљавати атомску бомбу тамо гдје жели пробој, али то не значи да је уопште неће употребити и на бојишту, на примјер, за обезбјеђење крила, бокова и сл. Зато о овоме треба водити рачуна и прикупљати искуства, тим прије што се употреба атомске бомбе на бојишту налази још у проучавању, и што је она већ више пута примијењена у позадини, тако да се та искуства могу искоришћавати за проучавање склоништа, начина њихове израде и др. Поред тога, треба водити рачуна и о дејству новог оружја које искоришћава атомску енергију и које ће се употребљавати и на самом бојишту.

Најзад, о ефикасном дејству јуришних група, у чијем су се саставу налазили пјешаци, пионири, минобацачи, бацачи пламена, топови за непосредно гађање и тенкови, створен је читав мит у Њемачкој и Совјетској армији. Пошто су ове групе у току Другог свјетског рата заиста показале своју корисност при дејству на објекте сталног типа, потребно је да се такви објекти убудуће не граде као клопке за посаду. У том циљу требало би уредити довољно излаза за испаде и системом пјешадије ватре обезбиједити тучење прилаза објектима. Осим тога око ослонаца треба постављати препреке за непосредно обезбјеђење објеката, а приликом њиховог пројектовања избјећи или подесним тактичким и техничким рјешењем отклонити мртве углове испред њих и онемогућити нападачу да без ризика артиљеријом туче саме пушкарнице објекта. А да би се онемогућило дејство група са базаукама, које обично користе мртве углове и заклоне за прилаз и дејство кроз отвор топарнице, потребно је да се бункери постављају на мјестима одакле се има што дубљи брисани простор без мртвих углова и да

се обезбиједи тучење прилаза и заобилазних праваца. Тиме ће се у исто вријеме више него досада отежати и дејство јуришних група.

Према томе, гледиште да ће маневарски рат и разорна и уништавајућа дејства наоружања искључити фортификациске објекте сталног типа неоправдано је и погрешно, јер су ти објекти и данас потребни исто као и у ранијим периодима. Ово тим прије што су се поједини фортификациски елементи (заклони, склоништа, осматрачнице, комуникације и маскирање) већ развили и што се и даље развијају у све већим размјерама. То је природно, јер су и задаци које фортификација треба да изврши не само многобројни и разноврсни, пошто обухватају читаву територију једне земље, већ и зато што елементи сталног типа треба да пруже заштиту живе силе и борбених средстава и да побољшају њихово дејство. Према томе, инжињериска припрема земље за рат, поред заштите и дејства јединица и борбених средстава на битачној просторији, треба да обухвата утврђивање појединих ослонаца и предузимање разних других фортификациских мјера на читавој државној територији, што све чини дио инжињерског обезбјеђења у склопу ратног плана, односно плана операције.³⁾

Што се тиче осталих приговора и замјерки на рачун објеката сталног типа, можемо рећи да они привидно изгледају као тачни, нарочито ако се узимају одвојено примјери једне или више држава, код којих фортификациски објекти сталног типа нијесу извршили задатак. Међутим, за правилно доношење закључака требало би анализом утврдити узроке и услове под којима су објекти подизани и под којима су се операције изводиле, имајући у виду и чињеницу да су поједине државе због великих издатака изграђивале објекте сталног типа од слабијег материјала, што се негативно одражавало на извршење њихових задатака. Но, с друге стране, изнијети приговори могу бити веома корисни и треба их узимати у обзир при изради нових објеката, како би се избјегле непожељне посљедице и незгоде које су се појављивале у ранијим ратовима.

Тачно је да се посаде сталних објеката морају надати нападу са ма које стране, али зато сталне објекте треба оспособити да дају отпор ма са ког правца напад долазио. А што се тиче бојазни од статичне одбране, по нашем мишљењу, до ње неће доћи ако се за посаду сталних објеката не буду одређивале специјалне јединице, па чак и

³⁾ Због обимности и важности тих радова, природно је да се, поред специјалних инжињерских јединица и осталих трупа, може употребити и цивилна радна снага, тим прије што су то веома обимни послови, као на примјер: припреме за запречавање рушењем и плављењем, мелиорациони радови, пошумљавање и др., припреме за територијалну противавионску одбрану, израда склоништа за команде и разна борбена средства, за цивилне установе, виталне индустријске објекте, градско становништво, итд.; уређење комуникација за лакше извођење маневра (изграђују се тзв. „стратeгиски путеви”); веома обимне маскирне мјере које обухватају читаву државну територију, итд. Поред маскирања појединих фортификациских индустријских и саобраћајних објеката, данас се обраћа пажња на облик, величину и међусобно растојање зграда, на ширину улица, изградњу подземних жељезница, итд., што значи да је и урбанистика повезана са фортификацијом у циљу смањења губитака од бомбардовања и другог непријатељског дејства.

наоружање, и ако се свака оперативна јединица буде оспособила да може успјешно водити борбу из сталних објеката. То значи да оперативна војска не би чекала нападача у сталним објектима, већ би их користила у моменту када им то ситуација буде налагала.

Продор нападача кроз отпорне тачке сталног типа и између сталних бетонских објеката може се избјећи ако се одбрана води комбиновано из сталних и пољских објеката и ако оперативне јединице бране и међупросторе сталних објеката као и саме објекте.

Да нападач не би могао из ваздуха изманевровати објекте сталног типа, потребно је да се ти објекти подижу на већим дубинама. На тај начин, ако би нападач ваздушним путем и пребацио неке своје јединице, које би по искрцавању имале задатак да овладају извјесном важном тачком или да продиру даље у дубину браниоачеве територије, оне би се нашле у тешкој ситуацији ако би наишле на такве објекте или организоване правце за одбрану, ојачане објектима сталног типа, јер би им тада требало много више средстава, па и времена, за њихово овлађивање и даље продирање.

Истина је да дејство из сталних објеката замара посаду, али је неоспорно и то да борба замара ма где се изводила. Поред тога, треба имати у виду да су објекти сталног типа много сигурнији и да посади пружају веће удобности и за вријеме борбе и у међувремену, и да ће такви објекти дати веће користи од објеката пољског типа само ако је посада добро оспособљена за таква дејства.

Што се тиче приговора да се не може организovati солидна ПТ одбрана дејством ПТ оруђа из сталних објеката, ми сматрамо да се ПТ одбрана не би смјела заснивати само на дејству из сталних објеката, јер би у том случају требало изградити — односно поставити велики број топова — оруђа и велики број објеката. А пошто је дејство из објеката сталног типа ограничено величином отвора топарнице и другим конструктивним условима, потребно је да се ПТ ослонци сталног типа изграђују на подесним мјестима, без сталног наоружања. На тај начин дејство оруђа из овако постављених објеката биће ефикасно, а тиме ће се избјећи имобилизација великог броја оруђа и утрошак материјала на изградњу већег броја објеката.

Тачно је да су фортификациски објекти сталног типа веома скупи, али се мора имати у виду да су скупа и друга борбена средства. Тако, на примјер, један савремени тенк стаје колико 5 — 10 топовских или 100 — 200 митраљеских објеката. Осим тога, неоспорно је да су фортификациски објекти сталног типа корисни, јер штите људство и наоружање од губитака до момента дејства и у борби знатно доприносе чврстости и жилавости одбране, тако да поједине тачке, рејони и положаји у којима се налазе ови објекти могу дуже времена истрајати у борби него на отвореном пољу или при коришћењу само пољских објеката. Међутим, сам приговор о скупоћи сталних објеката може корисно послужити за што правилније одређивање важности и улоге свих елемената потребних за вођење борбе и за што тачније одмјеравање њихових међусобних односа. Другим ријечима, треба наћи цјелиходну пропорцију, која ће сваком борбеном еле-

менту, па и објектима сталне фортификације, дати право мјесто у склопу цјелине.

Да би се избјегле слабе стране фортификациских објеката сталног типа, постоје и такви приједлози да се стални објекти замијене објектима пољског типа. Поборници оваквог гледишта сматрају да и објекти пољског типа могу корисно послужити ако би се располагало средствима која ће их бранити. Међутим, по нашем мишљењу, то не би било добро, јер се на мјесто утврђеног рејона не може успјешно употребити оклопни рејон, тј. намјесто бункера — тенк, пошто би се тиме тенк лишио својих основних преимућстава — маневра, а осим тога неминовно би се смањило број тенкова за маневар — противнапад, односно противудар. До таквих гледишта код иностраних војних писаца вјероватно је дошло на основу извјесних погрешно постављених утврђења која нијесу могла бити од велике користи, а код нас и због тога што се овом питању досада није посвећивало довољно пажње.

Као што се види, и поред свих недостатака, улога и задаци, па и сама композиција фортификациских објеката сталног типа знатно су се проширили и измијенили. Наиме, савремена стална утврђења задржала су скоро све елементе ранијих тврђава (наравно у измијењеном облику), с тим што су се поједини елементи издвојили из система тврђава, тако да се као засебни објекти појављују на другом мјесту не само на војишној просторији, већ и ван ње, са циљем да се, с једне стране, постави што више препрека нападачу и отежа извиђање и дејство његове авијације, а, с друге стране, да се сопствене снаге и средства што боље заштите од дејства са земље и из ваздуха на ма ком делу државне територије, као и да се сопственим снагама и средствима омогући што брже и повољније прегруписавање за извршење маневра. Ето, у том смислу, по нашем мишљењу, треба користити фортификациске објекте сталног типа, и у таквом обиму треба схватити развој фортификације. Међутим, проучавање фортификациских елемената сталног типа ван војишне просторије, као и елемената изван самих утврђења, изискује засебну студију, како по техничким рјешењима, тако и по организацији њиховог извођења, што прелази оквире овога чланка.

Савремени систем утврђивања

Због своје обимности и сложености како по циљу, задатку и намјени, тако и по усклађености са свим осталим елементима припреме државне територије за рат, фортификациске радове треба изводити по једној јединственој концепцији — на основу ратног плана, основног плана груписања снага и предвиђеног маневра. Сви ти радови морају бити усклађени и са разним варијантама наведених планова. Као негативан примјер у овом смислу може послужити утврђивање које је изводила бивша југословенска војска, које је знатно заостајало иза конкретне спољно-политичке ситуације, тако да у измијењеној ситуацији није могло да одговори својој намјени. Поред тога што за фортификациске објекте није било обезбијеђено потребно наоружање, утврђивана је час једна час друга граница, али тако да ни то што

је подигнуто, није било усклађено са осталим елементима потребним за вођење рата. Због тога није ни чудо што је непријатељ 1941 године те објекте заузео такорећи без отпора. Ако се ово има у виду, као и чињеница да једанпут изграђен објект остaje дуго времена онакав какав је подигнут на том мјесту, онда је јасно да се при утврђивању мора водити рачуна о свим елементима који у догледном времену могу исполити своју утицај.

Као што смо видјели, од правилне оцјене спољно-политичке ситуације зависи правилност рјешења питања утврђивања земље, при чему је само рјешење утолико лакше, уколико је њен спољно-политички положај повољнији, нарочито ако спољно-политичка ситуација дотичне земље за дуже времена није изложена промјенама.

Природно је да се систем утврђивања мијења у зависности од промјене начина дејства и да се за све државе не може предвидјети један исти систем, пошто су различити не само услови у којима се налазе поједине државе, већ и основне концепције њихових ратних планова и предвиђених маневара (напримјер код држава са агресивним намјерама и оних које теже да сачувају своју слободу и независност).

По нашем мишљењу, нема потребе да се читава граница, тако-рећи, херметички затвара сталним објектима, већ би било довољно да се за заштиту од изненадног и брзог продора мотомеханизованих јединица утврде подесни рејони — ослонци — на појединим правцима по дубини, који воде у унутрашњост територије. Ти ослонци донекле би личили на старе форове, а читав систем утврђивања на разгранате појасне тврђаве, са савременим техничким рјешењима, у зависности од нападних средстава, и са различитом намјеном и задацима који су прилагођени новом начину ратовања. Центар такве појасне тврђаве био би централни дио државе, јер би утврђени ослонци били тако распоређени да сви скупа чине једну цјелину. На тај начин, најистуренији ослонци на свим правцима претстављали би предњи појас (у приграничној зони), а даље по дубини био би главни појас.

Французи препоручују да се утврђивање врши у виду жејева, који би обухватили просторију са пречником од 30 — 40 км, са ослонцима распоређеним на ивици појаса у облику прстена и даље по дубини све до редвија. „Јежеви“ би били изграђени у шахматском поретку и способни за кружну одбрану, тако да би нападач морао да их нападне или да се између њих провлачи излажући своје бокове. За посаду таквог „јежа“ било би потребно 200 — 250 хиљада људи. Тиме се, дакле, у цјелини прихвата концепција увећане појасне тврђаве измијењеног облика. Иако овакви „јежеви“, по нашем мишљењу, не долазе у обзир, ипак би се према нашем искуству из Народноослободилачког рата могло нешто слично примијенити у мањем обиму. Наиме, као што су се наше јединице у више случајева инфилтрирале у непријатељску позадину, ослобађале извјесну територију и држале је, тако исто ће се, по нашем мишљењу, овакав начин дејства при-мјењивати и у будућем рату, било да те јединице имају задатак са-дејства са јединицама на фронту, било да у првом моменту дејствују

самостално. Ако би те јединице имале задатак да за дуже времена држе одређену територију, онда би оне утолико прије користиле утврђивање, које би личило на неку врсту „јежа“. Зато би било корисно кад би се такве територије унапријед предвидјеле и погодним распоредом ослонаца оспособиле да у датој ситуацији створе „јежеве“. При томе не би требало узимати у комбинацију само ослонце сталног типа, већ и запречавање (рушење) и остале мјере које омогућава земљиште.

Раније смо навели да утврђивање у сталном типу треба повезати се предвиђеним груписањем снага и њиховим маневром, и да нема потребе да се сви правци подједнако ојачавају, па чак ни поједини рејони на дотичним правцима, јер би то довело до шаблона и недостатака који су постојали код ранијих система. Уствари, тиме би се утврђења претворила у своју супротност, јер би она, умјесто да постигну економију снага и средстава, изазивала њихово растурање, док би се командовање у том случају морало одрећи маневра, зато што би одређене посаде биле везане за своја утврђења. Због тога би објекте сталног типа требало подизати начелно на оним мјестима гдје земљиште гарантује стабилност одбране (на теже проходним правцима са комуникацијама код којих је, с обзиром на карактер земљишта, ограничено развијање мотомеханизованих јединица са стране и гдје би ослонци сталног типа, брањени малим снагама, били у стању да задрже овакве продоре), да би се уштеделе што веће снаге за маневар на другим правцима. На неким правцима биће довољно да се на мјесто ослонаца изврше само припреме запречавања — рушењем, чиме би се добила још већа уштеда снага и средстава. На оваквом земљишту требало би подизати ослонце по појасевима и по дубини, почев од периферије као унутрашњости државне територије, с тим што би ослонци који су намијењени за стварање одбране једнога правца по дубини били тако подешени и међусобно повезани да омогућавају извођење одлучног маневра и удара у бок и позадину нападачевих снага.

Французи су 1940 године на сличан начин утврђивали фронт у предјелу Алпа на граници према Италији. По нашем мишљењу, то утврђивање је за нас од интереса, јер је вршено на правцима и земљишту који су по свом карактеру слични са земљиштем и правцима једног дијела наше територије, гдје су нападни правци, нарочито за мотомеханизоване јединице, већином каналисани на поједине путеве. Французи су потпуно прилагодили земљишту своја алписка утврђења. Они нијесу примијенили линиски систем утврђивања, већ су на појединим правцима, на подесним мјестима, утврђивали поједине ослонце за затварање комуникација, с тим што су за одбрану међупростора биле предвиђене солидне планинске јединице. По начину постављања, та алписка утврђења била су слична ранијим планинским тврђавама, али са новим техничким рјешењима, која су захтијевала нова нападна средства, а нарочито авијација. Она су била изграђена тако да могу противстати артиљерији за непосредно гађање, која би садејствовала са јуришним групама и била распоређена на мјестима која су сигурна од дејства из ваздуха (обично на стрмим литицама).

Међутим, ситуација ће често наметати потребу, нарочито у граничној зони, да се и утврђења сталног типа примјењују и на равничастом земљишту са веома широким правцима. Ако би се такво земљиште штитило постављањем ослонаца по ширини у виду непрекидних линија — баријера — онда би то било незгодно и погрешно због мале дубине, а ако би се обезбиједила и потребна дубина да би се створила сигурна брана нападачевом продирању, онда би се дотична земља економски исцрпљивала, а у исто вријеме биле би потребне огромне снаге за посипање таквих утврђења. Другим ријечима, тиме би скоро све расположиве снаге и средства биле везане за утврђења и стављене одједном под удар нападача, док би се бранилац лишавао слободе маневра, пошто би распоред снага и средстава остао непромијењен, без обзира на то гдје ће нападач испољити свој главни удар. Према томе, овакав начин одбране био би унапријед осуђен на неуспјех, као што се то догодило са Мажино линијом, која уствари није могла да да оно што се од ње очекивало, у што се може свако лако увјерити ако се објективно анализирају њене добре и слабе стране. Зато, по нашем мишљењу, намјесто линија и баријера, треба подизати објекте сталног типа — групно и по дубини. На основу процјене најпогоднијих нападних праваца, који се, с обзиром на правац протезања комуникација, и у равници могу уочити, у првом реду треба користити насељена мјеста и чворове комуникација и утврђивање вршити по дубини, али не у узаним, већ у што ширим појасевима, тако да се образују ослонци у виду група или мањих „јежева“, између којих би нападач при продирању излагао своје бочкове дејству из сталних објеката. Несумњиво је да би такви ослонци привремено везивали знатне снаге нападача, тако да би бранилац добио вријеме за благовремено извршење припреме маневара, обухвата и удара. Међупросторе унутар самих група, или између група, браниле би оперативне јединице и њихова покретна средства.

Пошто утврђивање у равници, исто као и на теже проходном земљишту, стоји у тијесној вези са груписањем снага и средстава, то је природно да ће бити потребно мање објеката сталног типа тамо где су одређене јаче снаге за извођење активне одбране, и обратно. С друге стране, и фортификациске објекте сталног типа треба израђивати у вези са објектима у пољском типу, јер они сами за себе не претстављају ништа. Притом, објекти пољског типа могу се изграђивати и касније од сталних објеката, зато што је за њихово извођење потребно знатно мање снага, средстава и времена и што ће сваки борац бити у стању да их благовремено изради ако већ постоји солидан костур сталних објеката. То значи да се утврђивање у пољском типу може вршити не само у утврђеним рејонима сталног типа, већ и у појединим рејонима у међупросторима, с тим што би те радове планирале и изводиле оперативне јединице на основу сопствених планова за извођење одбране. Тако, на примјер, нека јединица може утврдити у пољском типу неки важан мостобран, који није утврђен у сталном типу, а који је потребно држати, с тим што би и у тако широким рејонима могла изградити поједине мање ослонце сталног типа или их ојачати појединим сталним објектима.

Као што се види, намјена фортификациских објеката сталног типа може да буде веома разнолика и свестрана у савременим условима. Они у првом реду могу послужити за заштиту од изненадног продора нападачевих моторизованих јединица (зато ослонце треба изграђивати у ПТ смислу, који по величини могу бити противтенковски чворови, рејони и упоришта), за подршку борбе на појединим правцима (ради чега треба изграђивати батериске ослонце на најважнијим мјестима на дотичним правцима), затим за ојачање положаја утврђењих у пољском типу, за заштиту ПА артиљерије, КМ, центара везе, итд., у својству запрека, итд.

Разумије се да утврђења сталног типа и даље имају улогу заштите мобилизације, концентрације и стрателгиског развоја, нарочито у противтенковском смислу, с тим што се та заштита мора осећати на много већој дубини него што је то било раније. Због тога, по нашем мишљењу, више не долази у питање обезбјеђење извјесног узаног појаса у сталном типу, већ више узастопних појасева на већој дубини, на најподеснијим правцима.

Примјена сталних објеката за противтенковску одбрану

Иако стална утврђења треба првенствено подизати ради спречавања пробоја мотомеханизованих нападачевих снага, нарочито на тенко-проходном земљишту, то ипак не значи да се сваки тенко-пролазни правац мора утврдити у сталном типу. То значи да се правци на којима је могућа употреба мањих тенковских снага могу обезбједити и другим видом одбране, тј. запречавањем или утврђивањем у пољском типу са активном одбраном покретних противтенковских средстава. Међутим, при утврђивању противтенковских ослонаца у сталном типу, на основним и најподеснијим правцима за употребу тенкова треба тежити да се сви правци затворе са што мање објеката сталног типа. То се може постићи затварањем улаза у теснаце, избјегавањем пространих и широких рејона, проналажењем и утврђивањем „уских грла“ и цјелисходним планом ватре у склопу противтенковских ослонаца.⁴⁾

⁴⁾ При томе треба омогућити најјачу и најефикаснију концентричну и унакрсну ватру на оном дијелу испред ослонца који се цијени као најважнији, с тим да дубина тучене зоне износи најмање 500 — 600 м, и да испред ослонца не буде мртвих углова, како би оруђа из сталних објеката могла да туку што разантнијом путањом. Осим тога, поред основне зоне дејства кроз топарнице, оруђима треба предвиђати још и резервне и допунске зоне дејства са отворених борбених положаја. Са резервних ватрених положаја, које треба изградити као и саме објекте, треба обезбједити ширу хоризонталну зону дејства и маневар самим оруђима за тучење обилазака и позадине. Са допунских ватрених положаја такође треба омогућити тучење нападачевих тенкова, чак и у случају када би нападали позади ослонца, тј. после је успјешно извршеног обухвата. А да би се отежао прилаз и заклањање нападачеве артиљерије за непосредно гађање мора се извршити и потребно рашчишћавање испред противтенковских ослонаца. Иако се већим топарницама постижу веће вертикалне и хоризонталне зоне дејства, ипак треба радити што мање топарнице, јер би веће претстављале бољу мету непријатељским оруђима за непосредно гађање. А пошто топарнице претстављају најслабију тачку сталних објеката, треба те-

Због ограниченог дејства противтенковских топова у великим бункерима, који претстављају главне објекте у противтенковским ослонцима, појављује се потреба да се бункери штите пјешадиском ватром аутоматских оруђа, као и препрекама за непосредно обезбјеђење прилаза. Зато аутоматска оруђа треба постављати у посебним бункерима око топовског бункера са задатком да штите не само прилазе бункеру са фронта, бока и позадине, као и сам улаз у бункер, већ и да се међусобно истовремено штите и да обезбиједи потребну кружну одбрану ослонца.⁵⁾

Да би противтенковски ослонци били што сигурнији и отпорнији треба тежити да се користе природне противтенковске препреке, нарочито оне које се налазе на око 200 — 400 метара испред самих ослонца, а ако их нема, требало би их изградити. Осим тога, мора се обезбиједити сигурна веза између позадине и противтенковских ослонца у цјелини, као и појединих објеката унутар самих ослонца. То је неопходно за уредно снабдијевање муницијом и осталим потребама, за евакуацију рањеника и осталог материјала, као и за евентуално повлачење оруђа из ослонца.

Разумљиво је да и технички услови за извођење радова при изрази ослонца треба да буду што повољнији. При томе је најбоље ако се објекти уклапају у земљу, стену и тсл., ако су им склоништа под земљом или стијеном са што већим натслојем, или ако су уклесани у стијене, тако да их авијација не може успјешно бомбардовати. Зато је веома корисно да се објекти што више прилагођавају земљишту и да се читав ослонац и поједини објекти у њему брижљиво маскирају и вјешто прикривају.

Најзад, треба водити рачуна о рационалној штедњи при изградњи ослонца у цјелини и сваког објекта у саставу ослонца и тражити такве услове који ће са најмање трошкова гарантовати потпуно извршење задатка. Ово се може постићи ако се при изрази ослонца води рачуна о што већој близини жељезничких или сувопутних комуникација, као и о близини и обиљу потребног материјала за уграђивање, воде и др.

Овде смо навели углавном најважнија начела којих би се требало придржавати. Међутим, у пракси ће се понекад морати и друкчије радити, јер је врло тешко наћи рејоне који би одговарали свима наведеним условима.

Противтенковски ослонци сталног типа могу се радити на предњем крају, у дубини или и изван положаја, с тим што у сваком случају морају бити у захвату појаса или зона предвиђених за дејство

жити да се та незгода умањи таквим постављањем објеката да се њима избјегне фронтално дејство и створи таква ситуација да им нападачева артиљерија и митраљеи не могу нашкодити и да непријатељски тенкови упадну у зону косога или бочног дејства самих објеката. У том случају држање и успјех објеката зависио би од активности њихове посаде.

⁵⁾ Поред основних ватрених положаја и овде би требало предвиђати и по 2 — 3 резервна положаја (а евентуално и допунска) како би се на тај начин омогућио маневар тим оруђима и много више него у прошлом рату отежало јуришним групама овлађивање сталним фортификациским објектима.

оперативних јединица, јер се једино на тај начин може обезбиједити пуно извршење задатака, тј. задржавање и наношење губитака нападачевим тенковима.

Иако ће противтенковски ослонци сталног типа најчешће водити борбу у саставу положаја оперативне војске, они морају бити способни и за самостално дејство, нарочито они ослонци који могу бити изненађени брзим и изненадним продором нападачевих тенкова. Због тога је потребно да се противтенковски ослонци обезбиједе и сигурним средствима везе (првенствено радиосредствима).

Батериске ослонце треба изграђивати по сличним начелима као и противтенковске, с тим што би се при њиховој изградњи морало водити рачуна о специфичности њиховог дејства, особинама и калибру оруђа за које се ти ослонци граде. С обзиром на њихову намјену и мјесто, у саставу батериских ослонаца требало би изградити осматрачнице као посебне објекте, док би се осматрање код противтенковских ослонаца могло вршити истуреним осматрачима из топовских или митраљеских бункера, а ако се осматрање не би могло постићи на неки други начин, морале би се изградити и осматрачнице. Пошто оруђа у објектима батериских ослонаца треба да имају много веће зоне дејства од противтенковских оруђа, требало би их што боље заштитити од дејства нападачеве артиљерије за непосредно гађање. А да би батериски ослонци могли успјешно да врше свој нормални задатак, тј. да подржавају борбу јединица на једном одређеном положају, зони или просторији, потребно је да буду повучени у дубину и да се редовно налазе иза природних препрека (ријека). За разлику од противтенковских ослонаца који би се најчешће изграђивали у виду одвојених објеката, батериски ослонци имали би објекте међусобно повезане подземним тунелима. Иако овакво рјешење намећу специфичности дејства и управљања овим оруђима, то ипак не значи да и поједини противтенковски објекти, па и ослонци, не би требало да буду повезани, ако за то постоје повољни услови. Осим тога, требало би обезбиједити сигурну жичну и радиовезу у противтенковским и батериским ослонцима, и то не само између сваког појединог објекта унутар ослонца, већ и са претпостављеном командом, а ако има услова и сигналну везу између свих или појединих објеката, као и између појединих ослонаца.

С друге стране, док при подизању батериских ослонаца треба тежити да њихова оруђа имају што дубљу зону дејства (искоришћавање крајњег домета) дотле дубина зоне дејства код ПТ ослонца не мора бити велика. А пошто ће батериски ослонци бити дуже времена изложени дејству авијације и далекометне артиљерије, то конструкција објеката у њима треба да обезбиједи сигурну заштиту од дејства авиобомби и далекометне артиљерије.

Командна мјеста са осматрачницама и центрима везе сталног типа треба што више укопавати у земљу и изграђивати у најважнијим рејонима на најважнијим правцима, и то првенствено она која се могу унапријед одредити, с обзиром на све околности које могу наступити у току рата.

Као што смо већ нагласили, биће потребно да се и положаји који су утврђени у пољском типу по могућности ојачавају појединим објектима сталног типа како по фронту, тако и по дубини и то првенствено у најважнијим рејонима, да би се на тај начин заштитиле јединице од уништења и обезбиједило њихово успјешније дејство. Ојачавање положаја вршило би се изградњом појединих митраљеских бункера, склоништа за људство, командних мјеста за штабове, осматрачница за командовање, батериских и противтенковских ослонаца. Уствари, сваки противтенковски ослонац, који је изграђен на неком положају, у датом моменту претставља ојачање положаја који је утврђен у пољском типу. Другим ријечима, то значи да је положај у цјелини изграђен у пољском, а поједини његови рејони (свакако они најважнији) у сталном типу.

Пошто су запреке пољског типа несолидне, кратког вијека и изложене зубу времена, треба тежити да се на најважнијим правцима изградње запреке сталног типа, тим прије што би у противном случају било потребно много људи и средстава ако би оперативна ситуација захтијевала да се израде за што краће вријеме. Припреме рушења у сталном типу вршиле би се по истим начелима као и у пољском, с том разликом што се код првих мора обезбиједити већа солидност, трајност и исправност. Разумљиво је да запречавање треба повезивати и са активним дејством, да би се нападачу онемогућило да брзо савлада — преброди препреку. То се најуспјешније може постићи ако се у објекте сталног или пољског типа поставе поједини митраљеви за фланкирање запрека.

И на ватреним положајима противавионске артиљерије и митралеза такође треба изградити поједине елементе у сталном типу (склоништа за људство и муницију, откривене борбене положаје за оруђа и др.). Такви положаји могу се изграђивати за обезбјеђење појединих ослонаца на важним чворовима или центрима у унутрашњости територије.

Савремена техничка рјешења

Пошто цјелисходним техничким рјешењима треба створити што већу сигурност објеката, може се понекад десити да се тактичка рјешења морају прилагођавати техничким условима. Као што смо већ видјели, појединци често сумњају у могућност остварења ефикасних техничких рјешења у фортификациском смислу, сматрајући да ће савремена нападна средства моћи да поруше и најјачи објекат. Заиста, кад би један објекат био дуже времена изложен артиљериској или другој ватри, онда би му сваки погодак неког респективног калибра нанио извјесну штету, тако да би зид најзад био пробијен ако би исто мјесто било неколико пута погођено, па макар он био најдебљи и најбољег квалитета. Разумије се да би за уништење само једног таквог објекта биле потребне велике количине муниције, тим прије ако се има у виду да се објекти брижљиво маскирају (што свакако доприноси њиховој отпорности) и да се постављају на таквим мјестима гдје их нападачева артиљерија не може лако непосредно га-

ђати, тако да су сигурни артиљериски погоци веома ријетки. То је, уствари, један од главних разлога због кога се исплате стални објекти, пошто оруђа у њима могу много дуже да издрже на истом мјесту него на отвореним положајима. Осим тога, посаде и оруђа у објектима сталног типа много су боље заштићени од губитака за вријеме артиљериске и авијациске припреме, захваљујући бетонској покривци и земљаном натслоју, тако да су у стању да активно дејствују у моменту када нападач пође на јуриш. Међутим, да би се испољила таква отпорност у дотичном рејону, било би потребно много више посаде и оруђа који би дејствовали са отворених борбених положаја.

Често пута можемо се задовољити и таквим техничким рјешењима која штите посаду и оруђа од губитака до момента нападачевог јуриша, нарочито у оним случајевима када објектима сталног типа треба затварати широке правце (што изискују велики број објеката и оруђа) или онда када се морају правити велике топарнице да би се оруђима обезбиједиле широке зоне дејства.

За утврђивање уопште могла би доћи у обзир три типа објеката: подземни, надземни и укопани бункери.

Подземни објекти употребљавали би се у равници, ако то дозвољава ниво подземне воде. Такви бункери имали би под земљом склоништа за оруђе и посаду, 2 — 3 излаза и на сваком излазу маскиране отворене борбене положаје. Испред оваквих објеката требало би изградити најмање двије линије ПТ препрека. За вријеме авијациске и артиљериске припреме оруђа и послуга налазили би се у склоништу под земљом, а када би непријатељски тенкови пошли на јуриш, оруђа би се извлачила на један од отворених борбених положаја и гађала све дотле док не би привукла ватру нападача, а затим би се повлачила у склониште или прешла на други борбени положај. За то вријеме митраљези би отварали ватру на посаде тенкова ако би покушавале да праве пролазе у препрекама. Ако би тенкови успјели да савладају препреку, оруђа би прелазила на нове ватрене положаје, одакле би продужила своје дејство. Иако би предност оваквих објеката била у томе што не би имали надземних дјелова, ипак би се и код њих појављивао проблем маскирања излаза и отворених борбених положаја, како од угледа са земље, тако и из ваздуха. Зато би требало водити рачуна да на нападачевој страни нема доминантних положаја са којих би непријатељ могао осматрати и успјешно тући ове објекте. А да би се објекти боље маскирали најпогодније је да се за њих користе насељена мјеста и да се изграђују у њиховој близини.

Надземни објекти такође би се изграђивали у равници, само им је незгодна страна што се тешко маскирају. Зато их не би требало постављати усамљене на отвореном пољу, већ у близини насељених мјеста и маскирати их у виду земљишних објеката. Оруђа ових објеката могу брзо да изађу на отворени борбени положај, тако да је маневар оруђима веома лако остварити. Осим тога, њихова оруђа су заштићена и за вријеме дејства, али им је незгодна страна што се поред бетона не могу штитити и каменом трпанцем као укопани објекти.

Укопани бункери примјењивали би се на планинском и испре-сијецаном земљишту, гдје се њихова отпорност може појачати слојем земље и камена и гдје се могу најлакше маскирати. Њихови излази могу бити непосредно уз њих или повезани тунелом. Ако би ти тунели имали довољну дебљину натслоја земље или камена, онда би се и склоништа могла израђивати испод највећег натслоја, тј. одвојено од бункера.

Техничка рјешења треба усмјеравати и у циљу постизања највеће економичности, с тим што та уштеда не би смјела ићи на рачун отпорности објекта и квалитета материјала. Уштеду треба постићи најцјелисходнијим тактичким рјешењима (напримјер, избјегавањем оних мјеста која захтијевају највише рада) и правилним избором типа објекта. Техничка рјешења у погледу дебљине зидова, материјала од кога се изграђују, облика објекта, вентилације и других уређаја треба стално усавршавати упоредо са новим достигнућима нападних средстава, а по могућству још и даље.

Посадне јединице и борба у утврђеним ослонцима

Докоро су постојала мишљења да посада сталних утврђења треба да буде слабијег квалитета, правдајући то потребом економије снага и очувања што бољег квалитета оперативне војске. Међутим, такво гледиште је погрешно, иако су посадне јединице објеката сталног типа изгубиле смисао који су некад имале, зато што се постепено претварају у оперативне јединице. Међутим, може се десити да се за одбрану појединих праваца и појединих рејона одреде сталне посадне јединице, али при томе свакако треба тежити да и такве јединице могу бити узете из ма које оперативне јединице која је унапријед оспособљена за борбу у таквим рејонима. На тај начин, такве посадне јединице биле би у стању да са успјехом извршавају задатак у ослонцу и да се по извршеном задатку повлаче на слиједећи исти такав ослонац, или да се користе као и свака друга оперативна јединица. У сваком случају, такве јединице треба да имају све дјелове који су им потребни за вођење борбе у једном ослонцу (ПТ оруђа, аутоматско наоружање, РЕ, средства везе и др.), а ако би се десило да располажу са више ПТ оруђа или митраљеца, онда би их требало користити као резервна оруђа или за дејство из заклона израђених у пољском типу или у складу са стварном ситуацијом.

Сталне посадне јединице могу доћи у обзир само у изузетним случајевима и на изузетно важним правцима, тј. у рејонима гдје би оруђа била имобилна, тако да би по извршеном задатку морала остати у објектима (с тим што би их посада морала уништити прије но што би пала нападачу у руке, ради чега посада мора бити у томе обучена, а објекти унапријед припремљени). Осим тога, посада у таквим ослонцима мора бити обучена и оспособљена за вођење борбе и ван сталних ослонаца како би по напуштању објекта и уништењу оруђа могла ући у састав оперативне јединице на дотичном правцу и вршити друге задатке.

Пошто се борба у утврђеним ослонцима у извјесној мјери разликује од борбе на положајима утврђеним у пољском типу, потребно је да се благовремено изврше припреме за довођење утврђеног ослонца у степен потпуне бојеве готовости. У том циљу требало би унапријед припремити и потсјетник за његово активирање и вођење борбе у њему. У том потсјетнику треба изложити задатак ослонца и појединих оруђа, планове артиљериске и митраљеске ватре, мјеста препрека и мјере рашчишћавања, назначити које колонске путеве, које резервне и допунске заклоне треба изградити у пољском типу, како ће се одржавати веза и вршити снабдијевање храном и водом, како ће се одржавати маске и које допунске маскирне радове треба предузети, итд. У потсјетнику за вођење борбе у ослонцима треба предвиђати и поступак у случају наилаaska непријатељских предњих дјелова, напада тенкова или пјешадије, као и у случају да се прими наређење за повлачење, затим поступак при вођењу борбе самостално или у саставу и са наслоном на оперативне јединице, поступак са рањеницима, итд. Разумије се, овај потсјетник садржавао би само општу замисао одбране, док би се његова разрада у детаљима оставила иницијативи команданта јединица у ослонцу.

У прошлости се борба око тврђава често преносила и испод земље. Зато су већ приликом израде тврђава предвиђане и изграђиване галерије и бунари као почетак контра-минске мреже. У Првом свјетском рату подземна минска борба примјењивана је и при нападу на јако утврђене положаје. Познати су овакви подухвати на Аустријско-италијанском фронту, гдје се за рушење појединих утврђења и јачих положаја одједном палило више тона експлозива.

Исто тако, и Мажино линија је имала започет контра-мински систем и припремљена средства за вођење подземне минске борбе. Међутим, у Другом свјетском рату подземна минска борба ријетко је долазила до изражаја, тако да нема изгледа да ће и убудуће наћи неку озбиљнију примјену. Но, и поред тога, овај вид борбе не би требало потпуно одбацити, већ га проучавати у одговарајућој мјери, јер се може десити да нас ситуација, евентуално, примора да га прихватимо.

*

Из читавог излагања могли бисмо извући слиједеће закључке:

1) Да ће фортификација уопште, као и фортификациски објекти сталног типа, и даље остати важно помоћно средство стратегије, оператике и тактике, средство које треба развијати и користити у првобитној сразмери са осталим борбеним средствима. Да би корисно послужили циљевима рата, фортификациски објекти морају бити савремени, а њихов обим треба да произлази из ратног плана, односно плана операције.

2) Из искустава ранијих ратова о улози, задацима и системима утврђивања сталног типа види се да су она скоро увијек одговарала својој сврси ако су била усклађена са свима чиниоцима који су у ратовима утицали на њихово држање. Због све већег уништавајућег дјелства савремених борбених средстава и перспективе њиховог ра-

звоја, фортификациски објекти сталног типа појављују се као средство ефикасне заштите. Они се увијек јављају као противтежа појави нових убојних нападних средстава и успјешно ће обавити свој задатак, али само под условом ако се ускладе у првом реду са планом маневра — избегавањем уништења и наношења удара. Стални фортификациски објекти, захваљујући својој отпорности, омогућавају дужи отпор мањих дјелова снага које су одређене за задржавање нападача с фронта и на тај начин спречавају уништење браниоцевих снага одређених за удар. Другим ријечима, стални објекти имају задатак да и те мање снаге сачувају од уништења, да им обезбиједи што ефикасније дејство и што упорније држање и да доведу нападача у што неповољнији положај приликом извођења главног удара. И баш због успјешног извршења таквих задатака, савремени фортификациски објекти сталног типа имају свога оправдања исто онако као што је фортификација била оправдана у доба када се нападач лествицама пењао уз градске бедеме. Зато, при изради таквих објеката не треба штедјети финансиска средства ако су одређена у правилној пропорцији са потребама других борбених средстава, јер се са тако изграђеним објектима посредним путем врши уштеда снага и средстава, штећећи их од губитака.

3) При избору система утврђивања нема и не смије бити шаблона. То значи да не треба позајмљивати и преносити системе и начине утврђивања из других армија, нити шаблонизирати сопствено утврђивање, већ у оквиру једног система стварати разноврсне комбинације у складу са планом маневра — удара и условима земљишта. Пошто удар претставља основну замисао маневра, то се и фортификациски објекти сталног типа морају различито прилагођавати, као што се и маневри изводе на различите начине.

4) Фортификациски објекти сталног типа, као свако друго борбено средство, морају се усавршавати и мијењати, тј. ићи у корак са читавим развитком војне науке и технике. У дужем мирнодопском периоду наступају промјене и усавршавања која се без већих издатака, путем адаптације на раније изграђеним објектима, могу корисно примијенити.

Солидни објекти сталног типа не могу се изградити уочи рата или одмах чим наступи потреба за њима. Они се морају благовремено изграђивати, јер је искуство из последњег рата показало како су прошле оне државе које су занемариле благовремену изградњу нових и модернизацију раније изграђених утврђења (ово се нарочито односи на Пољску).

5) Фортификациски објекти сталног типа и сва изграђена утврђења, без обзира на њихову солидност и савршеност, не смију и не треба да демобилишу снаге и да их успављују, јер треба имати у виду да је то само једно од одбранбених средстава. Никада до данас, а ни убудуће, челични оклоп и бетон нијесу сами извојевали побједу, већ људи који су тај оклоп и бетон подредили својим потребама — управљали њима. Значи, објекти и сва друга средства треба да служе људима и да им омогуће успјешно вођење борбе и пуно извршење задатака са што мање губитака.

Пуковници **ШЕФКЕТ ХАСАНДЕДИЋ** и
ДРАГАН ЛУЧИЋ

УТИЦАЈ КЛИМЕ И АТМОСФЕРСКИХ ПОЈАВА НА БОРБЕНА ДЕЈСТВА

Клима и атмосферске појаве испољавају већи или мањи утицај не само на радну способност и ефекат рада, већ и на целокупну делатност уопште (пољопривреду, саобраћај и др.), па и на борбена дејства. Пошто се климатско-метеоролошки елементи — без обзира на извесна њихова стална својства за одређене пределе и годишња доба — непрекидно мењају, предузимају се потребне мере за спречавање штетног утицаја тих појава, односно за њихово најцелисходније искоришћење. У том циљу државе организују метеоролошку службу са читавом мрежом синоптичких метеоролошких станица помоћу којих се контролише развој временских прилика, а њихове податке користе: пољопривреда, саобраћајна служба и све друге гране делатности чији рад зависи од атмосферских прилика. У Организацији Уједињених нација постоји и посебна агенција за ту службу, у којој се налази и претставник наше државе.

Утицај климе и атмосферских појава испољава се не само на употребу и ефекат искоришћења појединих родова војске, већ и на одређивање времена почетка напада, на темпо наступања, застој у операцијама, слабљење офанзивних или јачања дефанзивних могућности, затим на могућност маневровања и изненађења, могућност подршке од стране авијације и тенкова, итд. На тај начин, временске промене стварају нову оперативно-тактичку ситуацију на земљишту, као што разнолико земљиште проузрокује промене у оперативно-тактичким поступцима. Искуства из Другог светског рата и садашњих ратова у Индокини и Кореји показују да се овај утицај у већој мери испољава на рад тзв. „техничких“ родова — авијације и оклопних (мото-механизованих) јединица — него на рад других родова војске. Тако, на пример, падавине, облачност и магла знатно смањују видљивост и ограничавају или потпуно онемогућавају рад тактичке авијације и тиме лишвавају сувоземне јединице њене подршке, а исто тако негативно утичу и на рад оклопних и моторизованих јединица, било да им отежавају осматрање и гађање, било да им смањују или потпуно онемогућавају кретање и маневровање.

Атмосферске појаве — иако у нешто мањој мери — утичу и на рад артиљерије: магла и падавине отежавају осматрање и гађање; густина, влажност и температура ваздуха, као и брзина и правац ветра утичу на домет и тачност гађања, а јаке кише и дубок снег отежавају јој кретање ван путева, а тиме и маневровање покретом. Велика влажност ваздуха, падавине, ниске и високе температуре, олује и атмосферска пражњења негативно утичу и на функционисање средстава везе, јер отежавају пренос и скраћују њихов домет, па и потпуно искључују употребу појединих средстава. Рад хемиских јединица потпуно зависи од атмосферског стања времена. Па и пешадија, која је од свих родова најотпорнија и најмање осетљива према земљишним и временским тешкоћама, у извесној мери трпи од неповољних атмосферских појава, тако да се смањује њена покретљивост, повећава замор људства и смањује њена борбена делатност.

Утицај временских прилика на борбена дејства био је уочен као елемент борбене ситуације и узиман у обзир још од најстаријих времена. Тако је још пре 2.500 година кинески војсковођа Сун Цу Ву учио да је и „небо“ — под којим је подразумевао: ноћ и дан, годишња доба, хладноћу и врућину и разне атмосферске појаве — један од пет сталних фактора ратне вештине и да заузима важно место у процени услова за вођење рата и борбе. А у једном византиском приручнику из VI века, „Стратегикону“, препоручује се да се упади у словенске земље, с обзиром на природу земљишта које су они тада настањивали (Подунавље) и начин њиховог ратовања, врше само зими. И војни класичар Клаузевиц сматрао је временске прилике као један од сталних утицајних фактора на борбена дејства који се мора узимати у обзир при употреби оружаних снага.

Међутим, том временском елементу поклањана је највећа пажња тек у току Другог светског рата, у коме је и сам почетак већих операција на обема странама био условљен временским приликама. Тако су Немци, поред осталог, због неповољних временских прилика (кишовите јесени), одлагали неколико пута напад на Француску — требало је да отпочне 12 новембра 1939, али је извршен тек 9 маја 1940 године, чекајући пуних 6 месеци повољне временске услове за отпочињање офанзиве. Исто тако, и избор момента искрцавања у Норвешкој захтевао је читаву студију временских прилика у тој области, те је изабран 9 април, када престаје период поларних ноћи на географској ширини Нарвика. На сличан начин поступили су и Савезници при избору момента извођења десанта у Нормандији, па су и после завршених припрема одлагали његово извршење због изненадних метеоролошких промена.

Међутим, стварни значај и утицај климатских прилика и појединих атмосферских појава на пројектовање и успех појединих ратних похода, операција и бојева може се сагледати тек кроз ратну стварност. Стога ћемо покушати да изношењем и анализом примера из минулих ратова укажемо на тај утицај.

Историски је доказано да је у катастрофи Наполеоновог похода на Русију, 1812 године, тј. у пропасти његове „Велике армије“,

знатног удела имала и сурова руска зимска клима. Па ипак, при планирању овог похода, Наполеон није био изгубио из вида ни утицај временских прилика на новом ратишту, јер је двојици француских научника дао задатак да проуче климатске услове и саставе климатолошки опис Русије. Међутим, због недовољно развијене метеоролошке службе тадашњег доба, састављени климатолошки подаци нису дали реалну слику климе, а напосе руске зиме, која је те године била изузетно сурова (слично као и 1941/1942 године), тако да „Велика армија“ није била ни психички ни физички припремљена да је поднесе. Истина, и Наполеон је, као и Хитлер, рачунао да ће потући руску армију и окончати рат пре наступања зиме. Иако је ова изузетно сурова зима нанела доста губитака и руским јединицама, ипак су је оне много лакше поднеле, јер су на њу биле навикнуте и материјално боље припремљене.

И у Другом светском рату суровост руске климе поновно се појављује као важан чинилац стратемске ситуације. Слом немачке офанзиве 1941 године, поред осталог, лежи и у духовној и материјалној неприпремљености немачких армија за акцију у условима тако сурове и оштре климе. Немачки војници смрзавали су се у обичном оделу, а главна ударна снага Немачке армије — авијација и тенковске дивизије — била је парализована услед замрзавања мотора и тешког кретања по дубоком снегу. Као што се види, немачко командовање није извукло поуке из Наполеоновог похода 1812 године и није на време предузело потребне мере за паралисање негативних последица климатских услова Источног фронта. А последице су заиста биле велике. Поред великих губитака у дотадашњим борбама, био је пољуљан и морал немачких трупа, због очевидне немоћи да савладају време као елементарну појаву.¹⁾

Да је немачки напад отпочео шест недеља раније, тј. 15 маја, према раније предвиђеном плану „Барбароса“, руска зима не би одиграла улогу одлучујућег савезника Црвене армије у заустављању овог напада испред Москве. А тих шест недеља повољних атмосферских околности одузели су Хитлеру југословенски народи, одбацујући срамни пакт и примајући због тога на себе његов осветнички ударац.

Међутим, као позитиван пример озбиљног узимања у обзир климатолошких услова за извођење борбених дејстава могу послужити припреме за операције немачког експедиционог корпуса у Северној Африци. На основу систематског проучавања климатских услова овог ратишта, биле су предузете потребне мере за оспособљавање „Афричког корпуса“ за дејство у новим климатским условима. Оне су се, углавном, састојале из подешавања опреме и наоружања

¹⁾ Друг Б. Масларић, који је из непосредне близине пратио догађаје на фронту испред Москве, о томе између осталог каже: „Страшна зима 1941 године погодувала је такође совјетској одбрани. Немци на такву страшну зиму нису били ни привикнути ни за њу екипирани, док су Руси на то били спремни и навикли. Страшна зима за Немце била је страшнији ударац него онај с фронта“.

и привикавања људства на живот и рад у афричком климатском подручју, ради чега су били уређени и посебни полигони са вештачки створеном афричком климом. Оваква систематска „климатолошка“ припрема знатно је допринела успеху ових снага у почетним операцијама у Северној Африци.

Исто тако, и командант VIII енглеске армије, генерал Монтгомери, озбиљно је узео у обзир климатске услове при планирању и извршењу наступања дуж италијанске „чизме“ 1943 године, што је позитивно утицало на ток операција и успех те армије. Ево, на пример, шта он каже о утицају тих услова на дејство његове армије:

„Било је очигледно да ће се наше тешкоће још више повећати у зимским условима, јер је италијанска „чизма“ идеална земља за одбрану, а када још и климатски услови буду ишли у прилог непријатељу, она би могла постати скоро незаузимљива. Зима на Јадрану је оштра; поморске операције биће несигурне; наступање на копну ван главних комуникација постаће немогуће због снега и блата; планинске реке, које су подложне наглом бујању, ствараће велике тешкоће при подизању мостова; делатност у ваздуху биће стално ограничавана због ниских облака и магле“.³⁾

Наведени примери показују да неповољни климатски услови могу подједнако негативно утицати на дејство обеју противничких страна, или се ти исти услови могу одразити неповољно само за једну страну, а да другој под извесним околностима помогну у извојевању победе (ненавикнутост и неприпремљеност једне, а навика и припремљеност друге стране).

Треба имати у виду да се редовне атмосферске појаве које имају сталнији карактер (као например нормалне падавине, нормалне температуре, облачност, магла, итд.) добром организацијом метеоролошке службе у знатној мери могу предвидети и благовремено предузети одговарајуће мере за њихово искоришћење или паралисање њиховог негативног утицаја. С друге стране, ванредне атмосферске појаве (као што су провале облака, поплава, бура, изузетно велика хладноћа или врућина) које наступају повремено или изненадно, и поред најбоље организоване метеоролошке службе, могу да изненаде и тиме у већој мери испоље негативан утицај на извођење борбених дејстава. Тако је, на пример, 1941 године сувише рано и изненада наступила оштра зима на Источном фронту (30 новембра температура је износила 20 степени испод нуле, а већ 4 децембра спустила се на 40 степени).

Да би се на време могао сагледати и узети у обзир утицај атмосферских појава, у оквиру већих јединица у свима војскама спроведена је организација војно-метеоролошке службе, тако да оперативне и веће тактичке јединице благовременим предвиђањем атмосферских стања времена могу да избегну разна „атмосферска изненађења“ и да ове појаве искористе ради олакшања извођења намера-

³⁾ Монтгомери, „Од Ел Аламејна до Балтичког Мора“, у издању „Војног дела“, Београд, 1951, стр. 159 и 160.

ваних дејстава, или да благовремено предузму мере за парирање њиховог негативног утицаја.

Прогнозирање времена, које се врши пред доношење стратешких, оперативних и важнијих тактичких одлука, може бити засновано на широј или ужој основи, што зависи од величине јединица и предвиђене дужине трајања планиране радње. Зато се, у оквиру стратегије и оператике, проучавање времена мора вршити на широј основи, да би се студијом дугорочне статистике атмосферских појава на одређеном подручју дошло до што тачније прогнозе и искористио онај временски период који најбоље одговара замишљеном маневру. Због тога је природно да ће онај који има иницијативу у својим рукама изабрати и одредити онај временски период за извођење акције који му, с обзиром на његову техничку надмоћност или примену неког новог — одлучујућег оружја, најбоље обезбеђује постизање успеха. Тако је Немачка 1939 године напала Пољску у септембру, када је лепо и суво време омогућавало потпуно дејство надмоћније немачке авијације и тенковских јединица, а тиме обезбедило и постизање брзих успеха. Исто тако, напад на Холандију, Белгију и Француску изведен је у доба лепог и сувог времена (у мају 1940), као што је и напад на Совјетски Савез отпочео 22 јуна (пошто је био одложен за шест недеља).

Осим тога, при планирању инвазије Савезника у Нормандији 1944 године, временска предвиђања имала су одлучног утицаја на одређивање почетка извршења десантне операције. Као што је већ поменуто, инвазија је најпре била предвиђена за месец мај, када су временске прилике у зони Канала најповољније за поморске и ваздушне операције, али је, због важнијих стратешких и техничких разлога, одложена за месец јуни, који је у атмосферском погледу био мање повољан. При томе је стање плиме и осеке мора, у вези са месечином у току ноћи, играло пресудну улогу при одређивању дана и часа „Ч“, поред осталог и због многобројних подводних препрека које су биле постављене на разним отстојањима од морске обале и на разним дубинама.

Као што се види, припрема операције не састоји се само у обезбеђењу потребног броја јединица и материјалних средстава, већ и у одређивању и избору најповољнијих временских прилика када се та операција може најефикасније спровести у дело.

Међутим, у оквиру тактике, чије се радње изводе у краћем временском периоду, при процени услова за њихово извршење узимају се краткорочне прогнозе времена. На пример, при извршењу марша једне дивизије, на основу прогнозе времена треба проценити могућности коришћења појединих праваца и колонских путева, који услед падавина могу постати теже проходни или неупотребљиви; затим услове маскирања и заштите покрета од непријатељског угледа и дејства из ваздуха (ниски облаци и густе магле отежавају или потпуно искључују дејство непријатељске авијације, тако да се може прикривено кретати и по дану) и, најзад, посебне мере које треба предузети при извршењу покрета по великој хладноћи или

врућини. Исто тако, при извођењу напада или одбране, на основу прогнозе времена треба проценити могућност и ефикасност употребе појединих родова војске при одговарајућим временским приликама, и у вези са тим погодност појединих нападних праваца, односно одбранбених отсека, као и могућност постизања изненађења коришћењем магле, снежне мећаве, слабе видљивости, итд.

Ево, например, како су атмосферске појаве кроз историју ратова позитивно или негативно утицале на извођење и успех појединих операција и других ратних дејстава.

Због јаке кише која је падала у току ноћи 17/18 јуна 1814 године, земљиште код Ватерлоа било је јако расквашено, тако да је Наполеон, чекајући да се терен просуши, касно отпочео напад и на тај начин пропустио прилику да сломи усамљене Енглеze пре пристизања Пруса. Иако Наполеон у својим мемоарима оптужује Грушија што је закаснио на бојиште, ипак је историски утврђено да Груши није могао да стигне на време због јако раскаљаног земљишта. Као што се види, у овом случају је киша, као атмосферска појава, онемогућила правовремено извођење Наполеоновог напада и благовремено пристизање Грушија, тако да су се Енглези могли одржати на својим положајима до доласка пруских корпуса и да на тај начин однесу одлучујућу победу над Наполеоном.

У Другој аустроугарској офанзиви против Србије, ујесен 1914 године, раскаљани путеви у Западној Србији знатно су отежавали наступање аустроугарских јединица и њихово снабдевање из позадине и, на тај начин, допринели стварању повољне ситуације за прелаз српских јединица у противофанзиву и њихов успех у Колубарској бици. Исто тако, јако кишовита јесен 1915 године, у вези са раскаљаним путевима и земљиштем у Северној Србији и Шумадији, отежавала је покрете и маневровање аустро-немачких јединица (нарочито њихове тешке артиљерије) и ишла на руку српским јединицама које су, због лакшег наоружања и опреме, биле мање везане за путеве и способније за маневровање.

Због јесењих киша 1944 године земљиште у Ломбардиској Равници било је тако раскаљано да Савезници, после продора у источни део долине Поа, нису могли брзо да гоне истрошене и изнурене немачке јединице у Италији, које су већ биле прилично близу слома. Па и при извршењу продора савезничких снага са мостобрана у Нормандији, у јулу 1944 године, јаке кише које су равничасто земљиште претвориле у море блата онемогућиле су наступање тенковских јединица 8 британског корпуса и авијациску припрему и подршку I америчке армије. Због тога је напад I америчке армије, који је био предвиђен за 19 јули, морао бити одложен док се време не побољша, а то је трајало све до 25 јула.

Отапање снега у пролеће 1945 године претворило је земљиште и путеве на Источном фронту у велику каљугу, што је ојачало немачку одбрану, успорило пролетњу офанзиву Црвене армије и омогућило Немцима пребацивање извесних појачања на Западни фронт.

Познато је да и ниво река као природних препрека и одбранбених линија приликом јаких киша и наглог отапања снега може знатно порасти и излити се из свога корита, тако да и мање реке могу постати озбиљне препреке за нападача. Осим тога, поплављено равничасто земљиште може претстављати озбиљну противтенковску и противпешадиску препреку. С друге стране, планинске реке, услед великог прилива воде, често се претварају у брзе и неукротиве бујице које не дозвољавају прелаз помоћу приручних и формацијских гумених прелазних средстава и у знатној мери отежавају подизање и одржавање мостова. Због тога, при форсирању река у јесен и у пролеће, треба узимати у обзир и хидролошке податке о реци у току последњих година и пажљиво пратити и проучавати метеоролошке извештаје и прогнозе времена, нарочито уочи предузимања неке акције. За време Битољске битке 1912 године, услед јесењих киша, Црна Река је толико надошла и поплавила околну земљиште, да је био онемогућен прелаз српске Коњичке дивизије, која је имала задатак да пресече отступницу турског 5 корпуса, који се повлачио друмом Битољ — Лерин, тако да је због тога успео да у реду отступи за Корчу. У истој бици набујала Шемница, са јако поплављеним околним земљиштем, отежавала је и успоравала напад Дринске дивизије I позива.

У бици код Кобарида, у октобру и новембру 1917 године, услед јесењих киша, јако надошла река Таљаменто претила је да задржи аустро-немачку офанзиву и да омогући Италијанима да се среде и организују трајну одбрану позади ове реке. Због великих киша које су падале претходних дана, ова река, која је иначе била газна на извесним местима, постала је изненада тако опасна и брза бујица да је било онемогућено подизање ратних мостова. Прелаз је ипак омогућен благодарећи успешном преласку неких јединица преко порушеног моста код Корнина.

Поред рушења мостова услед непријатељског дејства у току битке на Пијави, јуна 1918 године, прелаз аустроугарских трупа отежавала је и сама Пијава која се услед кише била претворила у бујицу и неколико пута рушила мостове (код Монтега мостови су рушени и позадини 9 пута), што је негативно утицало на успех Аустријанаца у овој бици.

Као што се види из наведених примера, својим непосредним утицајем на стање земљишта, путева и водених токова, падавине првенствено смањују нападне а повећавају одбранбене могућности и, према томе, више помажу одбрани него нападу, нарочито против нападача са тежим наоружањем и јачом механизацијом.

Поред тога што магла смањује видљивост и тиме у нападу олакшава наступање преко откривеног и јако брисаног земљишта и омогућава изненађење, и што у исто време претставља и врло добру природну маску и заштиту од непријатељског дејства из ваздуха, она, с друге стране, негативно утиче на јединство и кохезију јединица у нападу, отежавајући одржавање везе и спровођења садејства. Исто тако, она отежава, а често пута и искључује рад тактичке авијације.

и, на тај начин, иде на руку оној страни која је слабија у ваздуху. За своју противофанзиву у Арденима, у децембру 1944 године, Немци су изабрали период магловитог времена да би се заштитили од напада савезничке авијације која је — због своје апсолутне надмоћности — за њих претстављала „непријатеља број један“. Заштитићене густом маглом од савезничког извиђања и дејства из ваздуха, немачке јединице су у времену од 16 до 23 децембра постигле знатне успехе. Међутим, период лепог времена, који је наступио 24 децембра, преокренуо је ситуацију у корист Савезника, пошто су употребом јаких ваздухопловних снага успели да спрече даље наступање непријатеља.

Пада уочи да су Немци, при коришћењу магловитог времена, утицај магле посматрали само једнострано, тј. кроз призму дејства авијације, не узимајући у обзир и њен негативан утицај на тактичко јединство јединица при дужем наступању. Према мишљењу извесних учесника у овој операцији на једној и другој страни, Немци су од магле имали скоро више штете него користи, пошто су њихове нападне колоне — због губитка тактичког јединства — претрпеле знатне губитке од локалних напада савезничких јединица. Међутим, штетан утицај магле није долазио до изражаја све дотле док су се нападне колоне могле држати путева, а очигледно се испољио чим су јединице биле присиљене да пређу на отворено поље.

У току нашег Народноослободилачког рата магле и друге атмосферске околности често су штитиле наше јединице од угледа и дејства непријатељске авијације, а с друге стране, наше јединице су знале да их успешно искоришћавају и при извођењу својих покрета и борбених дејстава. У појединим периодима Четврте непријатељске офанзиве, рђаве временске прилике — магла и слаба видљивост, онемогућавале су рад непријатељске авијације, што је свакако слабило темпо наступања и активност немачких и италијанских дивизија. И за време Кумановске битке, густа јутарња магла у долини Пчиње омогућила је турским јединицама (деловима 5 и 6 корпуса Вардарске армије) да скоро неопажено подиђу левом крилу Прве српске армије (Дунавској дивизији I позива) и да јој нанесу велике губитке, који су износили скоро половину од укупних губитака целе армије у овој бици. Што су преброђене последице овог изненађења и отклоњена криза на левом крилу армиског битачног поретка има се захвалити само упорном отпору јединица и старешина Дунавске дивизије I позива.

Раније смо напоменули како велика хладноћа и ниске температуре могу негативно утицати на извођење борбених дејстава, и како често причињавају велике тешкоће и наносе губитке у људству и материјалу. Због тога је природно да се морају предузимати разне мере, као обезбеђење људства специјалном зимском опремом, посебан режим исхране, оспособљавање оружја и механизације за дејство при ниским температурама и привикавање људства на рад зими и по великим хладноћама, извођењем обуке зими за време мира, итд.

У борбама на Карпатима, у току 1914 и 1915 године, руске и аустроугарске јединице претрпеле су огромне губитке (око 1,800.000 људи), а од тога знатан број услед велике хладноће која је износила 25 степени испод нуле. Борећи се на високом планинском земљишту и по највећој хладноћи, а уз то без довољно хране и топлог одела, као и уређених положаја за зимско ратовање, пукови су преко ноћи били десетковани од зиме. Дешавало се да су и руске и аустроугарске претстраже излазиле из ровова и ложиле ватру да би се загрејале, а да при томе ни једна ни друга страна — као по неком прећутном споразуму — није отварала ватру, јер је толико био јак психички и физички притисак огромне хладноће. Према томе, тако огромне жртве на једној и другој страни од велике хладноће могу се објаснити само неприпремљеношћу трупа, што је знатно утицало и на пад њиховог морала, тако да ни Руси ни Аустријанци нису постигли своје оперативне циљеве.

Иако су Аустријанци и Италијани 1915 до 1918 године предузимали низ мера (топла одећа и обућа, топле земунице, итд.) да би отклонили негативан утицај велике хладноће и високог снега на живот и борбени рад јединица на планинском делу фронта, ипак је утицај зиме био веома велики. Снег висине преко 4 м и велика хладноћа онемогућавали су предузимање већих акција. Због великог снега често је настајао прекид у саобраћају, а са овим и прекид у снабдевању и евакуацији рањених и болесних, услед чега су и губици од промржњавања, рањавања и болести били знатно већи. Овоме се још придружио и нови непријатељ, тзв. „бела смрт“, у виду снежних лавина, чије су жртве на појединим деловима фронта биле често пута исто толико велике као и губици у највећим борбама.

У славном маршу Прве пролетерске бригаде преко Игман Планине, јануара 1942 године, који је вршен између непријатељских упоришта, бригада није претрпела никакве губитке од непријатеља, али је зато од велике хладноће, која је износила преко 30 степени испод нуле, претрпела знатне губитке. Од укупно 700 људи, због смрзотина на ногама, избачено је из строја око 150, тј. више него у најжешћој борби.

Но, највећу катастрофу, која је dobrим делом настала услед велике хладноће, као што смо већ напоменули, доживела је Немачка армија на Источном фронту у току зиме 1941/1942 године, када се температура спуштала и до 50 степени испод нуле. Немачке армије формално су се замрзле испред Москве: аутоматска оруђа — услед замрзавања уља — престала су да функционишу; моторе тенкова и других моторних возила требало је загрејавати и по дванаест часова да би се ставили у покрет; због великог снега и хладноће средства везе била су неупотребљива, итд., а да и не говоримо о страшним последицама у погледу губитака у људству. На тај начин, велика хладноћа у овој прилици испречила се као несавладава и смртоносна препрека немачким армијама, неприпремљеним да се са њом ухвате у коштац.

Осим тога, велика хладноћа утиче и на тактичке поступке, па и на саму организацију одбране, на тај начин што се насељена места и шуме за време зиме појављују не само као природни ослонци за одбрану, већ и као погодни заклони од хладоће, тако да је одбрана добила изразито групни карактер. Зато су Немци на Источном фронту били присиљени да своју одбрану у току зиме сведу углавном на држање насеља, која су уређивали за самосталну и кружну одбрану у виду „јежева“.

Искуства из Другог светског рата и рата у Кореји показују да дејства савремених армија које имају јачу технику и механизацију још више зависе од временских прилика и да се, према томе, при процени ситуације и доношењу одлуке за извођење извесног стратегског, оперативног или тактичког подухвата мора придавати већи значај „атмосферском“ и „климатском“ елементу. Због тога се у послератним званичним правилима, прописима и упутима појединих армија посвећују посебни одељци овом елементу и указује на утицај који он може да испоји на борбена дејства. Тако, на пример, у Ратној служби Америчке армије стоји:

„При процени борбених могућности својих и непријатељских снага, старешина мора располагати потпуним и најновијим подацима и извештајима о постојећим и вероватним будућим атмосферским приликама... У оквиру студије могућих ратишта од нарочитог је значаја проучавање атмосферских и климатских услова. Један од фактора који утичу на планирање подилажења из рејона концентрације јесу и вероватни временски услови... Атмосферске прилике су елемент ситуације који утиче на избор начина нашег дејства, као и на могућности непријатеља да се тим дејствима супротстави“.

У нашим садашњим правилима значај елемента време није довољно истакнут, а ни утицај атмосферских појава на извођење појединих тактичких радњи није потпуно одређен. Због тога се при решавању тактичких задатака овом елементу и његовом утицају поклања мало пажње. При процени ситуације обично се детаљно разматра утицај свих других елемената ситуације (непријатеља, земљишта, времена као простора и др.), а често и не додирује утицај времена као атмосферске појаве. Исти је случај и приликом прораде динамике, јер се утицај овог елемента тако често запоставља. Међутим, услови под којима ће дејствовати наше јединице у евентуалном оружаном сукобу налажу да о времену водимо више рачуна у нашим прорачунима и оперативним и тактичким комбинацијама. Ако разматрамо стање наших путева и могућност кретања на њима за време кишних дана, онда се не сможе задовољити само тиме да на норму за кретање јединица по сувом времену, евентуално додамо извештај проценат повећања времена при кретању ноћу или савлађивању већих висинских разлика. Напротив, треба узети у обзир и могући атмосферски утицај, који може из основа изменити наше прорачуне, јер раскалањани путеви са слабом (меком) подлогом могу отежати или потпуно онемогућити покрет механизованих делова.

Због тога је потребно да се при допуни садашњих и изради нових правила: Ратне службе, Борбених правила и других Упутстава оперативне и тактичке природе више истакне и детаљније обради значај временских прилика и њихов утицај на извођење борбених дејстава. Исто тако, и при решавању оперативних и тактичких задатака и извођењу ратних игара треба у пуној мери користити метеоролошке прогнозе развоја временских прилика и на основу њих узимати у обзир њихов стваран утицај на планирање и извођење одговарајуће оперативне или тактичке радње, и то како за нас тако и за непријатеља. Оперативно-тактичко и материјално-техничко обезбеђење сваке операције, односно боја, треба да буде допуњено и метеоролошким обезбеђењем, које се састоји: у обезбеђењу операције прогнозирањем времена, састављању климатолошких описа за одговарајуће рејоне — области кроз које ће се спровести операција, у благовременом упозорењу штабова и јединица о наиласку опасних временских појава и систематском проучавању развоја времена.

ЕНГЕЛС

ИЗАБРАНА ВОЈНА ДЕЛА

У првој књизи, која излази у марту ове године, сабрани су Енгелсови радови о развоју родова војске кроз историју и о стању европских војски половином прошлог века, затим чланци о добровољачком покрету и неколико обимнијих студија, као што су: „По и Рајна“, „Савоја, Ница и Рајна“, „Могућности и предуслови рата Свете алијансе против Француске 1852 године“, „Планински рат некад и сад“ итд. и, најзад, опис неколико битака (Аустерлиц, Бородино, Асперн, итд.), као и биографије неких значајнијих историских личности (Блихер, Бернадот, Бertiје, Бенингсен, Борнхајм и др.).

На крају књиге дата су кратка објашњења историских догађаја, личности и географских назива, који ће читаоцима олакшати проучавање овог дела.

Књига ће имати 550—600 страна и стајаће око 400 динара; претплатници ће је моћи добити и на отплату, највише у четири рате.

Потпуковник **МИХАИЛО РАЈНОВИЋ**

АЕРОДРОМИ САВРЕМЕНОГ ВАЗДУХОПЛОВСТВА

Иако је производња млазних авиона у сталном порасту у односу на авионе са клипним моторима, ипак се борбени авиони са клипним мотором још увек одржавају у наоружању због извесних разлога и техничких проблема, као на пример због техничке заосталости земље, тешкоћа приликом преоријентације ваздухопловне индустрије, и тсл. Али, предности млазних авиона у погледу брзине, плафона, мање осетљивости мотора од поготка зрна, лакшег одржавања, итд. толико су значајне за борбене потребе да нема сумње да ће борбени клипни авион у блиској будућности бити потпуно потиснут и замењен млазним авионом. Међутим, поред наведених техничких проблема, развој млазне авијације намеће и нов начин у решавању проблема аеродрома.

Као што је познато, за борбену авијацију са клипним моторима (изуев неких тежих савремених авиона) могу послужити природне травне полетно-слетне стазе, мада је проналажење довољног броја погодних терена, дужине 1.200—2.000 м, са подесним прилазима, као и сама њихова изградња, у Другом светском рату и за њу претстављала мање или веће тешкоће (зависно од карактера земљишта), а нарочито у условима маневарског ратовања, у коме је брзина изградње аеродрома имала првостепени значај. На огромним низијама Источног фронта могло се готово свуда наћи терена подесних за брзо уређење оперативних аеродрома, где је уређење једне полетно-слетне стазе трајало просечно 1—3 дана. То је углавном задовољавало и Русе и Немце, ако се имају у виду њихова начела за употребу ваздухопловства, тако да је борбена авијација могла у стопу да прати релативно брза померања линије фронта.

Међутим. Западни савезници, који су оперисали на земљишту различитог карактера не само по конфигурацији, већ и у погледу састава (хумус, песак, мочваре и каменит терен), имали су знатно веће тешкоће око обезбеђења аеродромске мреже. Ови проблеми, у вези са њиховом ваздухопловном доктрином, присиљавали су их да у наоружање тактичке авијације уводе оне типове авиона којима се акциони радијус може повећавати или смањивати према потреби (пуњењем свих или само неких резервоара погонским горивом). Природно је да

су такви авиони могли носити веће количине бомби на рачун погонског горива и обратно, само ако су базирали ближе, односно даље од линије фронта. При томе треба имати у виду да је увођење у наоружање авиона са променљивим пуњењем имало и других предности, па и незгода. Пре свега, таквим авионима су одговарале и дуже, а, по потреби, и краће стазе (наравно, на штету корисне носивости). Тако, на пример, за авион „F-47“ без оптерећења потребна је дужина полетања од 600 м; са 1.000 кг корисног терета — 1.500 м, а са пуним оптерећењем — 2.000 м.

Западни Савезници су често успевали да благовремено реше проблем обезбеђења аеродромске мреже благодарећи својим огромним техничким могућностима. На пример, за брзу изградњу полетно-слетне стазе на песковитом и мочварном земљишту примењивали су покретне склапајуће челичне елементе у виду плоча или мрежа, испод којих су по потреби слагани цакови са песком или земљом, а за преношење челичних елемената само за једну полетно-слетну стазу било је потребно око 500 камиона, што значи да овакав тип стазе могу примењивати само земље са огромним аутотранспортним парком.

Међутим, упоредо са наоружањем тактичке авијације авионима на млазни погон, који захтевају аеродроме са чврстом полетно-слетном стазом дугом 2.000 и више м, и са зонама прилаза које омогућавају полетање и слетање под врло благим угловима, појавили су се још већи и сложенији проблеми. Чврсте полетно-слетне стазе које су израђене од бетона или другог чврстог материјала, доста су скупе (траже велику радну снагу, материјал и средства), захтевају стручну радну снагу и, што је нарочито важно, њихова изградња је толико спора да временски не може задовољити брзину маневра авијације у покретном рату. Ради тога, такве полетно-слетне стазе морају бити изграђене благовремено.

Изградња оперативних аеродрома на Корејском ратишту претставља велике тешкоће за обе зараћене стране, због планинског карактера земљишта. Тако је ваздухопловство Уједињених нација било принуђено, нарочито у првом периоду рата, да са својим савременим ваздухопловним материјалом базира чак у Јапану или да дејствује са бродова носача авиона. У исто време, ваздухопловство Северне стране, због недостатака изграђених аеродрома, а и због безбедности, базирало је највећим делом у Манџурији. Међутим, пошто се у даљем развоју операција осећала све већа потреба ближег базирања, нарочито авијације за пресретање, то су Северокорејци и Кинези морали приступити изградњи читавог низа аеродрома на територији Северне Кореје. При томе су, због тешких теренских услова, а и због споре и сложене изградње савремених оперативних аеродрома, отступили од дотадашњег начела (по коме растресито базирање пружа већу безбедност од непријатељског дејства из ваздуха) и применили гушће базирање, да би баш тиме постигли већу безбедност. У том циљу они концентришу веће авијациске снаге на једном аеродрому,

тако да су у стању да на том ужем простору организују и снажнију концентрацију ПАО.

Пошто овакво базирање има и других одлика, које су мање-више специфичне за данашње услове рата у Кореји, те се не би могло узети као ратно искуство које треба просто применити и у свакој другој ситуацији. Пре свега, планински карактер земљишта Северне Кореје знатно отежава избор подесних терена за оперативне аеродроме, а терени који би могли доћи у обзир захтевају огромне земљане и бетонске радове, тј. рад неколико месеци, што опет није у складу са брзим развојем операција. Осим тога, данас се стоји на становишту да је прикривање једног аеродрома у целини, и поред примене најсавременијих метода маскирања и камуфлаже, тешко остварљиво због лако уочљиве полетно-слетне стазе, капонира и других објеката, тако да решење проблема треба тражити у снажној и добро организованој ПАО.¹⁾ Ова организација одбране састоји се у ангажовању јаке ловачке заштите и постављању што већег броја ПА оруђа на земљи. Сем тога, авиони се постављају у капонира са довољно сигурним бочним бедемима тако да је за уништење авиона потребан директан погодак у капонир. А ово, у вези са маскирањем појединих важнијих објеката, присиљава непријатеља да ради проналажења циља и извршење тачнијег гађања лети ниже и дуже се задржава под дејством браниоачеве ПА ватре. Због тога нападач, иако зна место аеродрома, мора да процењује рентабилност напада, тј. да ли ће сопствене жртве бити у сразмери са постигнутим успесима.

Међутим, земље са ограниченим ПА средствима нису у стању да сигурном ПАО обезбеде већи број аеродрома од непријатеља који располаже далеко надмоћнијим ваздушним снагама, те је и овај разлог, као што смо већ навели, диктовао базирање већих ваздушних снага на једном аеродрому, а тиме и снажнију концентрацију ПАО. Поред тога, таква концентрација била је најпогоднија и за парирање тактике непријатељских ваздушних напада у Кореји. Наиме, за бомбардовање аеродрома у дубокој позадини ваздухопловство Уједињених нација могло је да користи углавном своју тешку бомбардерску авијацију, која, због природе свога дејства, а и због снажне ПАО, нормално примењује ваздушне нападе са већих висина. Међутим, вероватноћа директног погађања малог циља као што је, на пример, авион у капониру, са великих висина је минимална.

Поставља се питање: да ли би се ово искуство и на који начин могло искористити и применити у другим, па и у нашим условима? Пре свега, то зависи од тога са колико и каквих ПА средстава распо-

¹⁾ Не треба схватити да је маскирање и камуфлажа аеродрома изгубила значај. Напротив, кроз страну литературу се види да су Северокорејци, а у мањој мери и Кинези, у вештини маскирања постигли завидан степен, што значи да је немогуће прикривање аеродрома у целини, али је зато камуфлажа појединих објеката на аеродрому тако изведена да се ти циљеви тешко могу уочити из ваздуха. Тако, на пример, из ваздуха се лако уочава читав низ капонира, а да ли се и у ком капониру налази авион, простим оком се тешко може утврдити.

лаже бранилац и од тога да ли би противник, који располаже надмоћнијом авијацијом, а и другачијом доктрином, могао бомбардерским дејством онеспособити полетно-слетну стазу и ућуткати слабију ПАА, а потом јуришним дејством са малих висина, прецизним погоцима нанети велике штете авионима и осталим ситним, али скупоценим циљевима на аеродрому.

Може се рећи да се савремени аеродром не може сигурно и трајно заштитити од надмоћних ваздушних дејстава. Али то не значи да аеродром неће моћи и убудуће опстати. Напротив, с обзиром на значај и важност ваздухопловства, број аеродрома ће стално расти, само је питање на који се начин може отежати њихово откривање, како се непријатељу може отежати уочавање циљева које жели напасти и како треба организовати ефикасну одбрану. Пошто одговор на последња два питања претставља посебну студију, а донекле смо га и додирнули (снажна ПАА, капонири, локално маскирање), то ћемо се овде задржати само на питању: како се може отежати откривање аеродрома, односно избећи ваздушни удар по аеродромима?

Иако на први поглед изгледа да је услед концентрације већих ваздухопловних јединица на једном аеродрому у Северној Кореји напуштено начело растреситог базирања, оно ће, по нашем мишљењу, и убудуће остати у важности. Густо базирање је одраз нужде, како због недостатка довољног броја аеродрома, тако и због недостатка ПА средства која би гарантовала једновремену безбедност великог броја аеродрома. Ако би непријатељ био принуђен да своје ваздушне снаге подели ради напада на више аеродрома, а да при нападу свуда наиђе на снажну одбрану, јасно је да би претрпео веће губитке, док би ефекат напада био слабији због мање густине објеката на циљу. Велики број аеродрома омогућава не само растресито базирање, него и аеродромски маневар унутар рејона базирања, јер се честим пребазирањем са једног аеродрома на други могу избећи непријатељски удари и „заметати траг“, нарочито ако се врши вешта примена лажних аеродрома. Зато би, по нашем мишљењу, у интересу веће безбедности, требало створити што гушћу аеродромску мрежу, иако није искључено да ће специфични услови често наметати потребу да и веће јединице базирају и на једном аеродрому. Међутим, овде се појављује питање: како треба обезбедити довољно густу аеродромску мрежу за све потребе базирања авијације на целој државној територији, односно према свим угроженим фронтовима? Поред изнетих тешкоћа (спора израда, огромни материјални издаци и велика стручна радна снага), при изградњи савремених оперативних аеродрома, треба имати у виду да се подесни терени за њихову изградњу, нарочито у планинским пределима, налазе у захвату најплоднијег земљишта, које често претставља значајан фактор у пољопривреди дотичног краја.

Несумњиво је да аеродроми са бетонском полетно-слетном стазом, стајанкама авиона и стазама, тј. тзв. класични тип аеродрома, имају највеће предности у погледу летачке службе, само што се велики материјални издаци појављују као главна препрека за опште усвајање овог типа аеродрома. Пре свега, треба имати у виду да је за из-

градњу једног савременог аеродрома, који одговара условима за међународни цивилни ваздушни саобраћај, потребно само цемента у количини око 20% наше годишње производње и да би сама изградња оваквог аеродрома трајала три године. Његова полетно-слетна стаза мора омогућавати полетање и слетање авиона тежине до 70 т. Наравно, за оперативне аеродроме потребни су знатно скромнији захтеви у погледу димензија и носивости стаза, као и у погледу њихове израде. Тако на пример, на њима су довољне бетонске полетно-слетне стазе ширине 30—45 м, док се бочне зоне сигурности, рулне и прилазне стазе, као и стајанке авиона, могу радити по систему стабилизације земљишта. За обављање бетонских радова на једној полетно-слетној стази оперативног аеродрома, дужине 1.500—2.000 м и ширине 30—45 м, потребно је просечно 2—3 месеца. Природно је да време израде зависи и од јачине ангажоване технике. Иако су у САД, благодарећи јако развијеној технологији, успели да израде једну такву бетонску стазу и за месец дана, ипак ни тако рекордно време израде ни приближно не задовољава услов хитности који захтевају маневарске операције. Зато се оперативни аеродроми, у циљу јефтиније и брже изградње, данас раде по систему стабилизације земљишта. То се постиже израдом једног слоја дебљине 20—30 см, који се састоји од мешавине земље са разним додацима, на пример: 95% песка (шљунка) са 5% глине, или 150—250 кг цемента на 1 м³ глинасто-песковите земље, или дробљен камен са 5—6% земље (или песка), итд. Овим мешавинама додаје се емулзија тера, а затим се набијањем добија слој (слично стазама по парковима) довољне носивости и чврстоће који је употребљив у свако доба године. При јаким кишама размекша се само танак горњи слој стаза, док остали део задржава своју чврстину, а ако би се стазе прелиле и танким слојем тера, њихов квалитет би био знатно бољи.

Солидна изградња аеродрома по овом систему захтева претходна геолошка испитивања састава земљишта до дубине од неколико метара, што узима доста времена. Осим тога, свака врста земље не одговара условима за мешавину, тако да се често морају скидати и одвозити читави слојеви и место њих доносити и насипати земља одговарајућег квалитета. При томе, избор мешавине врши се према локалним условима.

Израда оперативног аеродрома по овом систему обично траје месец до месец и по дана, с тим што вредност радова по м² износи само 10—20% вредности м² бетонске стазе (до 1950 године у САД израђено је 220 оваквих аеродрома). Пошто носивост стабилизованог земљишта дозвољава полетање и слетање авиона тешких 10—15 т, то би такви аеродроми потпуно задовољавали наше потребе, тим пре што се стабилизирани слој може повремено ојачавати и послужити као основа за доцније бетонирање. Овај систем израде има предност и у погледу камуфлаже, која за време рата игра важну улогу, јер се аеродроми могу потпуно прилагодити околном земљишту ако се у току радова мешавини материјала за стабилизацију додају одговарајуће боје.

Као што се види, овакав начин изградње може се корисно применити у нашим условима за израду полетно-слетних и осталих стаза, с тим што се на аеродромима где већ постоје бетонско полетно-слетне стазе по овом систему могу изграђивати зоне сигурности (бочна проширења), рулне и прилазне стазе, стајанке авиона и аутомобилски путеви за унутрашњи саобраћај.

Данас се у САД доста успешно примењује израда полетно-слетних и рулних стаза и путева од вештачких пластичних материја које се у растопљеном стању преливају по уравнатој траси стазе. При изради обичних путева довољно је да се булдожерима изравнају само грубе неравнине (прилагођавајући трасу што више према терену да би се на тај начин избегли већи земљани радови) и да се потом прелију растопљеном смесом. Та смеша се стврдњава у року од 6 часова, тако да полетно-слетна стаза, односно пут, после тога постају способни за коришћење. Осим тога, овај метод има предност и у томе што састав подлоге, преко које се прелива смеша, нема нарочитог значаја. Тако, на пример, Американци су успели да без икаквих претходних подешавања преко обичног баровитог земљишта израде пут носивости за возила до 7 т тежине.

За преливање стаза и путева може се користити више врста вештачких материја, а међу њима и тзв. фулфурол, који се добија од катрана и кукурузове кочањке, дакле, од сировина којима располажемо у довољним количинама. Због тога би требало испитати могућност примене овог метода у нашим условима, пошто би и сама израда била брза, економична и једноставна.

Поред изнетих начина добијања оперативних аеродрома, могле би се користити и постојеће аутостраде као полетно-слетне стазе. Ова идеја појавила се у Француској још око 1935 године, али није била спроведена у дело. Међутим, при крају Другог светског рата Немци су због недостатка бетонских полетно-слетних стаза користили своје аутостраде за полетање неких савремених типова авиона, само да би избегли удар савезничког ваздухопловства по аеродромима. Треба имати у виду да аутостраде у Немачкој имају два коловоза ширине по 8 м и травни појас између њих ширине 4 м, тако да се уклањањем травног појаса и дрвореда може добити полетно-слетна стаза ширине 20 м, а уравнавањем терена са обе стране обезбедити и бочне зоне сигурности. На овај начин и Американци су у својој окупационој зони у Немачкој после рата на више места подесили аутостраде да би их по потреби могли користити и као оперативне аеродроме.

Пошто аутостраде захтевају огромне инвестиције и дуготрајне сложене радове, на пви поглед изгледа да би такво решење питања аеродрома било скоро неостварљиво за оне земље које још немају изграђених аутострада. Али, треба имати у виду да се аутострада, која се пројектује у целини, не мора свуда једновременно изграђивати, већ се може радити по деоницама дужине 5—10—15 км, између појединих места, с тим да се касније, када време и финансиске могућности дозволе, њихови кракови постепено продужују док се не заврши цела аутострада. При томе би се изградња деоница ускладила

са постојећим системом комуникација и изградњом прилазних путева ка насељима, како поједине деонице у прво време не би остале изоловане и неискоришћене. Користи од оваквог рада свакако би биле вишестране. Поред тога што би се добио погодан коловоз, који је неопходан за задовољење саобраћаја у савременим условима, и што би саобраћај био бржи, рентабилнији и са мањим трошењем возила — тиме би и за ваздухопловство донекле био решен проблем полетно-слетних стаза за случај рата.

Да би се аутострада могле користити као полетно-слетне стазе, било би потребно да имају дупли коловоз са испуњеним средњим делом, тако да укупна ширина износи најмање 20 м. Поред тога, на оним деловима аутострада који долазе у обзир за ове стазе треба да постоји раван и погодан терен за лако и брзо проширење са обе стране пута. (То значи, да се наша аутострада Београд—Загреб, ширине 9 м, не би могла искористити за ову сврху ако се не би извршила потребна бочна проширења).

Пошто је за полетање и слетање авиона потребна већа носивост подлоге по см² него за обична друмска возила, то би се још у почетку изградње аутострада морало водити рачуна о појачавању оних њихових делова који долазе у обзир за полетање и слетање авиона. Те делове, дужине 1,5—2 км, требало би првенствено бирати на оним местима где постоји велика природна чврстоћа земљишта, тј. тамо где нису потребни обимнији радови око појачања.

Овим путем могао би се делимично решити још један врло важан проблем. Наиме, пумпне станице са подземним резервоарима за снабдевање возила горивом, које се израђују уз аутострада, могле би се искористити за смештај резерви горива за авионе. Истина, савремени средњи авион троши за свако авио-полетање од 1,5—3 т погонског горива, што значи да би се у једну цистерну од 50 т могло смештити резерве само за 15—30 авио-полетања. Међутим, треба имати у виду да би само једна оваква цистерна могла заменити и ослободити 20 аутоцистерни. Према томе, иако смештај погонског горива на оперативном аеродрому претставља велике тешкоће, нарочито за реактивне авионе, ипак би коришћење ових готових подземних резервоара донекле олакшало решење овог питања. Јасно је да се сви наведени проблеми изградње аеродрома не могу једнообразно решити, већ се мора тражити најцелисходнији начин изградње, саобразно месним условима, материјалним могућностима, расположивом времену и осталим утицајним факторима.

Најзад, при изградњи аеродрома треба размишљати и о проблемима њихове удаљености од линије фронта и организацији службе снабдевања ваздухопловних јединица. Природно је да ближи аеродроми и данас боље одговарају у оперативном погледу, само што се раније — када је изградња аеродрома трајала просечно 1—3 дана — ближе базирање могло остварити и при брзом померању линије фронта, док у данашњим условима вођења маневарског рата — када изградња траје један и више месеци — базирање авијације мора бити на знатно већој дубини. Поред тога, дубље базирање захтевају и други

разлози, као например: мања изложеност ваздушним нападима, лакша организација благовременог обавештавања о наиласку непријатељских ваздушних снага, лакше снабдевање (ближи извори и могућност коришћења железнице), мање потребе за честим пребазирањем, итд.

У погледу снабдевања ваздухопловства требало би тежити да се изведе што еластичнија организација снабдевачких јединица како би се њиховим брзим раздвајањем или спајањем без поремећаја могли снабдевати јачи или слабији авијациски састави (јача концентрација авијације на једном или подељеност на више аеродрома). А пошто ће често бити потребно да се и бројно слабије ваздухопловство што пре ангажује на разним правцима, тј. према тренутним потребама, то би било неопходно да се располаже резервним снабдевачким јединицама које би по саставу и снабдевачким могућностима биле универзалне и у стању да прихвате и материјално обезбеде јединице разних типова авиона, тим пре што би у противном случају за пребазирање ваздухопловства требало сувише дуго времена.

Обезбеђење савременог ваздухопловства довољним бројем аеродрома и остварење материјалног обезбеђења авијацијских јединица, претставља проблем који покушавају да реше све земље према својим специфичним условима и могућностима, наилазећи при томе на велике тешкоће. Коначно решење ових проблема није још нигде потпуно пронађено, а уколико је и нађено оно може одговарати само тим конкретним условима, а не и за сваку другу ситуацију.

Ишла је из штампе

PETA NEPRIJATELJSKA OFANZIVA

od general-majora
P. TOMCA

Strana 342 i 23 skice

Cena: broširano 200 dinara
poluplatno 240 dinara

Потпуковник **ЖИКО ВУЧИЋ**

СНАБДЕВАЊЕ ПАРТИЗАНСКИХ ЈЕДИНИЦА У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ

У току Народноослободилачког рата партизанске јединице су редовно дејствовале у условима сталног окружења, било услед активног дејства непријатеља, било због тога што су се у њиховој непосредној близини налазили многобројни непријатељски гарнизони. Оне су се наслањале и на слободну територију, већег или мањег пространства, сиромашну или богату, насељену оданим или непријатељски расположеним становништвом, итд. Међутим, у оним случајевима када су дејствовале у непријатељској позадини оне често нису могле да остваре неку приснију сарадњу чак ни међу собом, а камоли са јединицама сопствене регуларне армије или Савезницима, иако им је та сарадња била потребна ради решавања питања која су била од интереса за њихов живот и борбу. Другим речима, то значи да су партизанске јединице, силом прилика, већином биле препуштене саме себи и да су самостално решавале најразноврсније задатке у складу са општом идејом борбе против окупатора и његових помагача. У циљу што успешнијег извршења својих борбених задатака оне су испољавале непрекидну активност, користиле све форме маневра, избегавале круте фронтове, и дејством ноћу и при неповољним атмосферским приликама постигале честа изненађења и наносиле осетне губитке непријатељу. Оне су свој начин живота и борбена дејства прилагођавале најразноврснијим земљишним условима (испресецано, беспутно или са слабо развијеном путном мрежом, пошумљено, слабо насељено или потпуно ненасељено, сиромашно у месним средствима, итд.). Због тога је природно да су такви специфични услови утицали и на организацију и рад њихове позадине.

У сваком месту ослобођене територије, а готово и у свим местима окупираног дела наше земље, постојали су органи наше борбе, који су, поред осталог, имали задатак да се старају о снабдевању и збрињавању партизанских јединица. На пример, Београд је, као окупирани град, улазио у позадину немачких оружаних снага, али је једновременно био и део позадине партизанских јединица, јер им је слао људство, разна материјална средства, итд. Срем је био важан извор снабдевања непријатељских снага, али је исто тако играо врло важну улогу и у снабдевању партизанских јединица. Или, на пример, познато је да су словеначки партизани тајно збрињавали своје тешке рањенике у болницама окупиране Љубљане, итд. Значи, да је позадина непријатеља (окупатора) била једним делом и позадина партизанских јединица, али је ту улогу могла вршити само онда када је била нарочито организована (тј. у смислу помоћи партизанским јединицама). Ако се има у виду рад савезничких болница у Италији око збрињавања наших тешких рањеника и њихова помоћ у материјално-техничким средствима, онда се може рећи да су позадину партизанских јединица у ширем смислу чиниле и савезничке земље. Из овога би се могао извести закључак да је позадина партизанских јединица била тамо где је постојао организован рад око обезбеђења њиховог снабдевања и збрињавања, без обзира да ли се тај рад одвијао на окупираном или слободном делу наше земље или у савезничким земљама.

Величина позадине партизанских јединица и њена организација зависили су у првом реду од политичке свести народа дотичног краја, а затим од организационских, политичких и других мера које су предузимане у циљу обезбеђења партизанске борбе. Супротно раду окупатора и домаћих непријатеља, који су држали и искоришћавали окупирану територију присилним мерама, партизанске јединице су се у свом раду ослањале искључиво на добровољни систем, узајамну сарадњу и подршку месног становништва.

У почетку Народноослободилачког рата прве партизанске јединице нису имале своју организацијски потпуно оформљену позадину. Оне су тада биле бројно мале и углавном су дејствовале у местима (и околини) из којих су били и њихови борци и која су их снабдевала храном, одећом, обућом и другим потребама, а у извесној мери и санитетско збрињавала (јер су се болесни и рањени борци лечили код својих кућа, само ако је то ситуација дозвољавала). Иако овакав начин снабдевања и збрињавања партизанских јединица није захтевао да се у њиховом оквиру формира неки стални снабдевачки апарат, затим санитетске установе, а често ни транспортне јединице, ипак је постојала потреба за интендантом (економом), као општим снабдевачем, и лекаром односно болничаром. Међутим, када су се од првих партизанских одреда почеле стварати јаче партизанске јединице (батальони, одреди и бригаде), које више нису биле везане само за одређен „свој“ крај, већ су дејствовале тамо где је према ситуацији било потребно, појавила се потреба да се у њиховом саставу оформе и такви позадински делови који ће бити способни да их потпуно снабдевају и збрињавају, без обзира где ће и под каквим условима дејствовати. Другим речима, морало се приступити организовању позадине која се састојала из позадинских управних органа, позадинских јединица и установа, материјалних резерви и, у извесном смислу, из рејона дејства.

Позадински управни органи — интендант, као општи снабдевач (или уз њега посебно лице за организацију снабдевања артиљериско-техничким средствима), и референт санитета — најчешће су организовали непосредно и самостално снабдевање и збрињавање својих јединица. С обзиром да је борба била главно средство за остварење снабдевања ових јединица, јер без борбе често није могло бити ни трофејних ни нових месних средстава, и пошто је набавка и коришћење месних средстава претстављало веома значајно политичко питање, било је неопходно да се обезбеди стална сарадња позадинских управних органа са командантом и политичким комесаром јединице. С друге стране, позадински органи решавали су сва питања снабдевања и збрињавања углавном у сарадњи са месним (територијалним) органима борбе (преко партизанских организација, организација Народног фронта, месних органа власти, итд.). Ова сарадња била је нужна због тога што су ти органи најбоље познавали потребе и могућности месног становништва — о чему су и позадински управни органи морали да воде рачуна при решавању питања снабдевања и збрињавања — јер се без правилног односа према месном становништву (који се изражавао кроз оружану борбу партизанских јединица, кроз политичко деловање, разне захтеве, стручну и материјалну помоћ, итд.) не би могла остварити свестрана подршка месног становништва, нити би партизанске јединице могле опстати.

Организација снабдевања и збрињавања зависила је не само од карактера борбених задатака, тј. од тога да ли су ти задаци изискивали већу или мању количину материјалних средстава, већ и од карактера саме територије на којој су дејства извођена. Тако, например, док је Трећа војвођанска бригада дејствовала на планини Мајевици, која је била релативно богата у месним средствима и у којој су се налазиле 1—2 партизанске болнице, организација снабдевања и збрињавања није претстављала неке веће тешкоће, а када је добила задатак да дејствује на планини Требави, која је релативно оскудна у месним средствима и на којој није било партизанских болница, позадински органи бригаде били су принуђени да још пре поласка са Мајевице потпуно снабду и збрину своје јединице (сви рањеници бригаде који су били неспособни за покрет остали су у болницама на Мајевици). И обратно, по повратку са Требаве на Мајевицу, бригада је носила са собом само онолико средстава за исхрану колико

је било потребно за извршење марша и мању резерву, али је морала носити све своје рањенике и болеснике.

Рад позадинских органа извесне партизанске јединице често је зависио и од стања суседних партизанских јединица које би дејствовале у сиромашном крају, јер су били дужни да им помогну у снабдевању, као што су, на пример, позадински органи Прве војвођанске бригаде, која је оперисала у богатој долини Спрече, помагали снабдевање јединица Друге и Треће војвођанске бригаде у сиромашном Бирчу. Исто тако, позадински органи оних партизанских јединица које су дејствовале у оперативној дубини непријатеља водили су рачуна о снабдевању и збрињавању јединица регуларне армије, нарочито у погледу припреме сточне хране и другог кабастог материјала, чији је пренос претстављао велику тешкоћу.

Снабдевање и збрињавање партизанских бригада (одреда) у току Народноослободилачког рата вршиле су бригадне (одредне) интендантуре, војне коморе и амбуланте (код батаљона биле су сличне јединице и установе, само слабијег састава), које су располагале потребним људством, резервама средстава потребних за живот и борбу, радионицама и транспортом. При томе се људство радионица и транспорта користило и за рад у кухињама, за прикупљање месних средстава, за непосредно борбено обезбеђење, итд., пошто није било строге поделе рада, већ се тежило да се са што мање људства подмире све потребе. Иако је транспорт најчешће био товарни (пошто је тај начин био најпогоднији за кретање по разноврсном земљишту), ипак су коришћена и друга транспортна средства (заробљена или из месних извора), када су то дозвољавали земљишни услови и борбена ситуација. Ови позадински делови нису били гломазни, већ лако покретљиви и релативно мали, тако да нису спутавали маневарску способност партизанских јединица, али су, с друге стране, били довољно велики да им обезбеде самосталност у дејству.

Поред позадинских јединица и установа које су се налазиле у органском саставу партизанских јединица, у појединим рејонима слободне или окупиране територије постојале су и територијалне партизанске болнице, радионице и припремљена складишта, с тим што су те установе стајале на потпуном располагању партизанским јединицама, за разлику од месних — цивилних болница, радионица, итд., које су коришћене само према потреби. Тако су се у Источној Босни, у с. Сребренику и Трнави неко време 1943 и 1944 године налазиле партизанске болнице за тешке рањенике и болеснике, које су ове јединице широко користиле, штитиле од непријатељског дејства и према потреби премештале у сигурније рејоне. Било је случајева да су ове болнице тајно функционисале и онда када је непријатељ овладао територијом њиховог распореда.

Распоред позадинских јединица и установа за време борбе, поред осталог, зависио је од карактера саме борбе и даљих покрета јединице. Позадинске јединице и установе су се најчешће кретале иза борбених делова. Оне су понекад задржаване у рејону у коме се јединица налазила пре изласка на положај, или су премештане у неки други рејон који је био предвиђен за прикупљање целе јединице по извршеном задатку, с тим што су борачким јединицама преходно придавани мањи позадински делови у циљу указивања медицинске помоћи и материјално-техничког обезбеђења борбе. У нападу на Орашје, крајем 1943 године, позадински делови Треће војвођанске бригаде (сем бригадног превизијалишта и мањег дела борбено-техничких средстава), налазили су се на око 25 км позади борбених делова, а бригадно превизијалиште (оперативни део бригадне амбуланте) и мањи део борбено-техничких средстава бригадне бојне коморе били су уз борбене делове бригаде. Овакав распоред позадинских јединица и установа био је правилан, јер је напад био краткотрајан, а борбена ситуација омогућавала је не само сигуран распоред главног позадинског дела на таквој удаљености, већ и прикупљање борбених делова бригаде (батаљона са својим позадинским јединицама) после извршеног задатка. У нападу на Илинчицу код Тузле, у јануару 1944 године, бригадно превизијалиште 19 бирчанске бригаде било је распоређено у Парселу — 2 км од полазног положаја, а остали њени позадински делови у рејону путева (к 235) — 4 км од

полазног положаја. Разуме се да је такво издвајање позадинских делова, у вези са условима под којима су дејствовале партизанске јединице, често наметало потребу да се предузима специјално борбено обезбеђење тих делова.

Пошто месна и трофејна средства (која су уствари сачињавала основне изворе снабдевања партизанских јединица) нису била стална и сигурна (због оскудице месних средстава, сиромаштва терена и услова непријатељског окружења и сталних сопствених покрета — што је често пута онемогућавало уредан дотур) било је потребно да и партизанске јединице располажу извесним резервама материјалних средстава, чија је количина зависила од задатка јединице, трофеја (плена), могућности дотура, преносних средстава и богатства рејона у коме су јединице дејствовале, као и рејона на коме ће дејствовати.

Као што је већ изнето, један од циљева скоро сваке партизанске борбе био је да се тим путем дође првенствено до оружја и муниције, а затим и до других материјалних средстава. Због тога су јединице често мењале рејоне свога дејства чак и онда када их на то нису присиљавали услови борбене ситуације, само да би обезбедиле своје материјално снабдевање. Колико су рејони дејства наших јединица били значајни у том погледу може се видети из следећих речи друга Тита:

... „за нашу Народноослободилачку војску од првостепене је важности економско стање народа на оном простору где се воде операције. Ми у дубокој позадини немамо магацина са храном и фабрика за прераду хране као што то има непријатељ, и зато смо често присиљени да стварамо своје стратешке планове првенствено узимајући у обзир тај фактор. Друго, ми немамо фабрика оружја и муниције и зато смо често присиљени да удешавамо своју оперативну тактику у вези са тим фактором било да се бране или не бране неки положаји или територија већ према томе колико има муниције, или да се нападне неко место или град без неке стратешке важности за нас, само да се освоји оружје и муниција.“

Величина рејона дејства у непријатељској позадини и њихов значај зависили су од борбених задатака партизанских јединица, јачине непријатељског отпора, богатства дотичног рејона и других услова. Разграничење рејона дејства у позадинском смислу вршено је само онда када је постојала опасност да ће рад позадинских делова једне партизанске јединице негативно утицати на снабдевање и збрињавање суседних партизанских јединица. Овим разграничењем обезбеђивала се планска, правилна и потпуна експлоатација месних средстава, правилан распоред јединица према смештајном капацитету, итд.

Снабдевање, набавка и коришћење месних средстава у току Народноослободилачког рата вршено је претежно децентрализовано, јер су то наметали сами услови под којима су дејствовале партизанске јединице. Снабдевање средствима исхране било је често пута до те мере децентрализовано да су понекад и најмање партизанске јединице припремале јело за себе. Сем тога било је случајева да је месно становништво потпуно преузимало исхрану бораца целе јединице или појединих њених делова. Међутим, овакав начин исхране (по домовима) избегаван је кадгод је било могуће, јер је понекад имао великих недостатака (цепа јединице, умањују борбену готовост, слаби дисциплину, доводи до неоправданих захтева бораца, уноси дезорганизацију у снабдевање, изазива разлике у квалитету и количини хране, итд.). Исто тако било је и таквих случајева да је месно становништво доносило готово јело које се делило борцима у јединици, али је и овај начин избегаван из наведених разлога. Ратна пракса је показала да је најбоље да саме јединице припремају јело од набављених средстава, а тај се начин најчешће и примењивао.

Набавку месних средстава организовали су и углавном извршавали само позадински органи, уз сарадњу са месним органима. На тај начин била је огарантована правилна и планска набавка, а поред тога имао се и сталан увид у материјално стање јединице. Истина, било је веома ретких случајева самовољног конфисковања и реквизирања стоке, животињих намирница, одеће и дру-

гих средстава; самовољног улажења појединих бораца и група у куће становништва; неправилног односа неких снабдевача (интенданата) према другим јединицама које нису имале могућности да се обезбеде због сиромаштва њиховог рејона, итд., али су такви случајеви били увек откривани и исправљани. Месна средства набављена су уз накнаду (за готов новац или разменом), позајмицом или без икакве накнаде (добровољни прилози, конфискације), што је зависило од ситуације и односа становништва према Народноослободилачкој борби. Када се набавка вршила позајмицом или без накнаде, набављач је био обавезан да писмено потврди пријем набављених средстава, без обзира да ли су та средства била својина појединаца или колектива. Исто тако даване су признанице и при преузимању средстава која су се налазила на расположењу и под контролом месних органа, ако су била првенствено намењена за снабдевање месног становништва. Тиме је у исто време била омогућена контрола равномерног и правилног оптерећења месног становништва, саобразно његовим могућностима и дотадашњим услугама.

Приликом набавке месних средстава, месно становништво се скоро увек одазивало и у већем броју него што је било потребно. Има безброј примера из којих се види да је становништво из свих крајева наше земље добровољно давало све што је могло само да би обезбедило живот и борбу наших партизанских јединица и бораца Народноослободилачке војске. На пример, у Хрватском Приморју многи становници су на леђима носили морску воду у планину, кували је и на тај начин добијали со, коју су затим носили у дубину окупиране територије и мењали је за жито и друге намирнице. Па и од тако тешко набављене хране један део су добровољно давали за исхрану јединица.¹⁾ С друге стране, позадински органи били су дужни да оданом становништву укажу сваку материјалну помоћ, јер су партизанске јединице биле једини заштитник од пљачкања окупатора и његових помагача.

Она средства која је запленио и користио непријатељ, а која су била својина наше државе и наших народа, сматрана су као трофејна. Са овим месним средствима и трофејима, као и са непријатељском имовином, првенствено су се подмиривале потребе партизанских јединица, а остатак се предавао месним органима или непосредно становништву на коршићење или чување, или се скривао, а некад и уништавао, што је зависило од особина средстава и конкретне ситуације.

Да би се ометало снабдевање окупатора и домаћих непријатељских формација и да би се што боље снабдевале наше јединице, често су предузимане тзв. економске акције. Оне су обично вршене на места која су се готово стално налазила под окупатором, првенствено са циљем да се набаве животне намирнице и остала материјална средства, с тим што су заузета места држана само толико колико је било потребно да се постигне овај циљ. Такве акције

¹⁾ Од многобројних докумената из којих се види шта су све појединци добровољно давали нашој војсци, наводимо потврду Среског н. ослободилачког одбора Гламоч, издату под бр. 304 од 12 јула 1944 године, која гласи:

„Друг Чегар Тодор из села Црни Врх, одушевљени присташа наше Народноослободилачке борбе, пружио је своју помоћ у храни, радној снази и осталим потребама које је изискивала наша борба и то: 2.580 оваца, 25 ком крупне стоке, 3 коња, 1.900 кгр жита, 800 кгр брашна, 1.280 кгр готовог хлеба, 1.900 кгр кромпира, 700 кгр купуса, 85 метара сена, 170 кгр кајмака, 400 кгр сухог меса, 50 кгр сланине, 2.530 литара млека, 1.200 кгр вуне, 5.700 obroка хране, 25 ком врећа, 3 ком биљаца, 30 пари опанака, 4 самара са 6 конопца, 450 радних дана, 200 воловских радних дана, 159 пута у коњским караванима, 16.000 динара, 20 пари чарапа, 30 кгр лоја, 50 ком јаја, и 4 маје.

Наведено је дао, односно пружио помоћ, од дана устанка па до данас. Осим тога дао је у нашу борбу четири своја сина од којих су му два погинула. Старац Чегар, добродо здравља, увек је расположен, али му је једина жеља да дочека ослобођење нашег напаћеног народа, као и да се ово објелодани у нашим новинама, па и у осталој литератури — нека се о њему чита и нека послужи као пример осталима на ослобођеној, па и неослобођеној територији...”

вршила је Десета бригада на подручју Купреса, Трећа војвођанска бригада на подручју Живинице и Пурачића и многе друге јединице. Понекад су вршене посебне акције у циљу добијања веће количине санитетског материјала, као на пример акција која је извршена на Крушевик у децембру 1942 године, са циљем да би се из тамошње апотеке евакуисао потребан санитетски материјал, итд.

Позадински органи су првенствено користили месна, а затим и сопствена транспортна средства за пренос набављених месних средстава до јединица или рејона. Организација транспортовања заплених материјалних средстава вршена је и сопственим и месним транспортним средствима. У том циљу, на пример, пред борбу за освајање неког насељеног места, благовремено су концентрисана потребна транспортна средства ради евакуације месних средстава и трофеја (према раније утврђеном плану и према потребама јединице) у позадину и раније одређена или специјално припремљена места. Такав начин транспортовања примењиван је нарочито у оним случајевима када је после заузимања неког места убрзо после тога претстојало повлачење. Истина, понекад се дешавало да је евакуација заплених материјалних средстава била неправилно организована, тако да су поново падала у непријатељске руке, као на пример приликом евакуације Приједора, када је највећи део материјалних средстава евакуисан у Витловац, а не у Подгумеч — иако је то било могуће. Због тога је непријатељ за време офанзиве на Козару поново заузео неутрошени део наших средстава. Исто тако, због неблаговремене евакуације огромне количине борбено-техничких и других средстава које су биле заплениле јединице наше 16 дивизије у борби за Лопаре, пале су поново у руке непријатеља.

Иако се партизанске јединице нису никада ослањале само на дотур материјалних средстава (јер су тежиле да и у том погледу буду што независније), ипак су понекад биле принуђене да врше дотур и споља, нарочито у оним случајевима када су дејствовале на сиромашном терену, када није било трофеја, када су се налазиле у тактичком окружењу, итд.

У последњој фази рата западни Савезници вршили су повремено снабдевање неких наших јединица на тај начин што су извесна материјална средства у храни, одећи и оружју спуштали помоћу падобрана или транспортних авиона који су се спуштали на раније припремљене привремене аеродроме. Први начин је био непогоднији од другог, јер су се материјална средства кварила, губила и растурала по терену и што се за прикупљање и транспорт морао користити већи број људства и транспортних средстава. С друге стране, спуштање транспортних авиона имало је и ту предност што су се авиони при повратку могли користити и за евакуацију тешких рањеника и болесника. Међутим, и код једног и другог начина дотура било је потребно да се врши борбено обезбеђење просторије за спуштање материјалних средстава, односно транспортних авиона и да се реше питања смештаја и осигурања вишка дотурених средстава.

Санитетска служба је већином била организована тако да су се могле лечити не само лакше и теже повреде, већ и указивати потребна хируршка помоћ, кадгод се зато располагало стручним кадровима и санитетским средствима. Поред тога, партизанске санитетске установе су увек указивале помоћ и месном становништву које се у многим крајевима једино на њих и ослањало. Приликом напуштања извесне територије лакши рањеници и болесници су се повлачили са јединицама (транспортовани сопственим или месним средствима или су их носили здрави другови), а тежи и неспособни за транспорт смештани су по партизанским болницама, евакуисани ваздушним путем (у току рата овим путем је евакуисано на ослобођену територију и у Италију око 12.600 рањеника и болесника) или остављани на привремено чување код поузданог месног становништва. Ако је ситуација налагала ношени су и овако тешки рањеници и болесници. У том погледу било је светлих примера пожртвовања, јер су и борци и становништво подносили све напоре и тегобе, па и највеће жртве, само да спасу рањенике и болеснике.

Живот и борбена дејства партизанских јединица одвијао се под специјалним и различитим условима, који су уз то били изложени и врло честим

променама, тако да се организација и рад њихових позадинских делова морао стално прилагођавати новоствореним условима. Ако се при том има у виду и честа оскудица у најосновнијим средствима, онда се тек може схватити значај импровизације која је у партизанском ратовању играла врло велику улогу. А пошто ће услови и начин дејства ових јединица и убудуће бити врло различити, то смо мишљења да ће умешна импровизација и сналажљивост позадинских органа у погледу обезбеђења средстава за борбу и живот играти и даље врло важну улогу. Ми у томе имамо драгоцених искустава, стечених у тешкој борби не само са окупатором него и са домаћим непријатељима. Но, то не значи да још за време мира не треба предузимати све могуће мере како у смислу наших и страних искустава, тако и у погледу проналажења нових форми и поступака у раду позадинских органа у евентуалним будућим партизанским акцијама. У сваком случају, требало би водити рачуна о покретљивости, еластичности и сналажљивости тих јединица, а с друге стране и о мирнодопским припремама потребних залиха расејаних по читавој државној територији, које би служиле као материјална база нарочито у почетној фази рата.

При разматрању рада позадинских органа у овоме чланку имали смо у виду и све оне јединице наше регуларне армије које су у извесним условима решавале питање снабдевања и збрињавања на партизански начин (инфилтриране, диверзантске и друге јединице које су оперисале у непријатељској позадини).

U SERIJI SAVREMENIKA „VOJNE BIBLIOTEKE“

Izlazi u martu šesta knjiga:

„Pouke iz rata u Koreji“

OD

KAMILA RUŽERONA

Knjiga tretira stečena iskustva iz oblasti pešadije, tenkova, artiljerije, utvrđivanja, avijacije (lovačke, bombarderske; taktičke, strategiske, transportne) kao i o zajedničkim operacijama svih rodova i vidova oružane sile.

Cena knjige biće oko 200 dinara

Потпуковник **БОРИВОЈЕ РОЦКОВ**

ШИРИНА ОТСЕКА ПРЕЛАЗА ПЕШАДИЈСКЕ ДИВИЗИЈЕ ПРИ ФОРСИРАЊУ РЕКЕ

У „Војном делу“ бр. 6/52 изашао је чланак пуковника Шого-ровића „Ширина отсека прелаза сд при форсирању реке“ у коме се доказује да норме у Упуту за форсирање не одговарају нашим усло-вима ни искуствима из Другог светског рата, и да их треба повећати тако да ширина отсека прелаза буде за пук до 4 км, за дивизију 8, а за стрељачки корпус 16 или више км.

Пошто ово питање има за нас велики значај, сматрам да би га требало размотрити у вези са даљим развојем наоружања и техничке опреме пд, као и са тактичким гледиштима о форсирању у савреме-ним условима. При томе се потпуно слажем да треба повећати ши-рине отсека прелаза, али тако да норме које предлаже писац буду најмање, а не максималне, како је у чланку изнето.

Писац је базирао прорачун средстава за прелаз углавном на формацијама ојачане пд при крају Другог светског рата на Источном фронту, где је било мање тенкова и моторних возила. Међутим, од тог времена формације пд су се знатно измениле и према последњим подацима совјетска нова пд има у своме саставу 50 тенкова, 20 само-хотки, 180 артиљериских оруђа са моторном вучом и 80 камиона. Према томе, није више довољно имати по једно скелско место прелаза на пук и 1—2 скелска прелаза на дивизију, већ их треба повећати у сагласности са порастом броја тенкова, оруђа и возила. Осим тога, код дивизије се појављује потреба и за мостом за пребацивање ве-ликог броја моторних возила.

При крају рата англо-америчка армија имала је 2—3 пута више скела него што су имали Руси. На пример, при форсирању Рајне 1945 године 15 шкотланђанска дивизија имала је код сваке бригаде по 6 комплета за склапање скела од 9—12 тона (2 скелска прелаза од по 3 скеле), 6 комплета за склапање скела од 50—60 тона, један комплет за мост носивости 9 тона и комплет материјала за два моста „Бејли“ (од 12 и 40 тона). Поред тога и дивизија и бригаде имале су велики број пловних тенкова ДД и амфибија „Буфало“. Тако је ова дивизија на свом отсеку прелаза имала 12 места прелаза, од којих 3 мостовска, а бригаде у првом ешелону имале су по 4 места прелаза, од којих по 2 скелска.

Ширина отсека прелаза за дивизије износила је само 8 км мада се оволики број средстава једва може развити на отсеку те ширине. Због тога су, и поред врло слабе немачке одбране, а нарочито њене авијације, која није уопште дејствовала на овом отсеку, биле одмах уништене две скеле, тако да је даље пребацивање било обустављено све док авио-десант није паралисао немачку одбрану. Пошто у даљем току пребацивања није дошло до употребе резервних места прелаза, то се нису испољиле незгоде овако мале ширине отсека за прелаз.

Како се у свима армијама тежи да се у пд и даље повећава број тенкова и моторних возила, а да би се притом повећао и темпо форсирања, или бар одржао на висини постигнутој у току Другог светског рата, свуда се усавршава и повећава број средстава за прелаз.

Сем ових техничких услова још пресуднији утицај на ширину отсека прелаза има тактичко гледиште како ће се вршити форсирање у савременим условима. Искуство последњег рата показује да је већи број форсирања — у почетку и при крају рата — извршен из покрета. Нападач ће у савременим условима тежити да увек форсира реку из покрета, тј. са распоредом како је вршио гоњење. Зато ће морати да ради и план за форсирање заједно са планом пробоја последњег одбранбеног појаса испред реке и планом гоњења, како би се у току гоњења постигла потребна концентрација снага на правцу главног удара, док би гонеће колоне и покретна група биле осамосталене за форсирање (ојачани са довољним снагама и средствима за овај задатак). Због тога отсеци за прелаз, по нашем мишљењу, треба да буду много шири него у прошлом рату и да се поклапају са зонама дејства јединица у гоњењу. Према томе, пуковски отсек за прелаз кретао би се од 4—8 км, дивизиски од 10—16, а корпусни од 20—35 км. Осим тога, и број места за прелаз треба да буде већи него досада: на пуковском отсеку 3—4 (2 десантна и 1—2 скелска), на дивизиском 8—11 (од којих 2—3 скелска и 1 мостовски).

Међутим, ако прелаз првих делова из покрета не би успео, већ буду задржани на реци, онда се мора приступити планским припремама за форсирање. Код оваквог начина форсирања отсеци за прелаз треба да буду мањи, јер се често пута мора вршити прегруписавање снага према задацима које ће јединица решавати на супротној обали и према степену организације браниоачевог положаја. Но, и у том случају, ширина отсека не би требало да буде мања од норми које је писац чланка предложио у своме закључку као максималне.

RAT U KOREJI

SITUACIJA NA KOREJSKOM FRONTU

Na frontu još uvek vlada relativno zatišje. S vremena na vreme Kinezi su vršili napade na pojedine tačke fronta. No, ti napadi nisu imali karakter neke iole veće ofanzive, već su bili taktičkog i lokalnog značaja. U njima je Kinezima ponekad polazilo za rukom da se infiltriraju u položaje UN, pa čak i da zauzmu poneki vis (*Vis Mala Nori* i *Snajperov Vrh*), ali su ubrzo proterivani protivnapadima trupa UN. Front je ostao nepromenjen. Pored ostalih razloga za neaktivnost na frontu, zasada su to i velike hladnoće.

Preko dana zatišje na frontu obično je bilo prekidano artiljeriskim i minobacačkim plotunima obeju strana, a upućene patrole nisu nailazile na neprijatelja. Međutim, noćna aktivnost je drukčija. Kinezi obično noću dejstvuju iz minobacača radi uznemiravanja trupa UN. Tokom noći šalju se bojne patrole jačine do jednog voda, koje imaju ulogu objavnica; one se sa predterena povlače tek pred zorom.

Za ovu zimu trupe UN su dobro pripremljene protiv hladnoće. Vojnici imaju na nogama duboke termos-cipele, koje su zbog oblika sličnog crtežu Volta Diznija nazvali »Miki Maus cipele«. U njima je toplo i pri najnižim temperaturama, pa čak i kada su noge mokre.

Za održavanje morala američkih trupa u Koreji uveden je sistem poena. Deo Koreje, koji drže snage UN, podeljen je po dubini na tri pojasa: pozadinu, prostoriju rezervi i front. Jednomesečno bavljenje na svakom od tih pojaseva kotira se u poenima. Tako, mesec dana provedenih u pozadini beleži se sa 2 poena, na pojasu rezervi ili na službi u divizijskim i armiskim delovima 3 poena, a na samom frontu 4 poena. Da neko otsluži u Koreji i stekne pravo povratka u SAD, treba da ima 36 poena. Prema tome, na frontu se može najbrže steći pravo za povratak u SAD, tj. za 9 meseci. Sem toga, vojnicima na frontu omogućen je udoban život: zakloni su sigurni, skloništa su udobna i greju se, u neposrednoj pozadini nalaze se kantine sa pićem i za razonodu, a hrana je topla i nema radova. Vojnici koji se nalaze na pojasu rezervi moraju da vrše obuku, da se vežbaju u amfibijskim operacijama i da rade na utvrđivanju pozadnjih položaja. Vojnici u pozadini izloženi su stalnim radovima. Zato većina vojnika najviše voli da bude na frontu.

Ovaj sistem održava moral kod američkih trupa u Koreji ali zato pričinjava velike teškoće u organizacijskom pogledu. Zbog sistema poena iz jedne divizije mesečno odlazi po 1.500 ljudi.

Ž. R.

(*The New York Times*, decembar 1952; *Time* i *Newsweek*, decembar 1952 i januar 1953)

KINESKE »DOBROVOLJAČKE« SNAGE U KOREJI

Organizacija — Kineske »dobrovoljačke« snage u Koreji cene se na ukupno oko milion ljudi. Od toga na samom frontu nalaze se osam kineskih armija, čije brojno stanje iznosi oko 250.000 ljudi. One uživaju podršku od najmanje 500 tenkova i oko 1.000 aviona na mlazni pogon.

Kineska armija sastavljena je od 3 pešadijske divizije, a njena ukupna jačina iznosi oko 26.000 ljudi. Svaka divizija ima po 3 pešadijska puka (koji se kat-

kad nazivaju i brigade) od po 3 bataljona. Ukupna jačina pešadiskog puka (brigade) je samo 2.800 ljudi, ali zato je celokupno ljudstvo puka sami borci. Kineski bataljon je jačine oko 700 ljudi; on se sastoji iz 3 pešadiske čete i čete pratećih oruđa.

Pod sadašnjim uslovima stabilizovanog fronta kineske oklopne snage podeljene su u pojedine borbene grupe i pridate odgovarajućim delovima pešačije. Grupe tenkova imaju 30—80 tenkova, koji se uglavnom koriste kao prateći samohodni topovi.

Svaka kineska pešadiska divizija ima svoju artiljeriju jačine jednog divizion a od 12 oruđa, dok svaka armija ima svoj artiljeriski puk od 24 oruđa. Sem ove artiljerije za neposrednu podršku, u organskom sastavu divizija i armija postoji i izvestan broj samostalnih artiljeriskih divizija od po 4 artiljeriska puka, svaki od po 36 oruđa. Ovi se pukovi pridaju armijama za podršku njihovog dejstva pri izvršenju specijalnih zadataka.

Koliko je poznato, inženjerska oprema i sredstva za vezu u pešadiskim divizijama vrlo su ograničeni. Naročito vlada oskudica u sredstvima za vezu; liniskog materijala i radiostanica ima vrlo malo. Stoga su Kinezi prinuđeni da za prenos naređenja upotrebljavaju veliki broj kurira — pešaka i trkača.

Kineska divizija ima vrlo malo mehaničkih transportnih sredstava i za transportovanje uglavnom se upotrebljavaju mazge i ljudi. Stoga nije iznenađujuće što su Kinezi u prethodnoj svojoj ofanzivi sa velikom mukom snabdevali svoje prednje delove.

Sanitetska služba je kod Kineza u odnosu na tu službu kod zapadnih armija na vrlo primitivnom stupnju. Ranjenici se prenose na velika otstojanja na nosilima.

Naoružanje — Osnovno naoružanje kod pešaka je puška i kineska puščana bomba (tromblon). Vod ima i laki mitraljez 7,62 mm, kao i sovjetsku mitraljetku. Bataljon ima minobacače 60 i 82 mm, bazuke, srednje mitraljeze kalibra 7,62 mm, sovjetske protivtenkovske bombe i verovatno nešto od 5,7 mm bestrzajnih oruđa. Ljudstvo bataljona u prvom borbenom redu ne oskudeva u pešadiskom naoružanju, ali ono rado koristi zaplenjeno naoružanje trupa UN. Verovatno zbog teškog dotura potrošnja municije je ograničena i ljudstvu je naređena štednja.

Oklopne jedinice opremljene su srednjim tenkovima T-34, koji imaju po jedan top kalibra 85 mm. On je u toku celog Drugog svetskog rata predstavljao glavno sovjetsko tenkovsko naoružanje. Tenkovi tipa *Staljin* nisu upotrebljavani u Koreji. Primećena je upotreba izvesnog ograničenog broja JS-2 (Josif Staljin) samohodnih topova 122 mm.

Artiljeriski divizion u sastavu pešadiske divizije načelno je naoružan sa 12 topova 75/76 mm, dok artiljeriski puk u sastavu armije ima 12 topova 75/76 mm i 12 haubica 122 mm, zajedno sa 12 PA topova 37 mm. Artiljeriske divizije sastavljene su od artiljerije sa konjskom vučom i topova 105 i 152 mm sa mehaničkom vučom. Od raketnih oružja Kinezi imaju bar puk bacača raketnih projektila sa 24 oruđa kalibra 132 mm.

Kineski vojnik postao je u većini od nepismenog seljaka, koji je ceo svoj život proveo u borbi za nasušni hleb. Stoga je on žilav, skroman i zadovoljan sa malim, tj. kad ima odelo i hranu. Njegova služba u vojsci traje neograničeno. Porodica vojnika dobija besplatno zemlju na obradu, a on za vreme služenja dobija vrlo skromnu platu. Mučan život naučio je Kineze na improvizacije, koje se dobro koriste u ratu. Zbog nepismenosti i primitivnosti teško se privikavaju na tehničke sprave i mašine. Stoga je u njihovim redovima teško naći dobrog šofera, mehaničara ili lice koje pravilno rukuje tehničkom opremom.

Kineski vojnik nije fanatik, ali je vrlo hrabar i ne plaši se smrti. Lako podnosi sve teškoće i oskudicu. Pošto je podložan disciplini, od njega se može stvoriti vrlo dobar vojnik, koji se ne sme potcenjivati.

Taktika — Kada su se Kinezi prvi put pojavili u Koreji, to su bili uglavnom pešaci sa vrlo malo ili nimalo tenkova, artiljerije i vazduhoplovstva. Međutim, danas su oni većinu svojih nedostataka otklonili (ovde spada i izgradnja vazduhoplovstva).

Za poslednjih dvanaest meseci rata u Koreji, Kinezi su iz osnova izmenili svoju taktiku i umesto da otpočnu svoju davno pripremanu šestu ofanzivu, oni

se još uvek drže odbrane. Verovatno usled vazdušne nadmoćnosti snaga UN; Kinezi se u toku dana sklanjaju i gotovo se ne vide, a napade vrše samo noću.

Najuočljivija odlika Kineza je veština, ukopavanja. Kadgod nisu angažovani u borbi, Kinezi sve vreme utroše na utvrđivanje. Tako su izradili čitave kilometre saobraćajnica i mnogo ukopanih bunkera, od kojih su neki na tri sprata ispod zemlje.

U pogledu opšte taktike, masovni napadi, koji imaju za cilj da zapljusnu odbranu snagom broja, još uvek su u primeni kod Kineza. Takvu su taktiku naročito primenjivali prilikom ograničenih ofanziva koje su preduzimali s vremena na vreme u toku prošle godine. Međutim, posle ojačanja artiljerije i podrške vazduhoplovstva, nije isključeno da će Kinezi pri sledećoj većoj ofanzivi upotrebiti bolju taktiku da bi izbegli ogromne žrtve koje su imali pri primeni napada u masama.

Napad — Kinezi izvode napad ili pred sam mrak ili po padu mraka. On se obično izvodi svežim trupama, koje stoje prikupljene negde u pozadini i noću se privlače frontu. U toku dana trupe su zaklonjene u naseljenim mestima, šumama ili dubokim dolinama. Pre početka napada na jedan deo položaja UN, kineske snage prethodno vrše čitav niz nasilnih izviđanja, koja mogu da traju nedelju i više dana. Cilj ovih izviđanja je da se pronađu slabe tačke na položaju snaga UN, utvrdi linija objavica, borbenog osiguranja i prednjeg položaja i iznađe raspored vatrenih sredstava. Kada se sve ovo utvrdi i donese odluka, napad se izvodi u masi i na uskom frontu.

Sada je kineskim operacijama omogućena podrška tačne i dobro koncentrisane artiljerijske vatre, koja obično započinje dejstvo na nekoliko časova pre početka napada pešadije. Intenzitet vatre postepeno se pojačava tako da se u vremenu početka napada pretvori u snažan baraž. Pešadija se kreće iza pokretnog baraža na vrlo bliskom otstojanju. Na taj način se dešava da pešadija zauzme neki napadni objekat pre no što je dignut baraž i tako trpi gubitke od sopstvene artiljerije. Glavnina napadnih trupa izvodi napad frontalno u masama i u talasima, dok delovi napadača nastoje da neprijateljski položaj obuhvate sa krila i bokova. Pojedini delovi teže da se što više uvuku u braničev položaj i da odande izvode iznenadne napade na rezerve i artiljerijske položaje.

Kineske napadne trupe obično su naoružane poluautomatskim puškama i ručnim bombama. Neposrednu i blisku vatrenu potporu dobijaju od minobacača i mitraljeza, koji u stopu prate pešadiju. Veza između pojedinih delova pešadije u napadu održava se pomoću svetlećih zrna, svetlećih signalnih metaka, trubnim znacima i pištaljkama.

Za čišćenje minskih polja i stvaranje prolaza kroz žičane prepreke Kinezi upotrebljavaju uglavnom artiljeriju. Međutim, ako artiljerija nije uspeła da uništi mine ili da stvori prolaze kroz žičane prepreke, pešadija pri nailasku na ta mesta dejstvuje *bengalor torpedima*¹⁾ i improvizovanim bombama, kojima se stvaraju breše u preprekama.

Ako napad ne uspe, Kinezi odmah posle ponoći vrše povlačenje ka svojim položajima i čekaju sledeću priliku za obnavljanje noćnog napada. U slučaju uspeha, oni se na dostignutoj liniji žurno ukopavaju i privlače minobacače i mitraljeze.

U odbrani Kinezi lako upuštaju zemljište koje smatraju da nije važno za odbranu glavnog položaja, dok glavne tačke položaja uporno brane. Odbranu položaja vrše po dubini sa uskim frontovima. Prednje istaknute tačke drže i brane sa ciljem da još izdaleka napadača izviđaju, troše, a po mogućnosti i razbiju. Na prednjem nagibu ne uređuju odbranbene objekte niti taj deo poseduju u toku dana. Vrhove pojedinih uzvišenih tačaka uređuju tako da im se iz pozadine pristupa tunelom. U toku noći prednje nagibe poseduju strelci i laki mitraljezi i to po prilici u visini polovine prednjeg nagiba. Jače posadanje vrši se na »vojničkoj ivici«, kako

¹⁾ *Bengalor torpedo* (po nazivu jedne varoši u Indiji) služi za kidanje žičanih prepreka i izazivanje eksplozije kod ukopanih mina; sastoji se od duge gvozdenne cevi napunjene TNT i snabdevene detonatorskom kapslom i dugačkim upaljačem. Torpedo se ubacuje u žičanu mrežu ili na zemljište gde se pretpostavlja da ima mina i svojom eksplozijom ruši prepreku ili izaziva eksploziju mina.

strelcima tako i automatskim oružjem, koje se postavlja na sam greben. Minobacači se nalaze na kontranagibu, nešto ispod grebena.

Kinezi nikad ne prestaju sa ukopavanjem. Po posjedanju jednog položaja odmah se izrađuje duboki i neprekidan streljački rov, koji opasuje ceo zemljišni objekat. Iz njega se proširuje sistem rovova u sve strane. Kada završe sistem dubokih rovova, Kinezi mogu da vrše koncentraciju na svaku moguću stranu, a da pritom ne budu viđeni. Amblasmani za mitraljeze su dovoljno prostorni i mogu da prime celokupnu njegovu poslugu. Kinezi retko vrše zaprečavanje upotrebom bilo koje vrste prepreka od bodljikave žice. Na verovatnim pravcima prilaza položaju postavljaju mine i *bengalor torpeda*, a primenjuju i lisičije jame.

Ako bi napadač uspeo da ovlada odbranbenim položajem Kineza, ovi se povlače na ranije pripremljeni prihvatni položaj, ostavljajući za sobom odeljenja samoubica, koja skrivena po jamama, otvaraju vatru u leđa protivnika.

Ukratko, kineska odbranbena taktika mogla bi se sažeti u nekoliko reči koje ujedno predstavljaju i njihovu taktičku doktrinu: »Ako neprijatelj napada, mi se branimo. Ako su njegovi napadi suviše snažni, mi se povlačimo. Kada on zastane ili se istroši, mi napadamo. Kada se on povlači, mi ga gonimo i uništavamo«.

Patroliranje je glavno sredstvo Kineza za pribavljanje podataka, jer se ovi, zbog nadmoćnosti snaga UN u vazduhu, ne mogu dobiti na drugi način. Jačina patrola kreće se od 4—20 ljudi; ako je u pitanju kakva demonstrativna akcija ili nasilno izviđanje, onda jačina takvog izviđačkog odreda ide i do jedne pešadijske čete.

Izviđačke patrole kreću se zaklonjeno i tajno, koristeći vrlo umešno zemljišne neravnine. Njihov je glavni zadatak da izvide žičane prepreke i mesta minskih polja i da iznađu prolaze za probijanje kroz ili obilaženje braničevih odbranbenih organizacija.

Bojne patrole naoružane su sa dosta ručnih bombi i namerno se otkrivaju sa željom da na sebe navuku neprijateljsku vatru, da bi na taj način utvrdili mesta neprijateljskih vatreneih izvora. Kada uoče patrolu snaga UN skrivaju se i u zasedi čekaju da ova na njih naiđe, kako bi zarobili koga vojnika UN.

Kinezi ubacuju u linije snaga UN pojedince ili grupice od nekoliko vojnika koji pribavljaju podatke ili ostaju u pozadini rasporeda snaga UN i izvođe gerilske akcije. S obzirom na jaku ispresecanost korejskog zemljišta, moguće je neprimetno preći front, ali ti vojnici ipak bivaju ubrzo otkrivani.

Protivavionska odbrana kod Kineza umnogome je poboljšana. Sva značajnija mesta zaštićena su; sistem obaveštavanja zadovoljavajući. Veliki broj automatskih oružja na bojištu upotrebljen je za PA dejstvo. Prema kineskim propisima, ovakva upotreba oružja ne spada u pasivna, već u aktivna odbranbena dejstva.

Taktička doktrina Kineza bazira na uočenim slabostima snaga UN, te prema tome oni i saobražavaju svoje akcije. Iz jednog zaplenjenog dokumenta videlo se da su Kinezi uočili sledeće taktičke slabosti kod trupa UN: — napad se izvodi skoro redovno odmah po svitanju; nepodobnost za noćna dejstva; slaba i nepravilna upotreba ručnih bombi; slaba fizička izdržljivost; izbegavanje pešadije da primi borbu ako nije dovoljno potpomognuta od strane drugih rodova vojske; napuštanje teškog naoružanja i opreme u slučajevima opkoljavanja ili otsecanja; ograničena efikasnost tenkova, artiljerije i aviona za vreme noći i najzad, u toku izvođenja napada pojedinci su skloni da se zbijaju u grupe.

Ž. R.

(The Army Quarterly, oktobar 1952)

NAPREDAK SANTETSKE SLUŽBE U KOREJSKOM RATU

Sanitetska služba armije SAD morala je u ratu u Koreji da uzme u obzir operacije po svakoj klimi i svakom zemljištu, počev od džungle, pustinja i planinskih predela, pa sve do arktičkih pustinja. Zatim, ona se morala pripremiti za nova vojna iskustva, naročito iz atomskog, hemiskog, biološkog i radiološkog ratovanja. Najzad, morala je računati i na zarazne bolesti sa kojima dosada nije bila upoznata.

Opasnost od crevnih zaraza, naročito dizenterije, tifoidne i paratifoidne groznice, kao i drugih različitih oboljenja na bazi crevnih parazita, naprimer, ko-

lere, postoji na svakom mestu. Pored toga, razne vrste malarija, kao i kuga, takođe predstavljaju specifičan problem lečenja i predohrane. Slabe i nedovoljne komunikacije, krševit planinski teren, klima koja se odlikuje vrućim i vlažnim letima, jako neprijatnim kišovitim periodom i oštrom hladnom zimom, predstavljaju problem kako za higijensku zaštitu trupa, tako i za spasavanje i evakuaciju ranjenika. Broj unesrećenih van borbe, usled jake mehanizacije, surovog terena i slabih komunikacija, prevazilazi broj ranjenih.

Program vojne sanitetske pomoći u Koreji uticao je na to da je broj slučajeva crevnih zaraza među trupama bio znatno nizak. Glavni uzrok tome je održavanje discipline i higijene od strane trupnih starešina. Treba dodati još dve stvari: 1) poboljšanje kvaliteta obroka ishrane, koji je sada bolji nego u Drugom svetskom ratu, što je pojačalo snagu trupe i sprečilo kršenje zdravstvene discipline u pogledu ishrane i 2) izdavanje vojnicima tableta za individualnu sterilizaciju vode. Ranije tablete, upotrebljavane u Drugom svetskom ratu, daju se i u Koreji samo u većoj meri. Međutim, u tom pogledu uvedena je jedna novina, a to je jedni sastav koji je mnogo jači pri uništavanju bacila dizenterije u vodi. Studiju raznih vrsta dizenterije olakšao je masovan broj slučajeva tih bolesti kod zarobljenika.

Slučajevi smrtnosti evakuisanih ranjenika, koji su već stigli do bataljonskog previjališta, sada su za polovinu manji nego za vreme Drugog svetskog rata. Tome su doprineli sledeći faktori: pokretne vojne hirurške bolnice dovode se neposredno blizu linije fronta, te je hirurška intervencija za teške ranjenike veoma brza; evakuacija vazдушnim putem sada uključuje upotrebu helikoptera i vrši se neposredno sa linije fronta, što skraćuje vreme za dobijanje specijalne medicinske pomoći za teške ranjenike i oslobađa ih kretanja po slabim putevima; upotreba plazme na bojnopolju i u previjalištima, kao i prave krvi u diviziskim sanitetskim ustanovama, najviše je učinila u sprečavanju ili ublažavanju onoga što najviše pogađa teške ranjenike, a to je potres — udar; moderni antibiotici se upotrebljavaju za sprečavanje gas-gangrene, infekcije rana kao i za brže zaceljivanje i uspešnije vršenje trbušne hirurgije i najzad, sada se primenjuju bolje metode u kliničkom lečenju — postupku sa teško bolesnim pacijentima. Sem toga, radi se stalno na usavršavanju traumatične hirurgije, sprečavanju kako infekcije rana, tako i potresa — udara, na čuvanju krvi, sterilizaciji plazme i na poboljšanju same opreme.

Ispitivanja i radovi vršeni u vojnim i civilnim bolnicama kao i na mostobranu Hungnam u Koreji, pokazali su da preparati *methadone* i *1 — isomethadone* mogu u potpunosti da zamene morfijum. Sada se proučavaju sintetične zamene za kodeine, čime bi se, u slučaju uspeha, jako smanjio uvoz opijuma.

Organizovan je rad na proučavanju lečenja svih slučajeva smrzavanja i povreda od hladnoće, te su u tu svrhu određene i potpuno snabdevene velike sanitetske ekipe u Koreji u Japanu.

Novina u hirurgiji je intramedularna šipka za određene prelome butne kosti i donjeg dela noge.

Usavršen je i standardizovan jedinstven zavoj za opekotine.

Dok je procenat smrtnosti ranjenika i povređenih koji se već nalaze na lečenju kod sanitetskih organa drastično smanjen na 2,5%, procenat smrtnosti u borbi još uvek je 20% ili više, tj. znatno manji no u Prvom i Drugom svetskom ratu. Grupa za ispitivanje uslova za smanjenje smrtnosti u borbi utvrdila je da bi lakši oklop, na osetljivim i lako ranjivim mestima tela umnogome smanjio procenat smrtnosti.

Pošto su prikupljeni podaci od strane svih nadležnih organa po tom pitanju, u roku od 2 meseca proizvedeno je 50 »oklopnih« odela, tehnički solidno pripremljenih i upućeno na probu u Koreju. Očekivanja su se potpuno ostvarila jer su se odela pokazala kao vrlo podesna i praktična za nošenje kod borbenih trupa svih rodova vojske.

B. P.

(Army Information Digest, juni 1952)

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

SASTANAK SEVEROATLANTSKOG SAVETA

Po završenom zasjedanju *Severoatlantskog saveta* koje je održano u Parizu od 15 do 18 decembra 1952 izdat je zvaničan kominike koji, ukratko, daje sledeća obaveštenja:

Zasedanjem je predsedavao Ole Bjorn Kraft, danski ministar inostranih poslova, a prisustvovalo je 32 ministra inostranih poslova, finansija, privrede i odbrane.

Savet je primio izveštaj generalnog sekretara u kome su bili izneti rezultati rada i saradnje civilnih i vojnih organa NATO-a, kao i rada na ostvarenju ciljeva koje predviđa čl. 2 *Atlantskog pakta*¹⁾, naročito po pitanju prenaseljenosti, socijalnih, kulturnih i drugih problema.

Pošto je Savet saslušao pomenuti izveštaj generalnog sekretara, usvojio je rezoluciju prema kojoj će se povremeno ispitati i pregledati rad koji se odnosi na pomenuti čl. 2 Pakta.

Vojni komitet podneo je izveštaj o postignutom napretku u pogledu obuke i efikasnosti raznih nacionalnih snaga koje su stavljene pod komandu Vrhovnog komandanta. Kombinovani kopneni, vazduhoplovni i pomorski manevri pokazali su znatno poboljšanje saradnje između jedinica, kao i samih štabova. Izveštaj je takođe pokazao bitni napredak u standardizaciji međunarodnih vojnih problema, naročito u pogledu veza.

Savet je odobrio predlog *Vojnog komiteta* za uspostavljanje Komande Sredozemlja, čime je upotpunjena struktura za odbranu Severoatlantskog prostora. Kao što je poznato, za komandanta pomorskih snaga u Sredozemlju (izuzev Šeste američke flote), postavljen je britanski admiral Mauntbaten.

Vojni komitet je Savetu podneo strategijske smernice koje sada obuhvataju novu situaciju stvorenu pristupanjem Grčke i Turske NATO-u. Prihvatajući ove smernice, Savet je ponovo naglasio i potvrdio svoju odlučnost da brani sve teritorije i narode Severoatlantskog pakta.

Savet je takođe saslušao izveštaje vrhovnih komandanata savezničkih snaga u Evropi i na Atlantiku. General Ridžvej pohvalio je visoki kvalitet trupa pod njegovom komandom, ali je naglasio da bi mogao da izvrši svoj zadatak samo u slučaju ako jačina tih trupa bude i dalje rasla. Prema tome, ne može biti nikakvog predaha: naprotiv, mora se učiniti maksimalan napor da se oružane snage NATO-a što je moguće pre povećaju. Admiral Mak Kormik govorio je u istom smislu.

Konstatovano je da je povećanje oružanih snaga, prema predviđenom sporazumu koji je postignut u Lisabonu (početkom 1952), bilo uglavnom ostvareno krajem 1952 i da su stvoreni planovi da se takvi naporu produže i u 1953. No, Savet je u isto vreme priznao da jaka odbrana zahteva i zdravu privredu.

Što se tiče budućnosti Savet je dao uputstvo da treba više baciti težište na efikasnost savezničkih snaga i na jedinice koje su potrebne za njihovo potpomaganje, no na njihovu brojnost koja ne bi vodila računa o realnim mogućnostima

¹⁾ Vidi »Vojno delo« br. 1/53, str. 76.

za zadovoljenje oba gornja cilja. Savet je pozdravio pomoć koju je evropska proizvodnja dobila američkim porudžbinama.

Na ovom zasjedanju Savet je obratio naročitu pažnju problemima u vezi sa ratom u Indokini, *Evropskom odbranbenom zajednicom* i situacijom u Istočnoj Nemačkoj. Naročito je naglašeno da uprkos više izjava od strane SSSR u prilog zaključenja ugovora o miru sa Nemačkom, nije dobijen odgovor na predloge triju zapadnih sila koji su učinjeni pre tri meseca.

Po pitanju Indokine i Evropske odbranbene zajednice Savet je usvojio odgovarajuće rezolucije.

Odlučeno je da se budući sastanak *Saveta ministara* održi u proleće ove godine i to što je moguće pre. Prvi njegov zadatak bio bi da razmotri definitivni godišnji izveštaj za 1952.

Na zaključku, kominike o održanom sastanku Saveta naglašava da su vlade zemalja — članica više no ikada ubeđene da put koji su izabrale predstavlja najbolji način za zaštitu njihovih zemalja od agresije. Izvesno poboljšanje koje se pojavilo u opštoj međunarodnoj situaciji može se pripisati naporima vlada zemalja — članica za pojačanje kolektivne snage Saveza, još od njegovog osnivanja.

Ako bi u ovim naporima došlo do predaha, to bi dovelo do povećanja opasnosti od agresije. Saradnja 14 zemalja — članica, koja se stalno razvija i pojačava, jasan je dokaz da naponi SSSR da dovede do razdora slobodnog sveta neće uroditi plodom.

Najzad, Savet je ponovo naglasio da je svrha Atlantskog saveza da služi odbrani, miru i sigurnosti i da je odlučan u proširenju zajedničke akcije za ostvarenje tih ciljeva.

(The Times, 19 decembar 1952)

ORGANIZACIJA KOMANDOVANJA U OKVIRU NATO-a

General Ridžvej objavio je 29 novembra 1952 da su u okviru kopnenih snaga Centralne Evrope poslednjih meseci formirana dva štaba grupa armija, pod opštom komandom Maršala Žuena. Novi štab na severnom sektoru komande Centralne Evrope nazvan je štab *Severne grupe armija* i stoji pod komandom generala ser Ričarda Gejla, koji je istovremeno i vrhovni komandant Britanske armije na Rajni. On se sastoji od ljudstva raznih narodnosti (Britanaca, Belgijanaca i Holandana). U južnom sektoru, novi štab nazvan je štab *Centralne grupe armija* i stoji pod komandom general-lajtnanta Mantona Edija, koji je istovremeno i vrhovni komandant Armije SAD u Evropi. I ovaj štab ima ljudstvo raznih narodnosti: Francuze i Amerikance.

Svaki od ovih štabova ima štab vazduhoplovstva: Severna grupa armija — 2 savezničku taktičku vazduhoplovnu komandu, a Centralna — 4 savezničku taktičku vazduhoplovnu komandu.

(The Times, 29 novembar 1952)

PRENAORUŽAVANJE VAZDUHOPLOVSTVA

Zapadni saveznici se već nekoliko godina upinju da stvore jednu jedinstvenu vazduhoplovnu organizaciju za odbranu Evrope. U mnogim slučajevima morali su biti ustanovljeni potpuno novi lanci sistema za davanje uzbune, telefonske i teleprinterske linije itd. Sve je to nametalo ogroman problem obuke i bilo je potrebno da se jednim međunarodnim ugovorom reši pitanje standardizacije opreme i materijala ne samo na zemlji, već i u vazduhu. Najzad se danas stiglo u fazu kada se upotreba i razmena eskadrila vrši bez obzira na nacionalnost i kada bombarderske jedinice mogu biti upotrebljene po celoj Evropi, bez obzira na čisto nacionalne granice.

No, u svima tim naporima, koji su bili pravilno shvaćeni, postojala je izvesna bojazan da će avione pregaziti vreme i događaji i da će oni pasti ispod nivoa željenog standarda koji nameće savremeni napredak nauke i tehnike.

Belgiske i holandske eskadrile imale su uglavnom avione tipa *Meteor*; francuske — *Vampire*; britanske — *Vampire* i američke — *Thunderjet*. Svi su

ovi avioni kao lovci posle izvesnog vremena zastareli, jer su im nedostajale brzina i udarna snaga aviona kao što su *Sabre* ili *MIG*.

Međutim, slika se umnogome izmenila blagodareći novom programu naoružanja.

Vazduhoplovne snage Centralne Evrope potpadaju pod komandu američkog generala Norstada, čiji je štab u Francuskoj, u Fontenblou. U štabu se takođe nalaze viši oficiri svih zainteresovanih zemalja. Njegov načelnik štaba je jedan francuski general, a zamjenici za operacije i administraciju su Britanac i Amerikanac. Služba snabdevanja je pod upravom jednog kanadskog vice-maršala, koji se takođe stara i o celokupnoj važnijoj standardizaciji opreme.

General Norstad ima 2 operativne taktičke vazduhoplovne komande (4 i 2).

Da bi se postiglo opremanje ovih jedinica najmodernijim naoružanjem, kanadska fabrika u Montrealu se sada nalazi u punom kapacitetu proizvodnje lovačkih aviona tipa *Sabre*, sa američkim motorima. U Montrealu je izrađeno 300—400 *Sabre*-a za Britansko vazduhoplovstvo. No, ono će zadržati i avione *Vampire*, koji će izgubiti svoju »lovačku« uлогу i koncentrisaće se na taktičke lovačko-bombarderske akcije. Britansko vazduhoplovstvo biće ojačano i *Vampire*-ovim naslednikom, *Venom*-om, koji pretstavlja avion visokog kvaliteta i velike spretnosti. Prve eskadrile ovih aviona već su opremljene.

Holandski i belgiski *Meteor*-i i dalje će ostati taktički avioni, sve dok ne budu zamenjeni novim lovcem *Swift*-om čija je proizvodnja već planirana u velikim razmerama. Ovi avioni će se izrađivati u Britaniji, Holandiji i Belgiji i predstavljaju najmodernije avione u Evropi. Oni treba da budu u liniji fronta u toku 1954 godine.

4 saveznička taktička vazduhoplovna komanda ima već 3 eskadrile kanadskih *Sabre*-a; do idućeg proleća imaće ih još 3, a do 1954 imaće ih ukupno 12. Ulogu lovaca — bombardera primili su već na sebe američki avioni *F. 84 — Thunderjet*, a pretstoji obnavljanje opreme francuskih *Vampire*.

Postoji plan da se izvrši zamena sa francuskim avionima *Mystère IV* te da oni preuzmu ulogu ranijih aviona. 250 ovih aviona verovatno će biti isporučeno putem američkih porudžbina u Evropi, a Francuzi će, po svoj prilici, poručiti za sebe izvestan broj ovih aviona.

Mystère je prvoklasna mašina i već pretenduje da je tukla *Sabre*-ov svetski rekord od 1080 km/čas. Masovna proizvodnja ovog aviona daće stimulus francuskoj industriji i pribaviće Evropi izvor produkcije od velike vrednosti.

Postoje još izvesne teškoće i one će i dalje postojati. Međutim, u 1953 svaki mesec će Evropsko vazduhoplovstvo učiniti sve jačim i efikasnijim za odbranu od agresije.

(Overseas Press Services, London, 13 novembar 1952)

S A D I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

KRIZA U LJUDSTVU AMERIČKE ARMije

Američki časopis »Kombat fors» donosi članak generala Lotona Kolinsa, načelnika Generalštaba vojske SAD, o problemima popune u ljudstvu. Ovaj članak donosimo u izvodu:*)

Postoji opasnost da ljudi budu toliko impresionirani neprestanim razvojem mašina i novog oružja, da izgube iz vida činjenicu da je čovek — vojnik, pojedinac — najvažniji element u borbi. Uprkos svesnog naučnog i tehničkog napretka, Amerika mora potpuno da shvati da ratove još uvek dobijaju ljudi koji se bore na kopnu. Korejski rat je ovo ponovo potvrdio.

Ne potcenjujući ogromnu važnost drugih vidova oružane sile, mora se naglasiti da je uloga kopnene armije, kao i u prošlosti, ostala odlučujuća. Kao što je bilo više puta rečeno, vazduhoplovstvo će u budućem ratu imati važniju ulogu no ikada ranije (uključujući i pomorsko). Međutim, i pored toga, završna i odlučujuća uloga ostaće na kopnenim snagama.

*) Članak ustvari donosi izvod iz govora generala Kolinsa održanog pred Udruženjem Karnegijevog instituta u Pittsburgu.

Vojnik na kopnu mora biti prvoklasan? Borbeni podvizi i liste gubitaka pokazuju da uloga kopnene armije predstavlja najopasnije i najteže iskušenje ljudske fizičke, duhovne i moralne snage. Osrednje ljudstvo nikada nije moglo stvoriti prvoklasnu armiju.

Pošto u građanskom životu ne postoji profesija koja je slična vojničkoj, vojska mora svoje rukovodioce borbenih jedinica da odabere među najkvalifikovanim raspoloživim ljudstvom. Iskustvo pokazuje da među američkim neprofesionalnim vojnicima najbolje starenje dolaze iz svih redova građanskog života i uvek su ljudi koji su navikli da donose odluke i da primaju odgovornosti — dva osnovna uslova za komandovanje u vojsci.

*

Armija SAD vodi danas brigu o više od 700.000 ljudi — skoro polovini celokupnog ljudstva — preko okeana. Oni se nalaze na dužnostima koje imaju prvoklasnu važnost za nacionalnu bezbednost i bezbednost celokupnog slobodnog sveta. Uključujući Koreju, SAD imaju 13 divizija preko okeana koje se moraju popunjavati ljudstvom i materijalom, inače ne bi mogle da vrše svoju funkciju. Kod kuće imaju 7 divizija, od kojih zavisi potrebno izvršenje programa o smenivanju jedinica van Amerike. Ukoliko ne bi bilo dovoljno divizija, pukova i bataljona koji bi izvodili obuku i spremili vojnike za njihove zadatke u borbenim jedinicama, ne bi se mogle ostvariti hiljade smena koje se moraju vršiti svakog meseca prema postojećem planu.

Ovaj ionako teški problem još više se komplikovao usled činjenice što je zamena veterana sa novim ljudstvom vršena takvim tempom da je u toku 1952 godine oko polovine ljudstva kopnene armije bilo zamenjeno. Na taj način, broj novog ljudstva popeo se na 750.000. Ova brza smena izaziva izvanredno velike teškoće. Mnogi od onih ljudi koji odlaze bili su visokokvalifikovani specijalisti i rukovodioci borbenih jedinica. Njihove sposobnosti nisu stečene za četiri meseca, već je za njih potrebna čitava godina ili više intenzivne obuke i vežbe.

Zamene na mestima gde je više potrebno kvalifikovano i iskusnije ljudstvo moraju se vršiti iz jednog jedinog raspoloživog izvora: iz drugih jedinica. Teškoća u ovom pogledu leži u tome što 13 divizija koje se nalaze preko okeana treba popuniti kadrovima iz 7 divizija koje su ostale u Americi. Na taj način, ove matične jedinice ne samo što gube svoje sopstveno ljudstvo, već moraju da obučavaju i ljudstvo za zamenu onog izgubljenog, kao i za popunu ljudstva za dve prekomorske jedinice.

Danas, kada je učinjen toliki napredak u mehaničkim oruđima rata, postoji tendencija da se vrednost mašine preceni, a da se čovekova vrednost potceni. Međutim, prava vrednost i važnost ovih oruđa za odbranu slobode u krajnjoj liniji zavisi od umešnosti i sposobnosti, hrabrosti i ubeđenja ljudi koji njima rukuju. Ljudi će biti uvek važniji od mašina. Na bojnopolju uvek su baš ljudi odlučivali o ishodu, pa će tako biti i u budućnosti.

(U. S. Army Combat Forces Journal, decembar 1952)

PSIHOLOŠKO RATOVANJE

Na dan 25 juna 1950 godine, Armija SAD zabeležila je novo poglavlje u borbi sa »mecima od hartije« — psihološkom ratovanju.

Nije bilo prošlo ni 24 časa otkako su severnokorejske trupe gurnule na jug preko 38 paralele, a već su avioni Ujedinjenih nacija rasturali brzo ali pažljivo pripremljene propagandne letke. Samo nekoliko časova posle toga, radio-predajnici, smešteni u Tokiju, otpočeli su da emituju redovno planirane komentare o politici i ciljevima Ujedinjenih nacija u ovom konfliktu.

U početku operacija, u Američkoj armiji bilo je manje od pola tuceta eksperata za psihološko ratovanje. To je bila posledica brze demobilizacije jedinica za psihološko ratovanje, odmah posle završetka Drugog svetskog rata. Međutim, Generalštab armije SAD ubrzo je uvideo ozbiljnost ovog nedostatka. Predviđajući

mogućnost jednog dugog sukoba, Generalštab se dao na ponovno uspostavljanje jake organizacije za psihološko ratovanje, u okviru narodne odbrane.

Danas, prema zvaničnim izveštajima iz Japana i Koreje, svake nedelje se na neprijateljske gradove, varoši, sela i vojne uređaje na frontu baca po 15,000.000 letaka. Pored toga, postoji 12 predajnika kojima upravljaju ekipe za psihološko ratovanje i koji su spojeni sa korejskom radio-mrežom, a uz to i 19 kratkotalasnih i srednjetalasnih uređaja koji dejtstvuju svake noći po 4 časa i pojačavaju propagandu UN.

Opšta vojna škola u Fort Rajliju, u državi Kansas, bila je izabrana za novi centar za obuku u psihološkom ratovanju i tamo je jedna mala grupa oficira počela da stvara planove za školu koja će obučiti novu generaciju oficira za ovu specijalnu službu.

Pošto se pojavila potreba za talentovanim ljudstvom sa specijalnim iskustvom, to je početkom 1951 godine pozvano u aktivnu službu dosta rezervista koji su u građanstvu zauzimali važne položaje u radio-službi, novinarstvu, reklamama, nastavi itd.

Posle prvih priprema u nastavnim planovima i programima, otpočela je obuka redovnih klasa. Odeljenje za psihološko ratovanje Opšte vojne škole u toku prvih jedanaest meseci spremilo je 342 diplomirana slušaoca, iz svih rodova i službi iz četiri zemlje NATO-a. U isto vreme, 2 grupe za radio-emisije i letke i 2 čete sa zvučnicima i lecima bile su poslate preko okeana u Evropu i na Daleki Istok.

Zatim, u aprilu 1952, Ministarstvo vojske SAD formalno je aktiviralo Centar za psihološko ratovanje u Fort Bragu da bi koordiniralo i konsolidovalo program za psihološko ratovanje na jednom centralnom mestu, sa odgovarajućim materijalom i prostorom.

U osnovnom smislu, Centar je podeljen na 4 glavne aktivnosti: štab centra, školu, komitet i operativne jedinice.

Škola ima zadatak da obuči izabrane oficire i ostalo ljudstvo kopnene vojske, Mornarice, Vazduhoplovstva i pomorsko-desantne pešadije i nešto malo kvalifikovanog osoblja drugih američkih državnih ustanova. Slušaoci se obučavaju da postanu specijalisti u propagandi, javnom mišljenju i vršenju raznih aktivnosti unutar i iza neprijateljskih linija. Većina ljudstva ima ratno iskustvo, a takođe i specijalizaciju u građanstvu.

Jedan od glavnih zadataka rada škole je da pripremi razne priručnike, pomoćne udžbenike i poučne filmove koji se odnose na operacije psihološkog rata.

Napred pomenuti Komitet za psihološki rat ima zadatak da rukovodi opitima na terenu i u laboratoriji, u vezi najsavremenijeg materijala i opreme za psihološki rat i da iznalazi najbolje metode za njegovu primenu.

Centar ima još jednu veoma važnu i završnu granu aktivnosti, a to je obuka operativnih jedinica koje će otići na bojno polje. U centru sada postoje: Grupa za radio-emisije i letke i 2 čete sa zvučnicima i lecima. Pored toga, u toku leta Centar je obučio 5 organizovanih rezervnih jedinica.

Od ljudstva operativnih jedinica koje se obučavaju u Centru za psihološko ratovanje traži se pre svega da budu vojnici, a tek posle toga specijalisti. Ovi ljudi govore, čitaju i pišu na više od 30 raznih jezika; videli su mnoge strane armije i među njima ima ih sa mnogim titulama i doktoratima najpoznatijih svetskih univerziteta i koledža. Pored lingvиста, ima psihologa, radio i elektronskih eksperata, štampara, novinara, litografa, fotografa i mnogih drugih predstavnika naučnog i stručnog sveta.

Psihološko ratovanje ima bitan zadatak da koristi propagandu i odgovarajuće mere za postizanje nacionalnih ciljeva. Ali, u svom opštem vojnom smislu, ono obuhvata svaku akciju koja u prvom redu ima za cilj da izazove uzbuđenje neprijatelja, da dejtstvuje na njegov razum i da ispolji uticaj na izvesne neprijateljske akcije — čime bi sposobnost neprijatelja za otpor imala da se smanji. Sredstva psihološkog ratovanja jesu: leci, novine bačene iz aviona, glasnogovornici i zvučnici na tenkovima i avionima, radio, artiljerija, guma za žvakanje, slatkiši itd.

U junu ove godine, Vrhovni komandant trupa Ujedinjenih nacija u Koreji izjavio je da je više od 65% zarobljenika bilo uhvaćeno zahvaljujući direktnom uticaju psihološkog ratovanja.

(Army Navy Air Force Journal, 1 novembar 1952)

OSNOVNA REGRUTSKA OBUKA

Prema obaveštenjima koja su nedavno dobijena od Armije SAD, neki budući regruti ići će na šesnaestonedeljnu obuku u izvesne divizije ratne jačine, u Americi, umesto da idu u centre za obuku.

Veliko preopterećenje koje se očekuje u centrima za obuku u toku sledećih meseci ne bi dozvolilo da se postignu željeni rezultati, ukoliko neke jedinice ne bi dobile i zadatak obučavanja izvesnog broja regruta. Ljudstvo koje je prošlo kroz ovakvu obuku biće upotrebljeno na isti način kao i da dolazi iz pomenuatih centara.

*

Naučni radnici i stručnjaci koji dolaze na otsluženje vojnog roka prolaze kroz period osnovne pešadijske obuke koji je za polovinu kraći od normalnog. Ovo omogućava da se njihove specifične sposobnosti iskoriste do maksimuma.

Prema novim propisima, regruti koji su diplomirali u 25 raznih naučnih disciplina — od astronomije do zoologije — imaće samo 8 nedelja regrutske obuke umesto uobičajenih 16. Ovi propisi takođe ustanovljavaju novu proceduru za identifikaciju i klasifikaciju takvih specijalista da Armija SAD ne bi propustila da iskoristi njihove sposobnosti.

(*Military Review*, decembar 1952)

ORGANIZACISKE PROMENE U ARMIJI S. A D

Armija SAD prebacila je zadatak nabavke, snabdevanja i održavanja svih aviona kopnene vojske sa Oružno-tehničke na Transportnu komandu.

Kopnena armija sada ima oko 1.700 aviona i helikoptera. Nedavno su u okviru Transportne komande obrazovane čete transportnih helikoptera, kao standardne jedinice.

(*Military Review*, decembar 1952)

ZAŠTITNI OKLOP ZA LJUDE

Armija SAD objavila je nedavno da je poručila 25.000 zaštitnih oklopa za ljude po tipu koji sada upotrebljavaju pomorsko-desantne trupe.

I Armija i Komanda pomorsko-desantnih trupa isprobale su svoje razne vrste zaštitnog oklopa u Koreji i ustanovile njegovu efikasnost u zaštiti od ranjavanja parčicama granata iz bacača, ručnim bombama i drugim projektilima sa malom brzinom.

Armija se pored ostalog, odlučila za oklop pomorsko-desantnih trupa i zato što se taj tip, napravljen od ploča čvrstog, fibroznog stakla, zaobljenog da bi se prilagodio telu, nalazi u seriskoj proizvodnji još od oktobra 1951 godine.

(*Military Review*, decembar 1952)

KOMBINACIJA RADARA I TELEVIZIJE

Televizija sada pomaže kontrolu ljudstva na aerodromima koje utvrđuje pozicije svih aviona pomoću radara i upravlja njihovim letovima pomoću radija. Ona daje odličnu pretstavu svega onoga što se nalazi na radarskom platnu i, nasuprot ovome, daje sliku koja se može posmatrati u uslovima udobnosti i dnevne svetlosti. Ovo takođe čini nepotrebnim zamaćivanje radarskih uređaja radi isključenja dnevne svetlosti, tj. njihovo stavljanje pod šator ili zaklon.

Puštanje slika može se izvoditi na tolikom broju televiziskih uređaja koliko se želi. Pored toga, na televiziskom platnu vide se znaci koji se ne mogu videti na radarskom.

(*Military Review*, decembar 1952)

ZADACI RATNE MORNARICE SAD

Ratna mornarica SAD zauzima odlučan stav protiv rivalstva među pojedinim vidovima oružane sile i poziva svoje prijatelje da ne nasledaju takvim podmetanjima od strane pojedinaca.

Pomoćnik ministra Ratne mornarice, Džon Floberg, prilikom jednog svog govora rekao je da je rivalstvo među vidovima oružane sile »roba s kojom se lako trguje, a kada je trgovina isuviše laka, ona je daleko od toga da bude časna«. On je takođe rekao da takvo rivalstvo može samo oslabiti odbranu zemlje i da članovi raznih udruženja rezervnih oficira Mornarice treba da produže upoznavanje američkog naroda sa činjenicom »da će u slučaju eventualnog rata ciljevi Mornarice biti borbeni ciljevi i podrška za njihovo ostvarenje, tj. borba protiv svih onih sredstava i oruđa koja bi neprijatelj upotrebio radi postizanja gospodarenja na moru i sprečavanja SAD da one to more koriste za svoje potrebe«.

Najzad, Floberg je rekao da se naponi Ratne mornarice da savlada izvesna ograničenja ponekad pogrešno tumače kao konkurencija i uzimanje zadataka koji ne spadaju u njen okvir dejstva. Međutim, to je veoma daleko od istine. »Pomorska avijacija nije konkurentska snaga ili duplikat, već je to homogen, bitan i neophodan deo pomorske sile, potpuno amalgamisan sa ostalim pomorskim sredstvima i oruđima koja skupljena zajedno, kao celina, predstavljaju onu pomorsku snagu koja omogućava ostvarenje postavljenih zadataka«.

»Tipični pomorski ciljevi ne obuhvataju velike industrijske komplekse, ključne transportne sisteme, izvore sirovina, vitalne poljoprivredne oblasti ili široke koncentracijske prostorijske na kojima se nalaze neangažovane snage, već sve to spada u strategijske ciljeve. Ratna mornarica nema pretenzije da preuzima funkcije strategiskog bombardovanja i priznaje da ovaj zadatak predstavlja normalan delokrug Vazduhoplovstva«.

(*Army Navy Air Force Journal*, 20 decembar 1952)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

REORGANIZACIJA REGRUTNIH POSLOVA

Kao deo reorganizacije u sistemu regrutovanja za vojsku stvoren je plan koji treba da bude dovršen do 1 avgusta 1953, prema kome će regrutovanje ubuduće izvoditi vojnici u aktivnoj službi. U prošlosti ovaj posao vršili su vojni penzioneri. Izvestan broj ovih sada je ponovo aktiviran u okviru svojih starih pukova i drugih jedinica. Ostatak ljudstva, koje će biti prikupljeno na dobrovoljnoj osnovi, činiće mladi ljudi između 24 i 32 godine, uzeti u odgovarajućoj srazmeri rodova vojske.

Ljudstvo za regrutovanje imaće činove od starijeg vodnika do zastavnika I klase. Stariji ljudi ostaju u ovoj službi do svoje 55 godine. Za mlade podoficire aktivne vojske služba će trajati dve godine, a posle toga će se vraćati u svoje jedinice. Svi će raditi pod komandom regrutnih oficira koji se nalaze u komandama u Metropoli.

(*Journal of the R. U. Service Institution*, novembar 1952)

ŠKOLE CIVILNE ODBRANE

Nova škola taktike u okviru Civilne odbrane koju je obrazovalo britansko Ministarstvo unutrašnjih poslova u blizini Štabnog koledža Civilne odbrane u Saningdeju, u Berkširu, otpočela je 15 septembra 1952 svoj rad sa tronedeljnim tečajem za 17 odabranih slušalaca. Prvi duži tečaj počeo je 20 oktobra 1952, a posle njega će opet biti kratkih tečajeva za više oficire. Škola, koja ima karakter internata, može za sada da primi 30 slušalaca, a kada nove zgrade budu gotove primaće ih 50.

(*Journal of the R. U. Service Institution*, novembar 1952)

SMANJENJE BROJA AVIONSКИH NESREĆA

Otkako je Britansko vazduhoplovstvo otpočelo masovno letenje na avionima sa mlaznim pogonom, 1947, svake godine se broj avionskih nesreća smanjivao. U toku prvih šest meseci 1952, izvršen je dvostruki broj letova — u časovima — u odnosu na isti period u 1951, ali se broj nesreća popeo za svega 15%. Ima manje nesreća sa avionima na mlazni pogon no sa klipnim motorima.

(Journal of the R. U. Service Institution, novembar 1952)

TROŠKOVI OBUKE PILOTA

Državni troškovi obuke i letenja jednog visokokvalifikovanog pilota, komandira eskadrile sa praksom od pet do šest godina, iznose oko 98.000 funti sterlinga. Ovaj proračun obuhvata oko 15.000 funti za obuku pilota za avione na mlazni pogon i 70.000 za troškove daljih potrebnih letova. Ostatak iznosa pokriva plate, nagrade, itd.

(Journal of the R. U. Service Institution, novembar 1952)

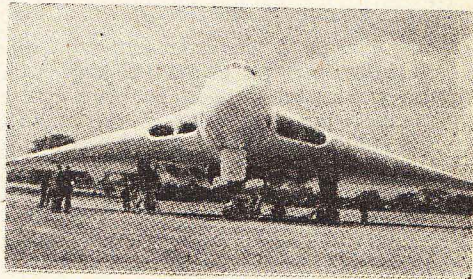
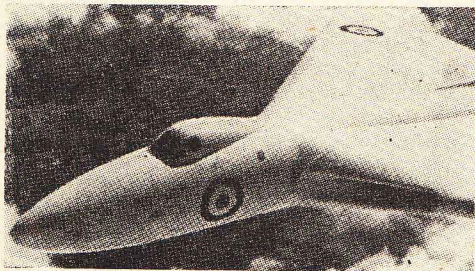
ŽENE — PILOTI

Prvoj ženi-pilotu iz Ženske dobrovoljačke rezerve Britanskog vazduhoplovstva dodeljen je amblem RAF-a. To je Džin Lenoks Berd, stara 40 godina, koja je letela oko 3.000 časova na više od 90 raznih tipova aviona. Ona ima ne samo diplomu višeg trgovačkog pilota, već poseduje i potpunu diplomu instruktora letenja, kao i diplome civilne navigacije, radiotelefoniije i jedriličarstva. Ova žena raspolaže najvišim kvalifikacijama za pilote Britanskog vazduhoplovstva.

(Journal of the R. U. Service Institution, novembar 1952)

PRVI BOMBARDER SA »DELTA« KRILIMA

Velika Britanija skinula je nedavno sa tajnog spiska prvi četvoromotorni operativni bombarder na mlazni pogon sa »delta-krilima«, Avro 698. Uvođenje ovog novog teškog bombardera obeležava vrhunac razvoja naučno-istraživačkog i projektantskog programa koji je počeo prvih meseci 1947.

Svi detalji novog bombardera još se drže u tajnosti, izuzev činjenice da je snabdeven sa četiri turbo-mlazna motora. Kažu da je avion sposoban da leti brzinom koja se približava brzini zvuka i da nosi teške bombe na velika otstojanja i na visinama koje će mu dati znatan imunitet u odnosu na dejstvo neprijateljske vazdušne i kopnene protivavionske odbrane.

(Military Review, januar 1953)

REZERVNA FLOTA

Da bi se postigla ušteda u novcu i ljudskoj snazi i da bi se u isto vreme povećala efikasnost Rezervne flote, odlučeno je da se znatan broj britanskih ratnih brodova usidri u lukama trgovačke mornarice. U ovu svrhu postignuti su naročiti aranžmani. Brodovi na koje se to odnosi bili su ranije usidreni u prilazima ratnih luka, ali za njih nije bilo mesta unutar samih tih luka. Održavanje ovako usidrenih brodova zahtevalo je znatno visoke troškove koje treba izbeći. Brodovi će biti osušeni od vlage, što će im sačuvati strukturu i opremu od kvara. Ovo se postiže hermetičkim zatvaranjem pojedinih prostoriya i smanjivanjem vlažnosti vazduha električnim putem.

Na taj način, ove će brodove u velikoj meri moći da održava civilna radna snaga, što će osloboditi odgovarajući broj pomorskih oficira i ljudstva za druge službe. Prve luke koje će biti upotrebljene u ovu svrhu jesu: Kardif, Penart i Vest Hartlupul.

(Journal of the R. U. Service Institution, novembar 1952)

T R S T

VOJNI PROBLEM TRSTA

Poznati vojni komentator »Njujork Tajmsa«, publicista i pisac Hanson Baldwin, objavio je članak o Trstu kao vojnom problemu. Njegova su gledišta ukratko sledeća:

Trst je veoma važan za odbranbeni sistem Zapada i izrada plana za njegovu odbranu je u toku. Smatra se da u Trstu sada ima oko 10.000 američkih vojnika koji za SSSR predstavljaju opomenu da bi SAD u slučaju napada na Jugoslaviju verovatno i same bile uvučene u rat. Zbog toga prisustvo američkih i britanskih trupa, koje treba tu da ostanu dok se ne reši spor između Jugoslavije i Italije, ima veliki vojni i politički značaj.

Bez obzira na probleme koji postoje u odnosima pomenute dve zemlje po pitanju Trsta, ovaj svakako ostaje vojničko područje koje ima vitalni značaj po odbranu Zapada. Tradicionalni istoriski putevi u Trst i Severnu Italiju vode preko Ljubljanske kotline, čija je odbrana nužna za odbranu Trsta. Međutim, dosada nije postojao odgovarajući plan za odbranu ovog područja, pa su američki planeri veoma zaposleni na izradi takvog plana. No, za njegovo ostvarenje treba preći »dugačak put«.

Baldvin dalje ističe dobru uvežbanost anglo-američkih trupa u Trstu ali kaže da su nedovoljno moderno opremljene, naročito u pogledu teškog oružja, što bi trebalo ispraviti.

Trščanski garnizon snabdeva se sada morem, ali u slučaju rata i snabdevanje bi trebalo da se odvija kopnenim pravcem Verona — Livorno. Trst predstavlja potencijalnu bazu za snabdevanje u slučaju rata i za Jugoslaviju bi bio veoma koristan.

Baldvin predlaže da se nađe rešenje koje bi predstavljalo makar i privremeni i kratkotrajni kompromis o svim političkim, ekonomskim i psihološkim pitanjima koja od Trsta stvaraju faktor koji razjedinjuje snage odbrane u tom delu Evrope.

(The New York Times, 3 decembar 1952)

SSSR I ZEMLJE ISTOČNOG BLOKA

REORGANIZACIJA DRŽAVNE UPRAVE U ISTOČNOJ NEMAČKOJ

Istočna Nemačka nedavno je završila prvu fazu potpune reorganizacije svoje unutrašnje uprave sa ciljem da sve političko-administrativne jedinice, do nivoa sela, potčini tešnjoj centralnoj kontroli. Vlade 5 tradicionalnih provincija Sovjetske zone ukinute su i rasturene na 14 departmana od kojih svaki nosi ime

svoga glavnog grada. Prostorija Berlina ovim nije obuhvaćena pošto se ona nalazi pod kontrolom četiri sile.

Departmani koji su postali iz ranijih provincija sledeći su:

Meklenburg: Rostok, Šverin i Noj-brandenburg;

Brandenburg: Frankfurt, Kotbus i Potsdam;

Tiringija: Erfurt, Gera i Sul;

Saksonska: Lajpcig, Drezden i Šemnic;

Saksonska-Anhalt: Magdeburg i Hale.

(*Military Review*, decembar 1952)

NAORUŽANJE ISTOČNE NEMAČKE

Britansko Ministarstvo inostranih poslova objavilo je saopštenje u Londonu u kome se kaže da su tokom prošlih nekoliko meseci primljene nove pojediniosti o sve većem porastu istočno-nemačkih oružanih snaga. Prema najnovijim podacima preko 100.000 istočnih Nemaca su pod oružjem. Ove snage imaju najmanje 350 sovjetskih tenkova, kao i jurišne topove i protivavionsku artiljeriju.

Takođe su u toku pripreme za formiranje vazduhoplovnih snaga i istočnonemački piloti sada se obučavaju na sovjetskim avionima.

Embrionalna mornarica, koja se organizuje pod vidom pomorske policije, ima 4 flotile čistača mina, dva minopolagača i brodove obalske odbrane.

Suprotno tvrđenju kominformovske propagande u pogledu remilitarizacije u Zapadnoj Nemačkoj, ni jedan jedini nemački vojnik nije pozvan u vojsku u Federalnoj Republici. Međutim, konačnu odluku po pitanju odbranbenog doprinosa Zapadne Nemačke trebalo bi doneti što hitnije.

(BBC, 3 decembar 1952)

*

Prema pisanju dopisnika londonskog »Tajmsa« iz Berlina, Istočna Nemačka pretvara se u potpunog sovjetskog satelita i istovremeno se naoružava. U vojnim službama nalazi se već 130.000 ljudi, a izbeglice tvrde da do juna 1953 taj broj treba da se poveća na 300.000. Sve to izaziva ozbiljne poremećaje, od kojih je najvažniji nedostatak namirnica.

Na osnovu smišljene propagande da Zapadni (kapitalistički) svet želi da napadne Rusiju, Sovjeti pretvaraju istočnonemačku policiju u vojsku. Tvrdi se da već postoji *Pomorska policija*, koja broji 10.000 i *Vazduhoplovna policija* koja broji 5.000 ljudi. Izgleda da u Meklenburgu ima 3 divizije po 15.000 ljudi naoružane sovjetskim naoružanjem.

Rukovodilac *Narodne armije* je general-potpukovnik Hajnc Hofman; komandant vazduhoplovstva je general-potpukovnik Hajnc Kesler, koji je dobio političko obrazovanje u Rusiji. Komandant mornarice je Valdemar Ferner. Svi su oni potčinjeni bivšem Hitlerovom generalu Vincencu Mileru, zameniku ministra unutrašnjih poslova.

Verovatno je da će osnivanje Istočnonemačke vojske biti zvanično proklamovano pošto Zapadna Nemačka ratifikuje ugovor o *Evropskoj odbranbenoj zajednici*.

(*The Times*, 28 novembar 1952)

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

RATNA HIRURGIJA (Izdanje Sanitetske uprave JNA)

Početkom ove godine Sanitetska uprava JNA izdala je jedno značajno delo iz oblasti Vojno-medicinske literature, pod nazivom »Ratna hirurgija — Deo I«.

Ovo delo namenjeno je u prvom redu licima koja pripadaju vojnom sanitetu i kojima će ono poslužiti kao udžbenik kako za izučavanje onoga što ih čeka na praksi u eventualnom budućem ratu, tako i za mirnodopski rad. Međutim, ovo delo nije korisno samo za stručnjake...

Ratna hirurgija je jedna disciplina vojne medicine, a njena primena ima najveći značaj u okviru sanitetske službe u ratu. Ova služba pretstavlja nerazdvojni deo savremene armije i njena pomažuća uloga ima prvoklasni značaj kako u miru tako i u ratu. Na današnjem stepenu razvoja savremenog ratovodstva, ona je postala snaga koja čuva i podiže živu silu naroda. Prema tome, vojno-medicinska služba ima veliki uticaj na stvaranje rezervi ljudskih izvora za operativnu vojsku, čime posredno i neposredno doprinosi ostvarenju ratnih ciljeva, tj. pobeđi.

Iz tako širokog okvira elementarne uloge vojno-sanitetske službe izvodi se osnovni zadatak jedne od njenih najvažnijih komponenata, tj. ratne hirurgije: *vratiti u stroj što veći broj ranjenih*. Ovo se postiže maksimalnim sniženjem smrtnosti i invalidnosti kod ranjenih. Ove težnje čine osnovni sadržaj stručnog rada pripadnika vojnog saniteta, u prvom redu u okviru ratne hirurgije; no, one u velikoj meri zadiru i u delokrug rukovodilaca svih stepena operativne vojske — od najviših do najnižih. U toku vođenja rata pojavljuje se osnovni problem popune istrošenih operativnih jedinica. Prostim mobilizacijom novih kontingenata ovaj problem ne bi se mogao rešiti. Milioni izbačenih iz stroja dovode u pitanje osnovne ljudske rezerve zemlje, tim više što savremeni rat zahteva i ogromnu mobilizaciju radne snage. U ovom pogledu savremeni rat iz temelja je promenio ulogu sanitetske službe uopšte, a ratne hirurgije posebno.

Svojim zadatkom da vrati u stroj oko 75% izlečenih ranjenika, sanitetska služba preuzima na sebe ulogu *glavnog stvaraoca rezervi za operativnu armiju*. Pri tome je očigledno koliko su rezerve, koje sanitetska služba stvara na ovaj način, dragocene za operativnu vojsku, i to ne samo u pogledu broja ljudstva, već i u smislu njegovog borbenog ili tehničkog iskustva.

U svemu napred iznetom pretežni deo pada na ratnu hirurgiju, jer je pod normalnim uslovima savremenog rata procenat ranjenih, tj. onih kojima ratna hirurgija treba da spase život i povrati zdravlje i radnu sposobnost, znatno veći od procenta obolelih.

Posmatrajući ratnu hirurgiju pod uglom napred iznetih činjenica, neminovno se dolazi do zaključka da svaki vojni rukovodilac, od najvišeg pa do najnižeg, mora da bude upoznat sa osnovnim načelima organizacije hirurške pomoći u ratu. Ovo stoga što se ova organizacija ne vrši od strane sanitetskih rukovodilaca ili organa nezavisno, već na njihov predlog i u saglasnosti sa komandom. Drugim rečima, pri rešavanju osnovnih organizacionih problema na polju sanitetskog obezbeđenja boračkih jedinica, opštevojni komandant uzima punog i neposrednog učešća.

Ova organizaciona načela obrađena su u poglavlju II »Ratne hirurgije«. Ona, ustvari, čine jedan od najvažnijih delova samostalne vojne medicine, koja se u našim vojno-medicinskim ustanovama izučava pod nazivom *Sanitetska taktika*. Ona je, s jedne strane, nerazdvojni deo medicinske nauke, odnosno vojne medicine, a, s druge, tesno je povezana sa taktikom, operativnom veštinom i strategijom. Suština njenog dejstvovanja zahteva od strane sanitetskih rukovodilaca izvesno poznavanje ratne veštine, no ono neosporno uslovljava da i opštevojni rukovodioci u dovoljnoj meri poznaju načela organizacije sanitetskog obezbeđenja, tj. sanitetsku taktiku. Jer, opštevojni rukovodioci će u meti pravilno da tretiraju rad sanitetske

službe, a napose ratnu hirurgiju samo ako budu pravilno shvatili sanitetsku situaciju, ako budu upoznati sa ciljevima, potrebama, mogućnostima i teškoćama rada sanitetskih organa. Donoseći pravilne odluke, oni će potpomagati sanitetsku službu u meri u kojoj ona to zaslužuje i time će otklanjati i pravilno rešavati sve suprotnosti koje u radu sanitetske službe postoje između operativno-taktičkih i medicinskih zahteva. Prema tome, ne samo da je upoznavanje opštevojnih rukovodilaca sa principima organizacije hirurške pomoći u ratu preporučljivo, već im je to i dužnost; jer, ono čini osnovu kako pravilnog planiranja tako i besprekornog funkcionisanja sanitetske službe.

Deo «Ratne hirurgije» (poglavlje II), koji prvenstveno interesuje opštevojne rukovodioce, obuhvata odeljak o etapnom lečenju, sa dosadašnjom evolucijom i njegovim savremenim oblikom, iznoseći principe o hitnosti ukazivanja opšte-hirurške pomoći, potrebi što ranijeg pružanja hirurške pomoći specijalista, o lečenju lakih ranjenika i o načelu evakuacije po naznačenju.

Odeljak o sanitetskim etapama pruža opštevojnom rukovodiocu potrebna znanja o unutrašnjoj organizaciji (podela na elemente), o smeštaju, uređenju i premeštanju sanitetskih etapa.

Upoznavanje sa odeljkom o transportu ranjenika, koji obuhvata opšte principe transportovanja, brzine evakuacije, štetne uticaje transporta, transportna sredstva i pripreme ranjenika za transport, potrebno je svakom komandantu jedinice, jer će mu omogućiti da pravilno shvati značaj evakuacije ranjenika. U tom duhu, komandant će svojim autoritetom i maksimalnim ličnim naporima, kao i naporima svoga štaba, omogućiti blagovremenu evakuaciju onih kojima sanitetska služba, pretežno primenom ratne hirurgije, treba da pruži pomoć.

Odeljak o organizaciji zbrinjavanja ranjenika pre ukazivanja hirurške pomoći obuhvata, pored ostalog, i organizaciju prve pomoći, tj. rada bolničara na mestu gde je ranjenik pao ili u najbližem zaklonu. Iznet je presudan značaj ovog rada, od čije blagovremenosti, pre svega, zavise životi ranjenika i od čijeg kvaliteta zavisi uspeh docije hirurške pomoći.

U istom odeljku iznet je organizacija predlekarke pomoći (na bataljonskom previjalištu) i lekarske pomoći (na pukovskom previjalištu). Jasno je da svi ruko-

vodioci, a naročito onaj komandir voda i čete, kao i komandant bataljona i puka, moraju biti upoznati sa suštinom takve sanitetske pomoći. Jer, u krajnjoj liniji, od njihovog shvatanja i zalaganja zavisiće da li će sanitetski organi biti u mogućnosti da ostvare besprekornu organizaciju sanitetske službe.

Odeljak o organizaciji hirurške pomoći obuhvata stručan rad u Divizijskom medicinskom centru i odgovarajućim bolnicama, a u zasebnom odeljku o organizaciji lečenja lakih ranjenika izneto je potrebno o mestu, značaju i načinu lečenja lakih ranjenika, kao osnovnog kontingenta onih ranjenika koji se posle izlečenja vraćaju u stroj.

Najzad, u odeljku o zbrinjavanju povređenih u bombardovanim gradovima, o povredama atomskim oružjem (poglavlje VIII) i o opekotinama i smrztotinama (poglavlje VII) nalazi se mnogo čega što vojni rukovodioci i rukovodioci iz građanstva, pa čak i nestručna lica, treba da znaju.

*

Knjiga ima ukupno 16 poglavlja od kojih smo već pomenuli ona koja imaju više opšti značaj, dok ostala, ne manje važna, spadaju pretežno u oblast veće stručnosti. Delo je ilustrovano sa 276 dobro izabranih i umetnički izrađenih slika, fotografija i šema.

«Ratnom hirurgijom» naša Armija zaista je dobila — kao što je to generalpotpukovnik Dr Gojko Nikoliš, inicijator ovog dela, rukovodilac pri njegovom stvaranju i saradnik istog naglasio u predgovoru — *jedno delo, prvo ove vrste, napisano od naših ljudi i u našoj zemlji. Napisano na temelju onih principa ratne hirurgije do kojih se došlo na kraju Drugog svetskog rata. Ali ti principi, nisu ni prosto, ni mehanički preuzeti od drugih armija. Većim delom oni su proživljeni i provereni od naših hirurga u poslednjoj fazi Narodnooslobodilačkog rata, a zatim dopunjavani sopstvenim i novim iskustvima u posleratnoj traumatologiji.*

«Ratnom hirurgijom» naša medicinska literatura dobila je ne samo još jednu potrebnu, nego po ukusnoj opremi i tehničkoj savršenosti retko lepu knjigu, na kojoj saradnicima treba izraziti puno priznanje.

M. N.

Redžinald T. Pedžet: MANŠTAJN

Po svom stilu i zaključcima, delo pod gornjim naslovom¹⁾ predstavljalo bi uzor one posleratne izdavačke delatnosti na Zapadu, koja je sebi postavila za cilj da umanji odgovornost i krivicu Nemaca za rat i njegove posledice, da pred licem celoga sveta opravda nemačkog vojnika i istakne njegove kvalitete — baš danas kada se vode pregovori o stvaranju Evropske odbranbene zajednice i Evropske armije.

Redžinald Tomas Pedžet, kraljevski savetnik, poslanik Laburističke partije u Donjem domu i rezervni oficir Britanske ratne mornarice, dobrovoljno se primio uloge besplatnog branioca Manštajna na procesu u leto 1949 godine.

Da bi Manštajnov slučaj što jasnije prikazao javnosti, Pedžet u prvom delu svoje knjige prikazuje samoga Manštajna, sa svim njegovim moralnim, političkim i verskim shvatanjima. Kroz više epizoda pisac se trudi da što uverljivije dokaže netrpeljivost Manštajna i većine generala prema nacističkoj partiji, njenim vođama i metodama, kao i prema Hitleru lično. Takav stav se, naravno, svetio Manštajnu: sa položaja načelnika Operativnog odeljenja Generalštaba u doba Alzaško-lorenske krize on ide za načelnika štaba Južne grupe armija u Poljskoj, da bi u ratu protiv Francuske bio samo komandant pešadiskog korpusa. Samo zahvaljujući svojoj visokoj vojničkoj spremi on nije otišao još i niže — u Rusiji komanduje najpre korpusom, zatim armijom i najzad grupom armija, da na kraju ipak, opet zbog protivljenja Hitleru, ode sa ratne pozornice pre okončanja rata.

Plan nemačke Vrhovne komande za napad na Francusku bio je u glavnim crtama sličan starom Šlifenovom planu — izvršiti strategijski obuhvat sa severa s tim da se zahvati i Holandija, a ne samo Belgija. Manštajn je bio protiv ovakvog plana, jer Holandija nije pogodna za masovnu upotrebu tenkova a Saveznici bi, s druge strane, imali vremena da prebace u Belgiju potreban broj snaga, što bi dovelo do frontalne borbe i operacija bi se, verovatno, završila neodlučno. Umesto toga on predlaže da se neprijatelj demonstrativnim napadom privuče na sever, a da se glavni udar izvrši preko Ardena,

u bok i pozadinu Saveznika. Vrhovna komanda odbacuje ovaj plan, ali ga uskoro pukim slučajem usvaja (jedan nemački oficir za vezu pao je sa prvobitnim planom u ruke Saveznika). Hitleru se ovaj plan naročito dopao zbog svoje »nastranosti«.

Izvršeno je ogromno pregrupisanje tenkovskih sastava sa desnog krila prema centru. Tri tenkovska korpusa bila su postrojena u tri ešelona u najgušće mogućem poretku. Dubina je ipak iznosila oko 150 km. Zanimljivo je da su sve ove pripreme ostale potpuno nezapažene od strane savezničke obavestajne službe. Operacije su se razvijale tačno po predviđanju Manštajna: Saveznici su — zavedeni napadom na Holandiju i Belgiju — pohrlili u klopku koju su onda zatvorila tri nemačka tenkovska korpusa. Britanske snage uspele su da se povuku preko Denkerka samo zahvaljujući izrazitom i nerazjašnjenom naređenju Hitlera da se nemački tenkovi zaustave.

Francuska je izgubila 30 svojih najboljih divizija. Nemačko pregrupisanje za konačni udar protiv ostataka Francuske armije izvršeno je nezapaženom brzinom. Ovde se iznosi još jedan podatak o Manštajnu: njegov pešadiski korpus izvršio je prodor zapadno od Amijena i otvorio put Romelovoj 7 tenkovskoj diviziji. U trci sa Romelovim tenkovima Manštajn stiže prvi do Sene, forsira je kod Lezandeja i nastavlja nastupanje ka Loari.

U ratu sa SSSR Manštajn u početku komanduje 56 tenkovskim korpusom u Tilzitu, u sastavu tenkovske grupe Heppnera u grupi armija fon Leba. Korpus se sastojao od po jedne tenkovske, motorizovane i pešadijske divizije. Desno se nalazila 16 armija, a levo 41 tenkovski korpus. 22 juna na putu za Kovno Manštajn je posle žestoke borbe probio ruske položaje i do noći zauzeo mostobran na reci Dubice, 90 km od polaznog položaja. 16 armija i 41 tenkovski korpus bili su zaustavljeni i Manštajn sam nastavlja nastupanje te 26 juna izjutra zauzima dva neoštećena mosta preko Dvine. Za četiri dana borbe on je napredovao 300 km i sada se nalazio 120 km udaljen od najbliže nemačke jedinice. Uvek je rizikovao da bude oštećen, ali je uvideo da nastupanje njegovog korpusa izaziva kod Rusa paniku koja omogućava njegovim susedima dalje nastupanje i uspostavljanje za-

¹⁾ Manstein — His Campaigns and his Trial, by Reginald T. Paget, Collins, London 1951.

jedničkog fronta. Oni to ipak ne uspeavaju i Manštajn mora da se zaustavi u Dvinsku. Rusi dovlače nove snage, te tako dolazi do sedmodnevnih očajnih borbi za očuvanje mostobrana od napada brojno nadmoćnih Rusa. Pisac veruje da Rusi imaju da zahvale nemačkoj Vrhovnoj komandi, koja je zaustavila napredovanje, što Manštajn nije za to vreme već zauzeo Lenjingrad. Tek 2 jula 16 armija i 41 korpus pristižu na Dvinu, što omogućava Manštajnu da nastavi napredovanje, potukavši prethodno dva sovjetska korpusa. On se probija preko močvarnog terena 150 km ka istoku, 8 jula probija »Staljinovu liniju« i 14, posle stalnih borbi, izbiju na Iljmensko Jezero. Opet je 41 korpus oko 100 km severnije, a 16 armija isto toliko jugozapadnije od njega. Posle dvodnevni borbi kod Iljenskog Jezera nastupa ka Lugi, gde vodi teške borbe. Umesto ka Lenjingradu, upućuju ga za Narvu, a odmah zatim na jug, u pomoć 16 armiji kod Iljenskog Jezera. Posle marša od 240 km, udara u bok ruskih snaga, razbija ih i zauzima Demjansk. Tu je primio naređenje da preuzme komandu nad 11 armijom pred Krimom.

11 armija se sastojala od tri korpusa: 54, 30 i jednog planinskog, a u taktičkom pogledu bila joj je potčinjena i 3 rumunska armija. Dok su 30 i planinski korpus gonili Ruse koji su se povlačili sa Dnjepra prema istoku, i dok 3 rumunska armija još nije bila prešla reku, 54 korpus se pripremao za napad na Perekopski Zemljou, a kasnije mu se pridružio i 55 (planinski) korpus. Rusi su se sa četrnaest divizija branili na pripremljenom položaju od napada pet Manštajnovih divizija, a imali su i punu nadmoć u vazduhu. Posle devet dana najtežih pešadijskih borbi Manštajn ipak uspeva da slomi ruski otpor, a tada ih goni ka Simferopolju i Feodosiji. U ovim operacijama Nemci zarobljavaju 149.000 Rusa. Pod uslovima teške zime Manštajn priprema napad na Sevastopolj privlačeći tu šest divizija, dok je sedma (to su sve njegove snage na Krimu) bila na Parpaču, očekujući napad Rusa. Rusi se, međutim, iskrcavaju kod Feodosije, što odlaže Manštajnov plan napada na Sevastopolj. Posle petodnevnih borbi on sa svoje tri, nasuprot osam ruskih divizija, uspeva da iste baci u more, zarobivši oko 10.000 Rusa. U isto vreme Rusi su na Kerču imali četrnaest divizija, četiri samostalne brigade i pet tenkovskih bataljona, dok su

u Sevastopolju imali deset divizija. Nemci su imali nepunih deset divizija, bez ijednog tenka. Pred Sevastopoljem i na Parpaču razvijaju se teške borbe koje traju tri nedelje. Tada je Manštajn dobio po jednu tenkovsku i pešadijsku diviziju kao pojačanje, dok su Rusi sada imali tri armije sa 19 divizija i 4 tenkovske brigade (Nemci: 5 pešadijskih divizija i 1 tenkovsku). U ovakvoj situaciji Manštajn napada, probija front na Parpaču i zauzima Kerč, zarobivši 170.000 Rusa, 1.133 topa i 258 tenkova. Manštajn odmah prebacuje sve snage pred Sevastopolj, koji zauzima posle mesec dana upornih borbi i zarobljava 90.000 Rusa.

Posle okruženja nemačke 6 armije u Staljingradu Manštajn komanduje Donskom grupom armija. Dosada smo ga videli u napadima, sada ga gledamo u odbrani, koja je ispunjena ništa manjim uspesima, vanrednim procenama situacije i briljantnim odlukama. Posle neuspešnog pokušaja spajanja sa 6 armijom, čemu je po mišljenju pisca jedini uzrok Hitlerova ludačka tvrdoglavost, Manštajn sređuje front koji je već bio u rasulu i vodi borbu za dobitak u vremenu — potrebno je da se grupa armija A povuče sa Kavkaza — u čemu i uspeva. Dolazi do poznatih borbi oko Harkova. Rusi su osam puta brojniji od Manštajnovih snaga, zauzimaju Harkov, prodiru još preko 200 km ka zapadu, sve do Manštajnovog štaba u Zaporožju i tek tada ih on napada svojim tenkovskim grupacijama u bok. Uskoro se Rusi bezglavo povlače, ostavljajući 615 tenkova i oko 1.000 topova i napuštajući Harkov. Jedan ruski tenkovski korpus bio je potpuno uništen, a pet se povlačilo u rasulu.

Posle ovog podviga Manštajn nije uspeo da izdejstvuje saglasnost Hitlera u pogledu skraćivanja fronta povlačenjem na Dnjepar, te zato predlaže da se preduhitri ruski napad iz Kurske izbočine napadom sa severa i juga u pravcu Kurska. Njegov plan je usvojen, ali je njegovo izvođenje Hitler dozvolio tek posle dva meseca — početkom jula. Međutim, Rusi su uspeli dotle da ojačaju svoje položaje i popune svoje jedinice, pre svega tenkovske, te je napad izgubio u efikasnosti. Ipak, od 11 ruskih tenkovskih i motorizovanih korpusa bilo je desetkovano devet, te pisac smatra da je Manštajn bio u pravu kada je predlagao produženje Kurske bitke, što je Hitler onemogućio.

Povlačenje, do koga je sada došlo, vršilo se osam meseci pod neprekidnim bor-

bama sa znatno nadmoćnijim neprijateljem. Manštajn je vrlo slabim snagama zadržavao Ruse, povlačio se u poslednjem momentu, izvršavao povremeno manje ili veće protivnapade zadajući Rusima ogromne gubitke — sve to uz vođenje isto tako velike borbe sa Hitlerom, koji je stalno otežavao ili sprečavao blagovremeno preduzimanje potrebnih mera. Evo nekoliko primera protivnapada: Na mostobranu na Miusu Rusi su na frontu od 30 km koncentrisali 20 divizija. Sa jednim tenkovskim korpusom i četiri divizije Manštajn je protivnapadom likvidirao mostobran, zaplenivši 700 tenkova, 600 topova i zarobivši 20.000 vojnika. U daljem povlačenju Manštajnu kod Krivog Roga pada kao plen 250 tenkova i oko 300 topova, a mesec dana docnije, na istome mestu, još 600 tenkova i 1.500 topova. To su rezultati samo onih borbi u kojima je na sovjetskoj strani učestvovalo po nekoliko korpusa pa i armija. Svi ti uspesi, međutim, nisu mogli sprečiti opšti slom Hitlerove ratne mašine, jer su i Saveznici već bili otpočeli uveliko sa invazijom Italije, što je odvuklo znatan deo nemačkih snaga sa Istočnog fronta.

Krajem marta 1944 godine Manštajn je razrešen dužnosti i premešten u Nemačku, jer više nije bio pogodan za bezuslovno izvršavanje sve luđih naređenja Hitlera.

General P. Žerardo: STRATEGISKA AVIJACIJA JUČE, DANAS I SUTRA

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac razmatra mogućnosti strategiske avijacije u budućem ratu, posebno američke, ako bi upotrebila atomsku bombu. Da li bi takva avijacija mogla brzo rešiti rat?

U početku svoje studije pisac navodi da su mišljenja po gornjem pitanju podeljena, ali da je to pitanje od veoma velikog značaja i da ono delimično uslovljava opštu svetsku politiku, a velikim delom i pripreme za eventualni svetski rat. S obzirom da su od rata naovamo učinjena senzacionalna otkrića i postignuti ogromni tehnički napreci koji su stavljeni u službu vazdušnog rata, budući rat će se odvijati na potpuno drukčiji način nego prošli; zbog toga pisac

U toku 15-mesečnih borbi — koliko je komandovao Donskom grupom armija — Manštajn je branio front od 800 do 1.000 km snagama od 35—40 divizija, nasuprot 200 pa i 300 ruskih. Njegove četiri armije povlačile su se preko 1.200 km, ne izgubivši ni jednu jedinicu, a nanevši jednovremeno neprijatelju strahovite gubitke.

Pisac se, dalje, pita da li Zapad danas treba toliko često da naglašava sovjetsku brojnu premoć u kopnenim snagama? Nije li baš Manštajn dokazao da kvantitativna nadmoć nije odlučujuća, već da i kvalitet trupa treba da bude element koji treba imati u vidu pri sadašnjem planiranju odbrane Zapada?

*

Principe na kojima je bio zasnovan i vođen Manštajnov proces pisac podvrgava oštroj kritici i tvrdi da nisu bili čisti ni u pravnom ni u moralnom pogledu; on smatra da se politički cilj procesa sastojao u kompromitovanju Nemačke armije kao celine, te je Manštajn osuđen na 18 godina zatvora. Uskoro posle toga kazna je smanjena na 12 godina, a početkom novembra 1952 Manštajn je pušten na slobodu.

N. D.

smatra da je pre nego što se pristupi razmatranju kakav bi mogao biti vazdušni rat današnjice i sutrašnjice, potrebno učiniti jedan kratak osvrt unazad.

Strategisko vazduhoplovstvo u ratu 1940—1945. — Po mišljenju pisca, danas se može dokazati da je strategiska avijacija u poslednjem ratu imala odlučujuću ulogu, mada joj je trebalo dugo vremena za postizanje odlučujućih rezultata pošto je u rat ušla sa nedovoljnim sredstava. Nemci, naprimer, pored dovoljnog broja aviona nisu imali industriske mogućnosti da nadoknade gubitke koje su pretrpeli u prvim napadima na Englesku, te je njihov pokušaj da ovu pobeđu vazdušnim ratom propao. Britanci su prihvatili vazdušni rat sa nedovoljnom strategiskom avijacijom i da bi smanjili svoje gubitke prešli su na noćna dejstva i napade po rđavom vremenu, zbog čega su postigli manju preciznost.

¹⁾ General P. Gerardot: «L'aviation strategique Hier, Aujourd'hui et Demain» — *Revue de Défense Nationale*, novembar 1952.

Oslanjajući se na svoju moćnu industriju, Amerikanci su 1943 počeli sa totalnim vazдушnim ratom preduzimajući dnevna dejstva da bi dopunili britansku strategisku avijaciju. Ova dejstva su skupo plaćali čim bi zašli dublje u neprijateljsku teritoriju gde su im se efikasno suprotstavljali nemački lovci. Da bi zaštitili svoje bombardere, Amerikanci su uveli lovačku zaštitu, što je pretstavljalo pravu revolucionarnu novinu. Iznenadujući Nemce i smanjujući svoje gubitke, američka dnevna i britanska noćna dejstva postala su fatalna za neprijatelja.

Rezultati bombardovanja. — Pisac ističe da su rezultati bombardovanja, iako u početku ograničeni, ipak bili veoma značajni i naročito efikasni kod velikih industrijskih centara. Međutim, na primedbu protivnika strategiskog bombardovanja da je i pored bombardovanja nemačka industrija bila u porastu, pisac odgovara da je nemačka ekonomska mobilizacija u početku rata bila samo delimična, tako da čak ni 1942 nije bila potpuno iskorišćena u vojne svrhe. Strategiska bombardovanja smanjila su proizvodnju za 30%, primorala Nemce na vrlo skupu organizaciju vazdušne odbrane, a rezultati bombardovanja bili bi čak mnogo veći da su ciljevi celishodnije birani i jače i trajnije napadani. Najzad, pisac smatra da su strategiska bombardovanja imala presudnu i odlučujuću ulogu u savezničkim poredama.

Posledice tehničkog razvoja posle 1945. — Uvođenje mlaznog motora i pronalazak atomske bombe, po mišljenju pisca, uslovi su počev od 1945 opštu politiku Amerike i celog sveta. Za prenos atomske bombe, avion je zasada jedino sredstvo, te ova bomba ima presudnu ulogu u razvoju vazduhoplovstva. Opšte je mišljenje da će avion još dugo biti glavni nosilac atomske bombe, zbog čega Amerikanci pokazuju jasnu tendenciju da razviju snažnu strategisku bombardersku avijaciju. Postavlja se problem izbora aviona sposobnog za prenošenje atomske bombe. Mlazni motor je relativno lako i brzo primenjen na lovačkim avionima, dok je njegova primena na bombarderima mnogo složenija i sporija. Adaptacija bombardera B-36, čija je konstrukcija počela 1940, nije rešila postavljeni problem, jer i pored ugrađivanja mlaznih motora, ovaj avion ipak znatno zaostaje u brzini iza lovca na mlazni pogon, te mu

ni njegova sposobnost da leti na 15.000 m visine ne pretstavlja dovoljnu zaštitu.

Pouke iz Korejskog rata. — Prema mišljenju pisca, Korejski rat je potvrdio sumnje da B-36 ne odgovara savremenim uslovima; mlazni avioni potiskuju klipne, zbog čega avion B-29 nalazi primenu još samo noću. Ovaj rat je potpuno razbio zabluđu da se B-36 može upotrebiti za prenos atomskih bombi, jer bi malo koji od ovih aviona stigao do cilja, a retko koji bi se vratio sa onih ciljeva koji se nalaze u dubljoj pozadini neprijatelja. On bi se mogao upotrebiti samo noću, uz manju preciznost, usled čega bi se postizali ograničeni rezultati.

Sadašnji uslovi borbe lovca protiv bombardera. — U pogledu savremenih uslova borbe lovca protiv bombardera, po mišljenju pisca, postavlja se pitanje neće li bombarderska avijacija, čiji su uslovi ograničeni upotrebom zastarelog materijala, postati superiornija uvođenjem mlaznih motora i time dobiti odlučujuću ulogu. Kao i pre Drugog svet-skog rata, i danas se između pristalica lovaca i pristalica bombardera oštro raspravlja pitanje napada i odbrane. Iskustvo pokazuje da je, kad su obe protivničke strane jednake, lovac (tj. odbrana) jači i da napad bombardera može da uspe samo pod izvesnim uslovima. Verovatno je da će danas i u bliskoj budućnosti ovaj odnos ostati isti.

Pisac podvlači da je za dalje usavršavanje lovca verovatno potrebno mnogo kraće vreme nego za bombarder. Lovac će zadržati i usavršiti sve svoje osobine, a brzina i letovi na 15—20.000 m visine kroz 5 godina neće predstavljati nikakav problem. Međutim, razvoj bombardera zahteva dugo vreme i velike troškove. Prema tome, danas, kao i sutra, uslovi i odnos borbe lovca protiv bombardera ostaju u korist lovca.

Rat talasa. — Pisac se ne upušta u detaljna razmatranja ovog pitanja, ali napominje da će uspeh napada danju ili noću, a posebno uspeh odbrane, zavisiti od mogućnosti efikasne upotrebe radija i drugih elektronskih uređaja, čija se sredstva i način iskorišćenja moraju stalno usavršavati.

Granice i uslovi uspeha strategiske avijacije. — Granice i uslovi uspeha strategiske avijacije zavisi su od sigurnosti leta, kako u pogledu odbrane od napada neprijateljskih lovaca-presretača, tako i od neprijateljske vaz-

dušne odbrane. Pisac razmatra osnovne principe vazdušnog rata i navodi da je za postizanje uspeha bitno uništenje neprijateljske avijacije, ma gde se ona nalazila. U tom smislu, objekti napada strategiske avijacije treba da budu neprijateljski aerodromi, postrojenja vazduhoplovne industrije i ekonomsko-politički centri.

Ako bi se hteli sagledati uslovi vazdušne borbe koja će se odvijati sutra, može se pretpostaviti da će strategiska bombardovanja biti poverena ili brzim mlaznim bombarderima malog radiusa dejstva (*B-47* ili *Canberra*), koji će dejstvovati danju sa ili bez lovačke pratnje, ili klipnim bombarderima manje brzine ali velikog radiusa (*B-50* ili *B-36*) za dejstva noću i po rđavom vremenu. Pisac smatra da upotreba ovakve avijacije daje slabe izgled u borbi protiv Rusa, jer se ne može prodirati duboko u njihovu teritoriju, sem u slučaju *zadatka bez povratka*. Ovi zadaci vrlo su skupi i zbog njih bi napadač imao, bar u početku, veće gubitke nego branilac.

Prema tome, napadu može pristupiti samo onaj koji bude imao toliki kapacitet industrijske proizvodnje aviona da može nadoknađivati gubitke — bez potrebe da smanjuje intenzitet bombardovanja kao što su to radili Nemci u prošlom ratu.

Naročito osetljivu i slabu tačku Atlantskog pakta pretstavlja Evropa koja nema dovoljnu dubinu za vazdušnu odbranu, a njena geografska, industrijska, demografska i moralna struktura nije dovoljno snažna. Gornje činjenice nameću stalnu budnost, odbacivanje svakog zavaravanja, stalno usavršavanje i proučavanje, načina i metoda vazdušne odbrane.

Izgledi mogućeg vazdušnog rata između dva bloka. — U pogledu rata između Istoka i Zapada, pisac podvlači da bi, s jedne strane, zemlje Atlantskog pakta mogle voditi dugotrajniji rat protiv Rusa blagodareći svojoj industriji, dok bi, s druge strane, SSSR bio u mogućnosti da daje dug i žilav otpor, ali ipak ne bi izdržao dugotrajniju i snažniju atomsku bombardovanja strategiskom avijacijom.

Pošto se pobjeda može ostvariti jedino stalnim pothranjivanjem vazdušnih napada, to zemlje Atlantske zajednice moraju osigurati svoju industriju i uspostaviti vazduhoplovne baze sa kojih će moći atomskim bombardovanjem da tuku jezgro neprijateljske industrije i ekonomsko-političkih centara. Da bi Evropa u takvom su-

kobu izdržala i sačuvala svoju slobodu i nezavisnost mora imati veoma jaku i modernu sopstvenu vazdušnu odbranu, jer treba imati u vidu da će Amerika najpre morati da štiti samu sebe.

Atomski rat prvih osam dana. — Prema mišljenju pisca, najverovatnije je da bi budući rat počeo iznenadno, bez objave od strane Rusa, naletom strategiske avijacije sa atomskim bombama. Međutim, postoje dve bitne stvari od kojih će zavisiti uspeh tog prvog napada i postizanje odlučujućih rezultata. Pre svega, ukoliko rat počne dočnije, mora se računati da će obe strane raspolagati stotinama i hiljadama atomskih bombi i dok danas još nema pogodnog aviona za prenos atomske bombe, verovatno je da će se sutra ona učiniti lakšom i da će se moći prenositi srednjim bombarderima u masama. U tom slučaju, ako bi vazdušna odbrana bila slaba ili iznenađena, munjeviti rat mogao bi postati stvarnost. Tada bi se mogle ostvariti Ajnštajnovre reči: »Atomskog rata neće biti, biće samo jedan atomski napad«. Međutim, baš zato treba imati u vidu mogućnost samostalne evropske odbrane i ne dozvoliti da bombarderi trijumfuju.

Elementi budućeg razvoja. — Današnje mogućnosti i dejstva koje ima strategiska avijacija ne mogu se dugo držati, jer se mora ići u korak sa razvojem tehnike. Buduća evolucija vazdušnog rata vodi potpunoj mehanizaciji, tj. ratu na *pritisak dugmeta*. Međutim, čovek ostaje i dalje najvažniji element koji pritiskom na dugme aktivizira i kontroliše avion i dovodi ga automatski u najpovoljniji položaj za borbu. U okviru takvog rata, naročito važno mesto zauzimaju dirigovani projektili, kojih već i danas ima više vrsta.

Pisac smatra da rat na *pritisak dugmeta* još nije tako blizak ali se približava i neminovno je.

Zaključak. — Pisac na kraju ističe da od strategiske avijacije sa upotrebom atomske bombe zavisi ishod rata. Efikasnost strategiskog bombardovanja zavisi od vazdušne odbrane, geografskog položaja zemlje, industrijske moći i moralno-političkog stanja napadnutih.

Odbrana, pod uslovom da je potpuno savremena, nije obesažena napadom.

SAD još nemaju odgovarajuću strategisku avijaciju za okončanje munjevitog rata, pa čak ni rata od dva-tri meseca i zato ne smeju ispustiti Evropu jer bi

zauzimanje Evrope omogućilo SSSR da vodi dugi rat. Iznenadnim napadom na Ameriku Rusi bi mogli postići odlučujuće rezultate samo ako Amerika ne bude spremna i ako ne bude u stanju stalne opreze i pripravnosti za uzbunu.

Napad na Evropu, ako bi bila rđavo branjena ili potpuno nebranjena, očigledno bi doveo do poraza i u tom slučaju bi atomska bomba više koristila Rusima nego Amerikancima. Ako žele pobjedu, Amerikanci moraju pored Evrope držati Afriku i bar deo Srednjeg Istoka.

Pisac naglašava da će se rat u vazduhu odigravati već prvog dana, odnosno već prvih časova neprijateljstva i zato je vazдушna odbrana članica Atlantskog pakta prvi uslov pobjede.

*

Sa svoje strane dodajemo sledeće: pisac u svojoj studiji ističe značaj i odlučujuće rezultate strategijske avijacije u sutrašnjem vazдушnom ratu u kome će

strategiska avijacija biti glavni nosilac atomske bombe. Značaj i uloga strategijske avijacije, u smislu doprinosa pobjedi, biće neosporno odlučujući, kao što su to bili i juče. Međutim, pod pojmom »odlučujući« ne smatramo da će strategisko bombardovanje odnosno strategiska avijacija, samostalno rešiti rat bez saradnje kopnene vojske i ratne mornarice. Strategiska avijacija će snažnim bombardovanjem i upotrebom atomske bombe ubrzati rešenje i primorati neprijatelja da napusti rat, samo ako bude pritom potpomognuta kopnenim i pomorskim snagama. Dakle, po našem mišljenju, budući rat neće biti ni kopneni, ni pomorski niti samo vazdušni; on će biti *totalni rat* u potpunom smislu te reči, u kome samo puno zalaganje i sadejstvo svih vidova oružanih snaga, rodova vojske, duhovnih i materijalnih sredstava, može dovesti do pobjede nad neprijateljem.

S. B.

Albert Šnec: SAVREMENA ODBRANA

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac na vrlo jednostavan ali ubedljiv način iznosi svoje ratno iskustvo potkrepljeno mišljenjem o načinu izvođenja odbrane u budućem ratu, a u vezi s tim i o izboru glavnog položaja i glavne borbene linije. Prema mišljenju pisca, borba u linijama kakva je bila u Prvom, a delom i u Drugom svetskom ratu, u budućnosti neće igrati nikakvu ulogu. Svako ratovodstvo, koje se upražnjava kao *veština*, a ne kao *zanat*, mora težiti pokretnim dejstvima. Uprkos tome, odbrana će i u budućnosti predstavljati neizbežan način borbe, a u cilju stvaranja vremena — prostora i brojne nadmoćnosti za izvođenje manevara na bojištu. U vezi s tim, iako će odbrana u operativnom zahvatu biti pokretna, u oblasti taktike ona će često imati karakter odsudnosti. Gledišta o odbrani, pravila i uslovi za izbor glavnog položaja i glavne borbene linije, koji su važili ranije, promenjeni su iz temelja masovnom pojavom tenkova na bojištu u toku prošlog rata. Pored brojne i tehničke nadmoćnosti neprijatelja, gubitak položaja bio je često i posledica

slabog izbora glavnog položaja i glavne borbene linije jer se nije vodilo računa o novim uslovima borbe. Za potvrdu ovoga iznosi se borba jedne pancergrenadske divizije na Istoku 1943/44 godine.

Za vreme borbi u toku povlačenja iz Orelskog luka u leto 1943, navedena mehanizovana divizija po izvršenoj smeni posela je položaj na »jakom oteku«. Njegova glavna borbena linija bila je na prednjem nagibu jedne zemljišne grede i iza jedne plitke reke — slabe PT prepreke. Taj položaj je po ondašnjim shvaćanjima bio odličan i bilo je dovoljno vremena da se solidno organizuje. Međutim, bilo je teško ostvariti maskiranje organizacija na prednjem nagibu gde je bila glavnina divizije.

Neprijatelj je položaj mehanizovane divizije i suseda napao iz pokreta jednom udarnom armijom i angažovao 400 tenkova. Podržani artiljerijom i kačušama, tenkovi su napali glavnu borbenu liniju i posle jednog časa uništili PT odbranu. Glavna borbena linija bila je probijena, ali kada su sovjetski tenkovi stigli na greben, bili su uništavani od zaklonjenih nemačkih PT oruđa. Sovjetska pešadija bila je takođe zaustavljena otporom nemačkih grenadira i zbog toga se pola tenkova vratilo natrag da pomogne pešadiji na

¹⁾ Neuzeitliche Verteidigung, von Albert Schnetz, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, oktobar 1952.

prednjem nagibu. Međutim, nemački tenkovi nisu mogli da pređu greben, jer su bili odbijani od onih ruskih tenkova koji su bili ostali na njemu.

U međuvremenu, iza grebena, na zadnjem nagibu, bila je uspostavljena nova, ali slaba borbena linija. Uprkos očekivanju, ona je izdržala taj i naredni dan do mraka, tj. do povlačenja Nemača. Nijedan ruski tenk nije mogao da pređe greben te je napad morao da zastane.

Šta se ustvari dogodilo? Na prednjem nagibu nemačka PT oruđa i grenadiri bili su počesno uništeni, a na zadnjem su izdržali, jer su se borili udruženim snagama. Ovo gubicima plaćeno iskustvo isplatilo se u narednim borbama. Otada, kadgod je bilo moguće, prednost je bila data položaju na zadnjem nagibu ili tzv. *grebenskim položajima* na blago-talasastom zemljištu, s tim što je važilo načelo da glavna borbena linija, a time i pešadija, bude zaštićena stabilnim i samohodnim PT oruđima od napada neprijateljskih tenkova. Štetna i opasna shvaćanja da se jaki tenkovski napadi ne mogu zaustaviti pred glavnim borbenom linijom, da ih zbog toga pešadija mora propustiti i da se oni mogu zaustaviti tek u dubini položaja, prema mišljenju pisca, u najviše slučajeva znače smrtnu presudu vlastitoj pešadiji, pa ma kako se ona hrabro borila.

Propuštanje tenkova treba da bude samo izraz nužde, a ne pravilo. Treba primiti kao zakon da organizovanom vatrom PT oruđa i artiljerije napad neprijateljskih tenkova treba razbiti još pred samom glavnim borbenom linijom.

Određivanje glavne borbene linije na zadnjem nagibu zahtevalo je i izvesne promene opštih načela za borbu — kako pešadije, tako i artiljerije. Takvi položaji davali su pešadiji na glavnoj borbenoj liniji slabu preglednost i mogućnost gađanja. To je imalo za posledicu gusto posedenje položaja. Nasuprot tim nedostacima, prednost takvog položaja na slučaj neprijateljskog glavnog napada pešadijom i tenkovima bila je neprocenjiva ne samo zbog zaklona, već i zbog efikasnosti bliske vatre i zaštite pešadije.

Slabosti položaja na zadnjem nagibu, tj. smanjena, a često i nikakva preglednost, bila je ponekad povod za izbor i *grebenskih položaja*. Kod tih položaja artiljeriske osmatračnice i teško pešadisko naoružanje nalaze se u prvim linijama, što predstavlja njihov veliki nedostatak. Ali uprkos toga, oni u odnosu na pro-

tivničke tenkove, koji za odbranu predstavljaju »neprijatelja br. 1«, pružaju velike prednosti. Takvi položaji dozvoljavaju prikriveno pomeranje i dovođenje rezervi, a to je najglavnije i omogućuju PT odbrani najpovoljnije uslove za zaštitu glavne borbene linije od napada neprijateljskih tenkova. *Grebenski položaji* dolaze u pitanje kod lako-talasastog zemljišta ili kada se iza visinskog grebena izdiže još jedan greben. Pritom se ne sme izgubiti iz vida da takve položaje treba koristiti u fazi približavanja neprijatelja i da se za rešavajuću borbu treba povući na već ranije pripremljeni položaj iza grebena, tj. na zadnjem nagibu.

Pisac ne isključuje ni položaje na prednjim nagibima u slučajevima: a) ako se nalaze iza jakih prirodnih ili veštačkih tenkovskih prepreka i b) ako leže na ispresecanom ali nepreglednom zemljištu koje neprijatelju otežava osmatranje glavne borbene linije, a nama dozvoljava prikrivenu i po mogućstvu bočnu upotrebu pojedinih PT oruđa za zaštitu isturenih delova.

U vezi napred navedenog, pisac nas dalje potseća da se PT prepreke pred položajem moraju naročito kritički posmatrati. Rovove i reke koji su bili zimi zamrznuti, brzo su savladali tenkovi i PT odbrana napadnuta na prvi izneti način. Time treba objasniti i pad mnogih položaja zimi.

Protiv navedenog primera sa Istočnog fronta i postavljenih teza, kaže pisac, mogu se staviti prigovori kao naprimer, da je danas pešadija brojno snabdevena sa bazukama i drugim sličnim PT oruđima. Ta činjenica povećava samo neprijateljske gubitke, ali ne rešava postavljeni problem. Ne treba zaboraviti da će se u budućnosti povećati i broj tenkova. Bliška borba na otvorenom i preglednom prednjem nagibu, protiv brojno nadmoćnih i artiljeriskom vatrom potpomognutih tenkova, imaće male izgleda na uspeh. Međutim, ako će se sa teško osmatranih položaja na zadnjem nagibu ili grebenu dejstvovati iznenadno, ti izgledi će biti veliki.

Navedenoj nemačkoj pancergrenadirskoj diviziji učinjen je prigovor da je u izboru svojih položaja zanemarivala vatru pešadije na srednjim daljinama i da nije dovoljno iskorišćavala daljnu artiljerisku vatra u rešavajućoj fazi borbe, te je tako neprijatelju ostavljala inicijativu dejstva. Na ovo pisac odgovara sledeće: ukoliko smelije i pokretljivije jedno voć-

stvo rukovodi operacijama, utoliko će odrediti slabije snage za odbranu, a glavne snage će prikupiti na rešavajućim tačkama za napad. Svaki položaj za odbranu mora zbog toga biti i protivtenkovski položaj.

Pisac na kraju daje sledeći zaključak:
1) Kod izbora položaja rukovoditi se načelom da isti omogućuje uspešnu odbranu od napada neprijateljskih tenkova i da su PT sredstva upotrebljena na glavnom položaju zaštićena — prikrivena i da svojim dejstvom mogu razbiti neprijateljski tenkovski napad.

2) Prednji delovi glavnog položaja treba da su što duže van domašaja neprijateljskog osmatranja i da dejstvuju iznenađujuće. Po pravilu, na brežuljkastom zemljištu glavna borbena linija treba da bude na zadnjem nagibu, a po koji put i na samom grebenu. Samo jake prirodne tenkovske prepreke ispred položaja, ili teškopregledno zemljište opravdavaju izbor glavne borbene linije na prednjem nagibu.

3) Neprijateljski napad, a pre svega tenkovski, treba da bude slomljen vatrom celokupnog naoružanja i to ispred glavne borbene linije.

U članku nije izneto kako i čime bi se posedalo zemljište ispred glavne borbene linije na slučaj da se ista nalazi na zadnjem nagibu, i ako se želi da neprijatelj ne dođe nekažnjeno na polazni — jurišni položaj. Zatim, na kome otstojanju treba da je glavna borbena linija od grebena, i gde će biti osmatračnice kada neprijatelj izbije na greben. Nije pomenuta ni upotreba mina ispred i na samom položaju, koje će umnogome omesti kretanje tenkova a time potpomoći PT odbranu.

Po našim shvatanjima, svaka odbrana mora biti protivtenkovska, a glavni odbranbeni pojas određuje se sa ciljem da se razbije napad neprijateljskih tenkova i pešadije. Isto tako, sistem pešadijske — minobacačke — artiljerijske i PT vatre mora biti takav da se napad neprijateljskih tenkova razbije na polaznom položaju i u toku pokreta ka jurišnom položaju. Bataljonski čvorovi i četni odbranbeni rejon obrazuju se za PT odbranu.

Uprkos iznetih nedostataka, članak svakako daje potstrek za razmišljanje i diskusiju po pitanju protezanja glavne borbene linije u našim uslovima i na našem zemljištu.

S. K.

Brig. general Pol Robinet: RAZMIŠLJANJA O ULOZI OBAVEŠTAJNIH OFICIRA

Bez obzira na važnost obaveštajne službe, o njoj se malo piše, te se retko sreće neki članak, brošura ili knjiga, koji bi ozbiljno tretirali njene probleme. Razne Marte Riše, Irme Renato itd., iako daju neke interesantne detalje, daleko su od toga da predstavljaju nešto dovoljno ozbiljno.

Čutanje o svemu što se odnosi na ovu službu delimično je posledica starih shvatanja o njoj. Ranije je ovu službu u suštini predstavljao jedan mali aparat od nekoliko špijuna koji su zadovoljavali potrebe čitave jedne Armije i sve što je bilo u vezi sa njima bilo je, naravno, strogo zakonspirisano. Epoha ove »romantične špijunaže« davno je prošla.

Danas je svima poznato da svaka armija ima svoj obaveštajni aparat. Taj aparat predstavljaju strelci-izviđači, artiljerijski i inženjerski izviđači, tenkovi i avioni, agenti itd. i, sasvim razumljivo, priličan broj oficira. U nekim armijama obaveštajni oficir postoji već u štabu ba-

taljona, a u drugim u štabu puka i naravno, u svim višim štabovima.

Međutim, koliko je ljudi zaposleno u obaveštajnom aparatu, kakvim on sredstvima raspolaže, kakav je njegov kadar i koliko je osposobljen; dalje, kakav je odnos komandnog elementa prema tom aparatu itd. to svaka armija, razume se, strogo čuva od tuđeg oka i uha i o tome se dosta retko piše.

*

U članku pod gornjim naslovom¹⁾, autor ističe da današnji masovni obaveštajni aparat zahteva ljudstvo koje je provereno i podesno za obavljanje neobično važnih zadataka, imajući sposobnosti da kroz splet vešto postavljenih zamki prodrē u misli neprijatelja, ustanovi njegove mogućnosti i utvrdi njegove namere.

¹⁾ Reflections on the role of intelligence officers, by brig. general Paul M. Robinett, Ret., *Military Review*, novembar 1952.

Ovo ljudstvo treba da je dovoljno kvalifikovano. U čemu se sastoji njegova priprema autor ne govori. Ali, poznato je da se za ovaj aparat u svim armijama biraju ljudi koji se po svom vojničkom znanju, svojoj opštoj kulturi, inteligenciji, političkoj pouzdanosti, specijalnoj obdarenosti itd, izdižu iznad prosečnog nivoa ostalih oficira. Upravo, ljudstvo za ovaj aparat bira se od najposobnijih oficira i oni posle toga niz godina izučavaju mogućeg neprijatelja i to ne samo njegovu armiju, već i celokupnu problematiku njegove zemlje. Ovi oficiri godinama rade u obaveštajnom aparatu koji tretira odgovarajuću zemlju i vrlo često žive — pod različitim vidovima — duže vremena u samoj toj zemlji.

No, bez obzira na kvalitet ljudstva i njegove sposobnosti, kako ističe autor, ono ne može dati najbolje rezultate ako ga ne vode komandanti koji poznaju suštinu obaveštajne službe, tj. kako se njome rukovodi i kako se koriste rezultati rada obaveštajnog aparata. Sa ovom konstatacijom se naravno moramo složiti. Ratna praksa niza armija pokazala je da se svako zanemarivanje obaveštajnog aparata — površan izbor ljudstva, njegova nedovoljna priprema, neozbiljno shvaćanje podataka od kojih ovaj aparat dolazi itd, ljuto osvetilo komandantima. U ratu se najčešće čuje: »Nemam podataka« i »Nemam veze«, a retkost je da stvarno nema sredstava kojima bi se stalno mogli dobijati podaci i organizovati stalna veza.

Ako se najenergičnije organizuje prikupljanje podataka o neprijatelju; ako se oni razumno i pažljivo prouče; ako njih procene oficiri visoke stručne spreme i ako oni budu na vreme dostavljeni komandi, tada će ova imati solidnu osnovu za donošenje pravilne odluke.

Autor ističe da obaveštajna služba nije nikakva magična kugla za proricanje budućnosti, okultna tabla ili svinga (a takav se utisak o njoj dobija jer ljudstvo ove službe radi tiho i tajno (iza zavesa) i retko dobija naročito priznanje). Međutim, greške koje ljudstvo ove službe učini imaju ogromnih posledica po same trupe i one su utoliko teže ukoliko je obaveštajni organ viši.

Obaveštajni oficir treba da bude što manje vezan za kancelariju i stalno da izviđa teren i neprijatelja.

Autor citira mišljenje, po njegovoj oceni, jednog od najbriljantnijih oficira A-

meričke armije u Prvom svetskom ratu, generala Stjuarta Hajncelmana, koji je rekao: »Ja ću od svog najboljeg operativca načiniti obaveštajca jer želim da mi neprijatelja pretstavi baš moj najbolji oficir. Shodno tome, ja ću tek drugog operativnog oficira po vrednosti odrediti za svog glavnog operativca«. Dalje, autor navodi da su izvesni generali svog budućeg operativnog oficira određivali za neko vreme na obaveštajne dužnosti. Ovakva praksa sreće se i u nizu drugih armija.

Kod obaveštajnih oficira koji dugi niz godina izučavaju neku inostranu armiju postoji opasnost da potpuno zanemare izučavanje svoje sopstvene armije, da se odvoje od života u njoj i izgube svaku vezu sa njom. Autor navodi za primer američke obaveštajne oficire koji su dugo izučavali Nemačku i Japansku armiju, ušli u sve detalje ovih i postali uski specijalisti. Oni koji su izučavali Nemačku armiju, od koje se moglo mnogo štošta naučiti, toliko su se udaljili od Američke armije i potpuno prihvatili sve što je nemačko da nisu bili sposobni da uoče slabosti koje je imala Nemačka armija. Oni koji su izučavali Japansku armiju potcenili su njene tehničke mogućnosti, pošto je ova imala daleko slabiju tehničku podlogu nego Američka armija. Naravno, i jedno i drugo imalo je štetnih posledica za Američku armiju, što se pokazalo u napadu na Perl Harbor.

Autor dalje ističe teškoće američkih obaveštajnih oficira u njihovom radu, jer su SAD danas nerazdvojno povezane sa svim kontinentima, nacijama, kolonijama i satelitima, te jedan obaveštajni oficir u višim komandama treba da uloži ogroman trud da bi stekao potrebna znanja koja od njega zahtevaju njegove starešine.

Idealan obaveštajni, kao i štabni oficir, prema mišljenju autora, treba da je oštrouman, inicijativan, svestran, preduzimljiv, energičan, objektivn, skroman i da sa ljubavlju radi svoj posao. On ne treba da bude laskavac, niti da laskanje utiče na njega. On mora biti spreman da u određenom momentu izrazi neslaganje sa mišljenjem svoga pretpostavljenog. No, kad je komandant jednom doneo svoju odluku, obaveštajni oficir mora svoj deo posla izvršiti disciplinovano. Ovakva shvaćanja vladaju i u ostalim armijama.

Na kraju članka autor izražava mišljenje da je američka obaveštajna služba u

oba svetska rata utrošila daleko više sredstava nego što je to bilo potrebno, tj. da je bila vrlo neekonomična. Napominje da su se u toku tih ratova bile namnožile različite obaveštajne agencije koje su se međusobno borile za ljudstvo i sredstva

i da su mnoge od tih agencija postale moćni politički faktori koji su izvesnim ljudima poslužili kao bogato polje rada za njihove lične koristi.

A. B.

Potpukovnik **Viljem Desobri: NAPAD U CILJU RAZBIJANJA PRIPREMA NAPADAČA**

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac prvo naglašava da se odlučujući uspesi u borbi ne mogu postići jedino odbranom, jer se inicijativa nalazi u rukama napadača, tako da on bira vreme, mesto i pravac udara. Odlučujući uspeh može se postići samo napadom.

Ako nam je odbrana nametnuta, njevo vođenje mora biti usredsređeno na postizanje iznenađenja, preduzimanje napadnih protivmera i maksimalnu pokretljivost, sve sa ciljem da se stvore uslovi u kojima branilac, pošto je sprečio napadača da postigne predviđene ciljeve, može preduzeti ofanzivno dejstvo radi nanošenja odlučujućeg poraza neprijatelju. Branilac treba da preduzima sva moguća napadna dejstva kojima će napadaču naneti gubitke, dezorganizovati pripreme ili izazvati odlaganje napada. Pored ostalih poznatih načina akcija, kao vanredno efikasna mera koju branilac može da primeni, ali koja je dosada retko primenjivana, jeste *napad u cilju razbijanja priprema neprijatelja za napad*. On predstavlja napad branioca sa ograničenim ciljem, protiv određene neprijateljske formacije koja se obično nalazi na svojoj prostoriji prikupljanja i to bilo radi njenog uništenja, bilo radi postizanja izvesnih taktičkih koristi u cilju remećenja planova neprijatelja ili zauzimanja povoljnijih odbrambenih položaja.

Uslovi koji olakšavaju izvršenje ovog odbranbenog manevra jesu: zemljište i komunikaciona mreža moraju biti takvi da omogućuju brze noćne pokrete za postizanje iznenađenja; branilac mora biti u takvom rasporedu da može odmah preduzeti pokret u cilju iskorišćenja grešaka neprijatelja ili njegove trenutne slabosti; branilac mora raspolagati jakim brzopokretnim rezervama koje se odlikuju oklopnom udarnom snagom i najzad, rejon pri-

kupljanja neprijatelja treba da bude izložen iznenadnom napadu. Oseć fronta iza koga leži treba da je slabo posedenut kako bi se mogao brzo probiti ili da ima nezastićen bok kako bi mu se moglo lako prići i napasti ga.

Nemamo mnogo istorijskih primera za ovaj vid napada. Jedan od njih je uspešna akcija Nemaca u decembru 1943 protiv krupnih sovjetskih snaga.

Početkom novembra 1945 Rusi su izvršili proboj severno od Kijeva. Bilo je znakovito o njihovoj nameri da obuhvate severno krilo nemačke grupe armija *Jug*. Sovjeti su zauzeli važan železnički čvor Fastov i okružili 59 nemački pešadijski korpus u Korostenu. Front 4 nemačke tenkovske armije koji je pre toga bio okrenut prema istoku sada je bio obrnut prema severu. I sovjetski i nemački bok bili su otkriveni prema zapadu. Pošto Nemci nisu bili u stanju da zatvore ovaj otvor, to je postojela situacija Ruse prosto mamila da produže sa ofanzivom radi eksploatacije dotada postignutog uspeha. Njima se nudila jedinstvena prilika da izvedu širok obuhvat iz svog rejona koncentracije severno od Žitomira. Nova prikupljanja trupa i opravka puteva iza sovjetskih linija nagoveštavali su novu ofanzivu, koja bi najpre ugrozila 4 nemačku tenkovsku armiju, a zatim i čitavu grupu armija (vidi skicu).

Ova situacija iziskivala je hitnu akciju i zbog toga su Nemci odlučili da otklone opasnost udarom sa jakim tenkovskim snagama u bok prostorijske na kojoj su se Rusi prikupljali i vršili pripreme za napad. 48 nemački tenkovski korpus (Prva SS, 7 i 1 tenkovska divizija) povučen je sa linije fronta i prikupljen pozadi sredine armiskog sektora. Pozadi levog krila 13 pešadijskog korpusa, na njegovom otvorenom boku, prikupljene su jake nemačke snage. Cilj ovog grupisanja bio je da se Rusi navedu na pomisao da će udar biti izvršen levim krilom armije. Nemačke tenkovske divizije, pošto su za videla bile upućene

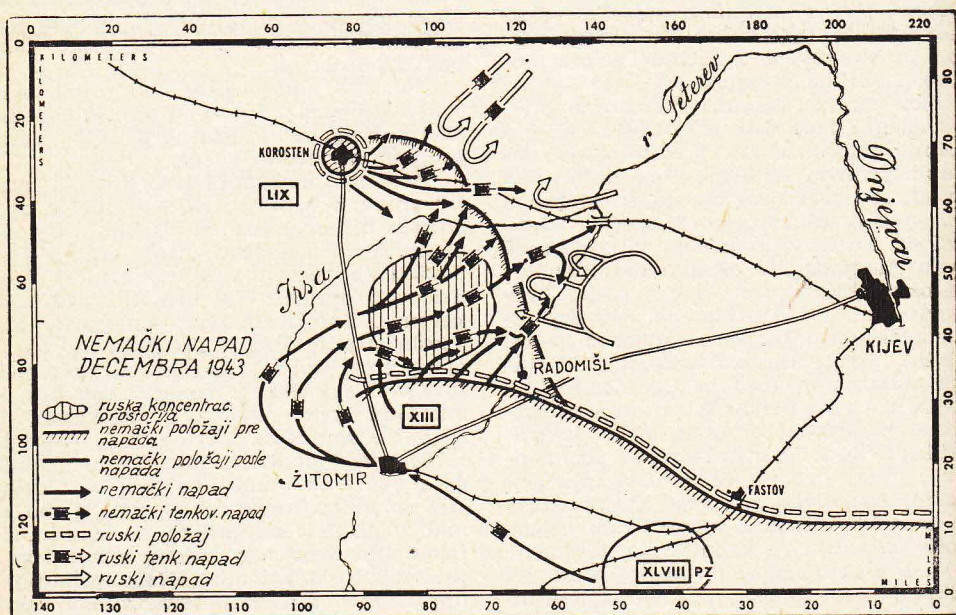
¹⁾ Spoiling Attack, by Lt. Col. William R. Desobry, *Military Review*, novembar 1952.

glavnim drumom kroz Žitomir, u cilju stvaranja utiska da kreću na neki drugi otek fronta, posle pada mraka skrenule su prvo prema severu, a zatim prema istoku, tako da su 4 decembra 1943 u 6.00 časova bile spremne za napad duž drumu Žitomir — Korosten. Pošto je jedna nemačka pešadijska divizija prešla u frontalni napad, Sovjeti su privukli jake rezerve ka ovom otekstu i izvršili protivnapad koji je bio odbijen. Tek pošto su Sovjeti sve svoje raspoložive snage i oruđa

da uspostavi kontakt sa 48 tenkovskim korpusom.

Drugog dana, 7 i 1 tenkovska divizija prodrle su još 18 km. Prva SS divizija nastupala je vrlo sporo zbog slabog snabdevanja, mada je otpor Rusa bio neznatan.

Protivmere Rusa osetile su se tek trećeg dana, ali one nisu bile u stanju da zaustave silovito nadiranje nemačkih tenkova. Predveče, Rusi su držali samo još nekoliko mostobrana na levoj obali r. Tetereva, ali su ovi ojačani jakim delovima

privukli u neposrednu blizinu fronta, dva nemačka korpusa sastavljena od pet divizija izvršila su udar u desni bok sovjetskih snaga. Glavni udar naneo je 48 tenkovski korpus koji je nadirao ka istoku u pravcu reke Teterev. Potpuno iznenađeni ovim bočnim udarom, Rusi su pružili slab otpor. Minska polja koja su Sovjeti postavili u cilju osiguranja otvorenog desnog boka otkrivena su od strane nemačke avijacije i izmanevrovana. Prvog dana, nemačke tenkovske divizije, uz podršku delova 13 pešadiskog korpusa, prodrle su u dubinu od 20—30 km. Zarobljeno je mnogo vojnika i zaplenjena sva sovjetska artiljerija. 59 nemačkom pešadiskom korpusu uspeo je da se probije iz okruženja i

jedne pristigle nove i sveže sovjetske armije.

Četvrtog dana 48 nemački tenkovski i 13 pešadiski korpus bili su izloženi jakim ali bezuspešnim sovjetskim protivnapadima.

Petog dana Nemci su dvostrukim obuhvatom likvidirali sve sovjetske mostobrane.

Na taj način postignut je prvi cilj operacije. Dubina prodora iznosila je oko 70 km. Jedna sovjetska armija bila je potpuno uništena, dok su drugoj naneti takvi gubici da je privremeno bila izbačena iz borbe. Sovjeti su pored ostalog izgubili i 200 tenkova i oko 800 artiljerijskih oruđa. Nemački gubici bili su mali. Front je

uveliko skraćen i ponovo se okrenuo prema istoku. Njega su posele i držale isključivo nemačke pešadijske divizije.

Sljedeća faza operacije imala je za cilj konsolidovanje dostignutih nemačkih linija, čišćenje močvarnih šuma sa obe strane reke Irša od zaostalih sovjetskih snaga i uspostavljanje tesnog kontakta između 59 i 13 korpusa.

Dve tenkovske divizije 48 nemačkog tenkovskog korpusa i korpusni odred E (privremena formacija jačine jedne pešadijske divizije sastavljene od delova tri nemačke pešadijske divizije) napali su od Korostena duž železničke pruge u pravcu Kijeva, a 7 tenkovska divizija i 112 pešadijska divizija izvršile su udar sa prostorijske južno od reke Teterev u pravcu severoistoka. Oba oklopna klina spojila su se drugoga dana. Čišćenje močvarnog terena duž reke Irše još je bilo u toku, kada su jake sovjetske tenkovske snage izvršile iznenadan bočni protivudar sa severa, na prostoriju istočno od Korostena. Jake sovjetske tenkovske i pešadijske snage nastupale su takođe i od Kijeva na zapad. Rusi su naime bili ubeđeni da nemačka ofanziva ima za cilj osvajanje Kijeva. Zato su u borbu bacili sve svoje raspoložive snage koje su se zatekle na ovoj prostoriji. No, Nemci nisu ni pomišljali na zauzimanje Kijeva. Oni su prešli u odbranu i svi teški sovjetski protivnapadi bili su odbijeni. Prvog dana ovog sudara Rusi su izgubili 80 tenkova, a u toku naredna dva dana još 150, posle čega se njihova ofanzivna delatnost ugasila. U ovim borbama još dve sovjetske armije bile su toliko oslabljene da su izgubile svaku sposobnost za ofanzivna dejstva.

Prikazujući ovu operaciju, pisac ističe preimущества do kojih dolazi branilac koji u toku odbrane preduzima ofanzivna dejstva. Branilac koji ovo propusti potpuno prepušta inicijativu napadaču i povećava inertnost svojstvenu svakoj jedinici koja izvodi manje-više statičku odbranu. Najveća greška Sovjeta bila je što su koncentrisali krupne snage suviše blizu fronta i to na jednoj prostoriji koja nije imala potrebnih uslova za kružnu odbranu i što su bili ubeđeni da će Nemci izvršiti frontalni udar svojim levim krilom. Preuzimanjem inicijative i udarom na neočekivanom mestu i pravcu Nemci su popravili svoj nepovoljan položaj i došli do sledećih preimущества: uništene su krupne sovjetske snage; deblokirane su nemačke

snage koje su bile u vrlo teškoj situaciji; ispravljani su i skraćeni krajnje nepovoljni odbranbeni položaji; preuzeta je inicijativa čime je Sovjetima onemogućeno da izvrše izbor mesta i vremena napada i kod Nemaca je održan ofanzivni duh i borbena moral.

Na osnovu svega navedenog pisac izvlači sledeće zaključke: doktrina defanzive ističe potrebu napadnih dejstava; iako je protivnapad odlučujući faktor u odbrani, branilac može preduzeti napadna dejstva i pre izvršenog prodora neprijatelja, ako za to postoje odgovarajući uslovi; povoljni uslovi za ofanzivna dejstva od strane branioca biće često stvoreni greškama, propustima i neuspesima napadača. Obaveštajna služba treba da je u stanju da ove greške blagovremeno otkrije. Branilac mora biti tako spreman da može brzo iskoristiti ovakve prilike. Napad ispred linije odbrane u cilju razbijanja neprijateljskih priprema za napad, jeste jedna od formi ofanzivnog dejstva branioca. Pošto za ovo treba da postoje potrebni povoljni preduslovi koji uveliko zavise od grešaka i propusta napadača, to se ovi napadi retko preduzimaju. Ali, rezultati ovog napada mogu biti tako dalekosežni da branilac treba da ga preduzima kad god za to postoji mogućnost. Najzad, napadač i pored toga što uživa izvesna preimущества i drži inicijativu, usled učinjenih grešaka, iscrpenosti, neodlučnih manevara i velikih gubitaka može biti doveden u nepovoljnu situaciju. Branilac tada ima mogućnost da pređe u napad i da traži taktičko rešenje sa ciljem poraza i razbijanja neprijateljskih snaga. Napad ispred linije odbrane jeste idealna protivmera kojom se može poslužiti branilac i koja može biti odlučujuća na tok odbrane ukoliko se vešto iskoristi.

*

Mada navedeni primer prikazuje ofanzivna dejstva branioca na ravničastom i šumsko-močvarnom terenu, podržana jakim tenkovskim snagama, ipak se u početku i na kraju izloženi principi mogu korisno primeniti i u našim uslovima, naročito na planinskom zemljištu, ako branilac raspolaže sa dobrom obaveštajnom službom; dobro poznaje zemljište i vešto koristi slabo branjene otseke neprijatelja, veće međuprostore ili obuhvatno obilazne pravce. Brzopokretne rezerve na planinskom terenu mogu zameniti dobro obučene i izdržljive brdske i pešadijske jedi-

nice. Ukoliko se početni pokreti izvode noću ili pod lošim vremenskim uslovima, a opšti napad iznenada i u koordinaciji sa partizanskim i infiltriranim jedinicama, uspeh napada u cilju razbijanja neprijateljskih priprema za napad odnosno njegovog odlaganja biće sigurniji.

Pukovnik Bertej: **BRZINA KAO ČINILAC U ZADOBIJANJU POBEDE**

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac tretira pitanje važnosti brzine u različitim ratnim postupcima. U svima vojnim operacijama, kadgod je ritam bio brži no kod neprijatelja, postizani su sjajni, a često i odlučni uspesi čak i u slučajevima kada su sopstvene snage bile brojno slabije od neprijatelja. Načini za postizanje veće brzine bili su vrlo različiti: bolja organizacija komandovanja i veza, što veća decentralizacija, svestrano korišćenje tehnike, novih transportnih sredstava itd. Danas, kada je brzina postala osnovni zakon savremenog života, svi su duhovi orijentisani na usavršavanje motora i radio-sredstava. Pored «mehaničke brzine», pojavljuje se koncepcija o ekonomiji vremena, koja takođe predstavlja jedan od faktora uspeha. Krajnji cilj sastoji se u ostvarenju *bržeg ritma od neprijatelja* da bismo ga iznenadili i sprečili u preduzimanju protivmera. Podaci o neprijatelju predstavljaju svakako najvažniji element procene situacije i prikupljaju se neprekidno. Pre no što se donese odluka, pretstava o neprijatelju služi kao osnova za plan i ideju manevra. S obzirom da od momenta prikupljanja podataka do donošenja odluke mora proteći izvesno vreme, potrebno je da se to vreme što više skрати.

Brzina u prikupljanju podataka. — Komandovanju je potrebno da naročito važne podatke može da dobije u svakom trenutku i za najkraće vreme. Organizacija prikupljanja podataka treba da je izvedena unapred, tako da se predviđeni mehanizam, u pogodnom trenutku, može odmah pustiti u dejstvo. Važno je da se po potrebi preskoči hijerarhiski red, tako da se podaci dostave neposredno onoj komandi koja ima da donese odluku. Interesantno je da obaveštenja o neprijatelju u neposrednom dodiru najbrže pri-

Agresivna napadna dejstva ispred linije odbrane imaju veliki značaj te ih treba uvek primenjivati kada za to ima uslova i to kako u cilju nanošenja gubitaka neprijatelju i remećenja njegovih planova, tako i u cilju održanja visokog morala sopstvenih trupa.

St. P.

stižu od diviziske artiljerije. Ali, njeni organi imaju druge zadatke i ne mogu se posvetiti samo prikupljanju i dostavljanju podataka za račun komandovanja. Postavlja se pitanje da li bi bilo celishodno stvoriti specijalne detašmane za prikupljanje podataka koji bi se nalazili detašovani kod jedinica u neposrednom dodiru sa neprijateljem.

Brzina izviđanja zemljišta. — Najbolji način je *lično izviđanje* zemljišta i ono se ničim ne može zameniti. Kadgod može, i pre no što donese odluku, komandant je dužan da orijentiše svoje potčinjene o zonama u kojima bi mogli da dejstvuju. Nadletanje zemljišta lakim avionima i studija aerosnimaka sa malih visina mogu da ubrzaju i uproste izviđanje zemljišta i da olakšaju donošenje pravilnih odluka.

Brzina donošenja odluke. — Biti sposoban za donošenje brzih i pravilnih odluka jedna je od najvažnijih komandantovih osobina. Kaže se da savremeni starešina mora da razmišlja brzinom motora. U momentu kada donosi odluku starešina treba već da je obavešten; tada on više nema vremena za obaveštavanje. Spori i kolebljivi duhovi ne mogu se prilagoditi ovoj ulozi i biće uvek u zakašnjenju. Prirodno je da stoga moraju biti osuđeni na neuspeh. Treba predvideti i mogućnost da odluka bude docnije delimično i izmenjena, na bazi izvesnih nepoznatih činilaca koji se budu otkrili u toku akcije.

Odluka se mora odmah pretvoriti u naređenja. Ona mora biti kratka, jasna, precizna, potpuna i hitno dostavljena. Postoje mnogi načini za ubrzanje ovog rada koji predstavljaju ogledalo efikasnosti jednog ratnog štaba. Kao jedan od faktora koji usporavaju dostavljanje naređenja je postojanje isuviše velikog broja međuinstanta; sve nepotrebne instance treba ukinuti. Između komandanta i jedinica u akciji nije potreban posrednik.

¹⁾ La vitesse-facteur de la victoire, par lecol. Berteil, *Revue de défense nationale*, novembar 1952.

Brzina dostavljanja odluke. — Savremena tehnika stavlja komandovanju na raspoloženje niz različitih sredstava za vezu, od kojih je, zasada, najbrža radiotelefonija. No, ona nalazi svoju primenu kada nije potrebno šifrovanje, a naročito kada se razgovori mogu voditi u dupleksu. Ako se naređenje mora šifrovati, iskustvo pokazuje da su kurirska sredstva (motocikl, automobil i avion) najbrža u svim prilikama kada za njihovo kretanje nije potrebno triput više vremena no za šifrovanje. Međutim, izvežbano osoblje šifruje ili dešifruje oko tri reči (grupe) za jedan minut, ako telegram ne sadrži više od 80 grupa. Motociklisti koji poznaju puteve kreću se u zoni pozadi linije KM bataljona srednjom brzinom od 40—50 km na sat danju i 25—30 km noću. Ovo pokazuje da se na razdaljinama ispod 40—50 km i kada telegram ima više od 30 grupa dobija u vremenu pri upotrebi motocikla. Za veće otstojanje i slične telegrame, avion je najbrže sredstvo veze, ako može da uzleti i sleti u neposrednoj blizini KM.

Brzina u pokretima trupa. — Pokretljivost trupa uvek je smatrana kao najvažniji element za brzinu izvođenja manevara. To važi i danas, a njen se značaj stalno povećava uporedo sa napretkom tehnike. Mogućnost brzine kretanja neke jedinice računa se prema onom njenom delu koji se najsporije kreće. Neka da je to bila pešadija, ali ona se danas često prevozi kamionima. Stoga, zasada se najsporije kreću kolone na beskrajnom platnu i izvesni delovi motorizovane artiljerije, kao i veliki i teški kamioni.

Pisac nam daje podatke o brzini kretanja autokolona i ističe da se njihova dužina etapa može znatno povećati ako se raspolaže na svakom kamionu sa po dva šoferi. Motorizacija savremenih armija, sa svima povećanjima srednjih brzina kretanja i dužina kolona danju, učinila je da iščezne pojam dubine kolona i da se mesto njega pojavi pojam *vremena za izdruživanje kolona*. Dubina kolone jednog pešadiskog puka na kamionima iznosi noću 20—25 km, a danju 40—50 km, dok je pešadiski puk iz 1939, peške, imao dubinu kolone od 3 km, a njegovi automobili 6 km. Današnji motorizovani pešadiski puk može noću da se razvije u visini svoga čela za jedan čas, tj. brže no što je to bio u stanju pešadiski puk 1939. Međutim, danju mu je potrebno za razvijanje jedan

i po do dva časa. Neprijateljska avijacija jako utiče na smanjenje brzine motorizovanih masa. Danju ona može da spreči svako kretanje sem pojedinačnih automobila. U manjem ali ipak značajnom stepenu na brzinu kretanja utiču: nepogodno zemljište; loša putna mreža; slaba organizacija saobraćaja; rdavo vreme; akcija gerilaca, pete kolone, padobranaca itd. Usled avijacije noćni pokreti automobila su sigurniji, udobniji pa čak i brži od dnevnih. U budućnosti pretežno će se izvoditi noćni pokreti, uz korišćenje svih savremenih sredstava za njihovo olakšanje (infracrveni zraci itd.).

Brzina izvršenja priprema zavisi od učinjenih predviđanja, prethodnih izviđanja i vrednoće svake jedinice. Starešina prethodno treba da je upoznat sa svojim zadatkom i da bude načisto sa svojim mogućnostima. Brzina kretanja jedinica svih rodova zavisi od njihovog načina kretanja ili transportovanja, od razlike između marševskih i borbenih porredaka, od mesta gde lokalni i taktički uslovi nalažu promenu poretka za napad, zatim od atmosferskih uslova, zemljišta, neprijateljske avijacije itd. Prvi uslov za uspeh svake ratne operacije leži u što tačnijem proračunu svih mogućnosti.

Brzina izvođenja borbe. — Treba biti načisto s tim da od početka borbe vreme radi protiv napadača. Svako izgubljeno vreme od strane napadača, makar i najmanje, predstavlja uspeh za branioca. Neuspeli napad bataljona, naprimer, predstavlja za napadača tri časa izgubljenog vremena, a za puk — pola dana. Zato je bolje utrošiti više vremena na pripremu i prethodne borbene radnje, tako da se docnije borba može razvijati bržim tempom. Za ubrzanje tempa primenjuju se različiti taktički postupci: skraćivanje artiljeriske i avijacijske pripreme; zauzimanje polaznog položaja za napad i podilaženje jurišnom položaju za vreme same artiljerijske pripreme; učešće tenkova u napadu pešadije; decentralizacija vatre i angažovanja rezervi, blagovremeno obrazovanje i orijentacija odreda za eksploataciju uspeha itd. Međutim, postoje dva faktora koji bi u budućnosti mogli da uspore ritam tenkova, pa i da ga onemoguće. Prvi se sastoji u stalnom jačanju vatre, a drugi u pojavi taktičke avijacije.

Brzina u radu pozadine. — Pisac ističe da se savremene vojske sve

više motorizuju, a pozadina samim tim sve više utiče na usporavanje tempa. Često se govorilo da je pozadina kočnica strategije i taktike. Ponekad je i ceo poduhvat propadao zbog nemogućnosti da pozadina blagovremeno obavi svoje zadatke. Pri sastavljanju plana operacije vreme se proračunava na osnovu taktičkih i strategijskih potreba. Jednovremeno treba vršiti i proračun vremena (na osnovu mogućnosti transporta) i izvora za snabdevanje kojima se raspolaže. Pritom se mora predvideti i koeficijent sigurnosti radi pariranja nepredviđenog. Da bi se rad pozadine što više ubrzao potrebna su dalekosežna predviđanja, a jednovremeno treba svesti na minimum sve drugorazredne potrebe, dodeljivati samo najnužnije, izvršiti tačne proračune i odstraniti mrtvo vreme.

Brzina koncentracije sredstava prema slabim tačkama neprijatelja. — Ubrzanjem operacije još nije postignut cilj sve dok se ne ostvari takav tempo koji će biti brži od neprijateljskog. Kao što ekonomija sredstava ima za cilj ostvarenje odlučujuće nadmoćnosti na izabranoj tački i u određeno vreme, tako i ekonomija vremena ima za cilj da se neprijatelj pretekne pri svakoj njegovoj akciji. Pritom sve ovo treba sprovoditi po unapred ustaljenom planu: napad na neprijateljske osmatračnice i KM; kidanje žičnih veza, prisluškivanje i ometanje radiostanica; daljna vatra po mestima obaveznog prolaza; avijacijski napadi na komunikacije, autotransportna sredstva, baze za snabdevanje i rejone prikupljanja rezervi; sabotaze, partizanska dejstva, miniranje puteva, uništavanje oznaka itd.

Pošto je pozadina prirodna kočnica savremene armije, to se akcije prema poza-

dini najviše isplate. Pritom treba odabrati slabe tačke i dejstvovati po njima. Nekada će to biti nestašica železničkih ili automobilskih sredstava i tada dejstva treba usmeriti protiv lokomotiva ili automobila. Nekada će to biti komunikacije itd. Danas je slaba tačka za mehanizovane mase njihova potreba za ogromnom količinom pogonskog materijala; sprečavanje njihovog snabdevanja benzinom pretvara oklopne divizije u nekorisnu gvožđuriju. Prema tome, sistematska akcija na kolone i izvore snabdevanja može imati odlučujuć efekat. Ako se ne raspolaže dovoljnim sredstvima za totalnu akciju, ovu treba niansirati u vremenu i prostoru i glavni napor upraviti tamo gde se mogu očekivati najveći rezultati. Brzo donošenje odluka, brzina u održavanju veze, dinamičnost borbe, aktivnost u snabdevanju i svi ostali ratni postupci, zahtevaju štednju u vremenu i da se za svaku operaciju predvidi striktno najpotrebnije vreme za njeno pravilno izvršenje. Treba učiniti sve da se neprijatelj natera na gubljenje vremena.

*

Na sve gornje piščevo izlaganje nije potreban nikakav naročiti komentar. Posmatrajući stvari kroz prizmu specifičnih okolnosti koje vladaju na Zapadu, u okviru postojećih tehničkih mogućnosti, komunikacione mreže itd. nalazimo da je pisac, uglavnom, u pravu.

Pitanju brzine, kao činiocu u svima ratnim dejstvima, pridaje se i u našoj Armiji veliki značaj. Stoga smatramo da je ovaj članak koristan i poučan.

R. P.